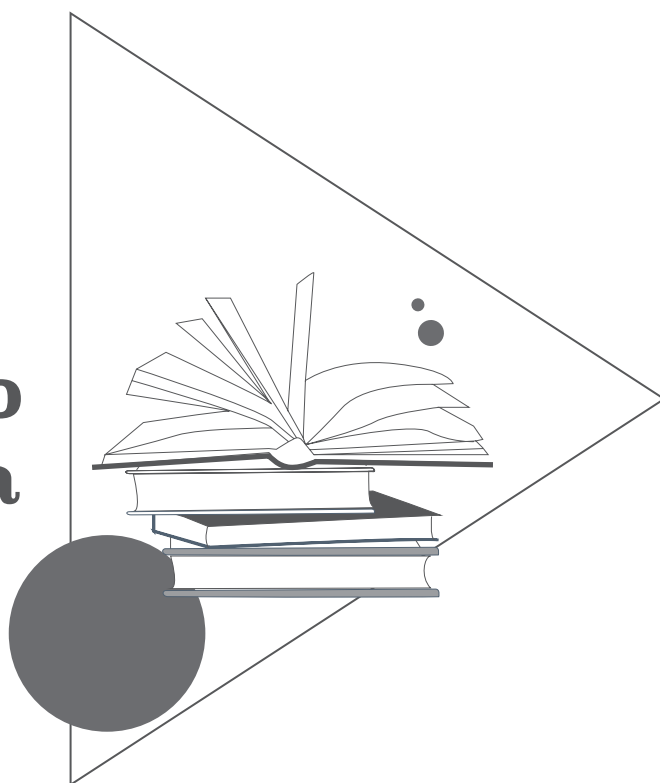

Käytännön opas Korjaavan oikeuden täytäntöönpano lasten kohdalla

Tämä hanke saa yhteisrahoitusta Euroopan unionin perusoikeus- ja kansalaisuusohjelmasta.

Käytännön opas
**Korjaavan
oikeuden
täytäntöönpano
lasten kohdalla**

Tätä julkaisua on koordinoanut ja sen julkaisee International Juvenile Justice Observatory (nuoriso-oikeusjärjestelmän kansainvälinen seurantakeskus). Oppaan laatimiseen ovat osallistuneet myös Pohjois-Irlannin nuoriso-oikeusvirasto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja European Forum of Restorative Justice (EFRJ). Oppaan ovat laatineet Brunilda Pali ja Silvia Randazzo. Lukujen kirjoittajat ovat Brunilda Pali (Belgiaa koskeva luku), Inge Vanfraechem (Belgiaa koskeva luku), Kelvin Doherty (Pohjois-Irlantia koskeva luku), Colleen Heaney (Pohjois-Irlantia koskeva luku), Henrik Elonheimo ja Aune Flinck (Suomea koskeva luku).

Tämä käytännön opas on osa EU:n hanketta "Implementing Restorative Justice with Child Victims" (avustussopimus numero JUST/2015/RDAP/AG/VICT/9344), jota yhteisrahoitetaan Euroopan unionin perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuusohjelmasta.

Oppaan sisältö on täysin kirjoittajien vastuulla, eikä sen voida millään tavoin katsoa edustavan Euroopan komission näkemyksiä.

TOIMITETTU

International Juvenile Justice Observatory (IJJO)
50 Rue Mercelis, Brussels, 1050 (Belgium)
oijj@oijj.org
October 2018

VAPAAKAPPALEEN LUOVUTTAMINEN **D/2018/14.507/15**

OPPAAN ULKOASU
Eva Quintana Oliva
Pablo Lucas Buitrago

Tämä julkaisu on lisensoitu Creative Commons Attribution
-NonCommercial - ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) -lisenssillä.

SISÄLLYSLUETTELO

Alkusanat	1
Kiitokset	3
Lyhenneluettelo	4
Johdanto	6

OSA I: LAPSET JA KORJAAVA OIKEUS

Johdanto	15
1.1 Lapset oikeusjärjestelmässä	15
1.2 Lapsiin ja korjaavaan oikeuteen liittyvät kansainväliset ja EU:n standardit ja suojatoimet	16
Yhdistyneet kansakunnat	16
Euroopan neuvosto	20
Euroopan unioni	22

OSA II: KORJAAVAN OIKEUDEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON LASTEN KOHDALLA LIITTYVIÄ LUPAAVIA KÄYTÄNTÖJÄ

Johdanto	33
2.1 Tiivistelmä korjaavan oikeuden käytännöistä	34
2.2 Uhrin ja rikoksentekijän välinen sovittelu nuoriso-oikeudessa Belgiassa	37
Johdanto	37
Uhrin ja rikoksentekijän välisen sovittelun käytäntö nuoriso-oikeudessa	40
Täytäntöönpano	41
Arviointi, seuranta ja tutkimus	45
Tapaustutkimukset	50
2.3 Nuoriso-oikeudellinen neuvonpito Pohjois-Irlannissa	56
Johdanto	56
Nuoriso-oikeudellisen neuvonpidon käytäntö	58
Täytäntöönpano	60

Arviointi, seuranta ja tutkimus	65
Tapaustutkimukset	71
2.4 Uhrin ja rikoksentekijän välinen sovittelu Suomessa	77
Johdanto	77
Sovittelun käytäntö	80
Tapaustutkimuksia	86
Arviointi, seuranta ja tutkimus	93
Tapaustutkimukset	96

OSA III: JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Lasten osallistuminen korjaavan oikeuden käytäntöihin	104
Lapsia ja nuoria koskevien korjaavan oikeuden pilottihankkeiden kehittäminen ja täytäntöönpano	108

OSA IV: LÄHDELUETTELO

4.1 Kansainväliset standardit ja oikeudellinen kehys	115
4.2 Kirjallisuusviitteet	117
Belgia	117
Pohjois-Irlanti	119
Suomi	120

Alkusanat

Věra Jourová, oikeusasioista, kuluttaja-asioista ja sukupuolten tasa-arvosta vastaava komission jäsen

Lapset oikeusjärjestelmässä ovat ennen kaikkea lapsia, olivat he sitten uhreja tai rikoksentekejiä. Heitä on myös kohdeltava lapsina; siksi heillä on EU:ssa erityisiä oikeuksia. On meidän velvollisuutemme tukea lapsia tällaisten traumaattisten kokemusten yhteydessä, ja meillä on siihen tarvittava lainsäädäntö.

Ensinnäkin uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä vahvistetaan sitovia oikeuksia rikosten uhreille ja velvoitteita jäsenvaltioille. Vaikka direktiiviä sovelletaan kaikkien rikosten kaikkiin uhriin, siinä keskitytään erityisesti lapsiuhriin ja varmistetaan, että lapsen etu otetaan ensisijaisesti huomioon direktiiviä sovellettaessa. Se sisältää oikeuden erikoistuneisiin tukipalveluihin, joiden yhteydessä otetaan huomioon erilaisin ja monin tavoin haavoittuvassa asemassa olevien uhrien, kuten hyvin pienten lasten ja vammaisten lasten, erityistarpeet.

Toisen olennaisen direktiivin eli rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun direktiivin tarkoitus on helpottaa oikeussuojan saamista, erityisesti tarjoamalla pakollista avustajan apua. Tässä direktiivissä määritellään yhteiset vähimmäissäännöt, jotka koskevat vapaudenmenetystä, vankeuden vaihtoehtoja ja lapsia koskevien tapausten nopeaa ja huolellista käsittelyä. Työskentelemme nyt EU:n hallitusten kanssa, jotta tätä säädöstä sovellettaisiin asianmukaisesti kaikkialla EU:ssa kesäkuusta 2019 alkaen.

Sen varmistamisen, että lapset nauttivat erityisistä oikeuksista ja saavat erityistä suojelua oikeusjärjestelmässä, pitäisi olla meidän kaikkien edun mukaista. Jos epäonnistumme tässä, sillä on seurauksia yksittäisten tapausten lisäksi myös koko yhteiskunnallemme.

Kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien kohtelu on todennäköisesti merkittävin testi oikeusjärjestelmillemme ja niissä mukana oleville ihmisille. Meidän on tehtävä kaikkemme selvittääksemme tästä testistä parhaalla mahdollisella tavalla.

Tästä syystä suhtaudun myönteisesti tähän käytännön oppaaseen. Se auttaa oikeusalalla toimivia ja päättäjiä panemaan täytäntöön ja tukemaan onnistuneesti korjaavan oikeuden järjestelmiä sekä edistämään keskinäistä oppimista tästä erittäin tärkeästä aiheesta. Näin se myös vahvistaa lasten oikeuksia kaikkialla Euroopan unionissa.

Kiitokset

Nuoriso-oikeusjärjestelmän kansainvälinen seurantakeskus (IJJO) haluaa kiittää tämän oppaan kirjoittajia, jotka ystävällisesti jakoivat tietämyksensä ja asiantuntemuksensa kanssamme. Erityiskiitokset kuuluvat Brunilda Palille ja Silvia Radazzolle, jotka ovat pitkään edistäneet tämän oppaan kehittämistä. Lisäksi tämä opas ei olisi ollut mahdollinen ilman Pohjois-Irlantia, Suomea ja Belgiaa koskevien lukujen kirjoittajien tutkimustyötä ja tietämystä. Nämä henkilöt ovat Inge Vanfraechem Belgian osalta (toinen kirjoittaja Brunilda Palin lisäksi), Kelvin Doherty Pohjois-Irlannin osalta (Youth Justice Agency) sekä Aune Flinck ja Henrik Elonheimo Suomen osalta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos). Oppaan kokonaislaadun osalta kiitämme asiantuntijoita Inge Vanfraechemia (European Forum for Restorative Justice, EFRJ) ja Ivo Aertsenia (KU Leuven).

IJJO ja oppaan laatijat haluavat kiittää myös asiantuntijoita, joiden apu oli korvaamatonta tämän oppaan virheettömyyden kannalta, nimittäin Tim Chapmania ja Hugh Campbelliä Ulsterin yliopistosta, sekä muita alan toimijoita. Erityisesti IJJO ja oppaan laatijat haluavat kiittää Belgian osalta seuraavia henkilöitä: Denis Van Doosselaere, Philip Gailly, Bie Van Severen ja Stefaan Viaene (sovittelupalvelut, joita tarjoavat Arpege ja Alba); Pohjois-Irlannin osalta seuraavia henkilöitä: Colleen Heaney (Youth Justice Agency) ja Laura Duncan (Analytical Services Group, oikeusministeriö); ja Suomen osalta Julia Saarholmia (Helsingin sovittelutoimisto).

Hanketta ”Implementing Restorative Justice with Child Victims”, jonka puitteissa tämä opas on laadittu, toteutetaan yhteistyössä useiden kumppanien kanssa. Niitä ovat muun muassa KU Leuven, EFRJ, Ulsterin yliopisto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Youth Justice Agency (Pohjois-Irlannin nuoriso-oikeusvirasto), Latvian valtion koeaikapalvelu, Direction de la Protection Judiciaire de la Jeunesse (nuorison oikeussuojakeskus, Ranskan oikeusministeriö), Ranskan korjaavan oikeuden instituutti ja Bulgarian sosiaalisen toiminnan ja käytännön instituutti.

Hankekumppanit esittävät kiitoksensa myös Euroopan unionille, joka rahoitti tätä hanketta perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuusohjelmasta.

Lyhenneluettelo

CEPEJ

Oikeuslaitoksen toimivuutta tarkasteleva Euroopan neuvoston pysyvä komitea

CJINI

Criminal Justice Inspection Northern Ireland (Pohjois-Irlannin rikosoikeuden tarkastuslaitos)

CRC

Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus

ECHR

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi

EFRJ

European Forum for Restorative Justice (korjaavan oikeuden eurooppalainen foorumi)

EU

Euroopan unioni

FEMMO

Fédération des Equipes Mandatées en Milieu Ouvert (avolaitosten valtuutettujen työryhmien liitto)

HCA

Herstelgerichte en constructieve afhandelingen (korjaavat ja rakentavat toimenpiteet)

IJJO

International Juvenile Justice Observatory (nuoriso-oikeusjärjestelmän kansainvälinen seurantakeskus)

OSBJ

Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg (nuorisoavun tukirakenne)

QUB

Queens University Belfast

SARE

Services d'actions restauratrices et éducatives (korjaavan ja kasvatustoiminnan palvelut)

THL

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

YK

Yhdistyneet kansakunnat

UNCRC

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus

YJA

Youth Justice Agency (nuoriso-oikeusvirasto)

YJAct

Youth Justice Act (laki nuoriso-oikeudesta)

Johdanto

Nuoriso-oikeusjärjestelmän kansainvälinen seurantakeskus (IJJO), jonka päätoimipaikka on Brysselissä, perustettiin vuonna 2002. Sen tavoite on edistää maailmanlaajuisia rajatonta nuoriso-oikeutta. Perustamisensa jälkeen IJJO on vähitellen muotoutunut erilaisten erityispiirteiden pohjalta ja laajentanut tutkimustoimintansa painopistettä siten, että se kattaa koko oikeusjärjestelmän.

Seurantakeskus sai alkunsa monialaisena järjestelmänä, johon kuuluu tiedotusta, viestintää, keskusteluja, analyysseja ja ehdotuksia monilla aloilla, jotka vaikuttavat nuoriso-oikeuden kehittymiseen maailmassa. Keskus hallinnoi tutkimushankkeita ja osallistuu niihin yliopistojen ja osaamiskeskusten rinnalla edistään erikoistuneen tietämyksen luomista aiheistajatekijöistä, jotka vaikuttavat oikeusjärjestelmään ja nuorisoväkivallan kierteeseen, ja parantaen osaltaan julkisten politiikkojen vaikuttavuutta. Sen tavoite on luoda pysyvä kansainvälinen palvelu, joka toimii sellaisten ammattilaisten tapaamis-, työskentely- ja pohdiskelupaikkana, jotka toimivat oikeuden, psykologian, lääketieteen, sosiologian, opetuksen, kriminologian ja koulutuksen aloilla.

Tämä käytännön opas on toteutettu hankkeen ”Implementing Restorative Justice with Child Victims” puitteissa. Hanketta on rahoittanut Euroopan unioni perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuusohjelmasta, ja sitä on johtanut IJJO kumppaneinaan KU Leuven, European Forum of Restorative Justice, Ulsterin yliopisto ja valtiolliset ja valtiosta riippumattomat toimijat yhteensä kuudesta maasta: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Pohjois-Irlannin nuoriso-oikeusvirasto, Latvian valtion koeaikapalvelu, Ranskan oikeusministeriö – nuoriso-oikeuden ja lastensuojelun osasto, Ranskan korjaavan oikeuden instituutti ja Bulgarian sosiaalisen toiminnan ja käytännön instituutti.

Hankkeen tavoite on kehittää ja edistää hyviä standardeja ja suojatoimia korjaavan oikeuden käytäntöjen soveltamisessa tapauksissa, joissa lapset ovat tärkeimmät asianosaiset, joko uhreina tai vahingontekijöinä, sekä panna täytäntöön onnistuneita korjaavan nuoriso-oikeuden käytäntöjä EU:ssa. Hanke tarjoaa tilaisuuden keskinäiseen oppimiseen ja parhaiden käytäntöjen jakoon kuuden maan välillä. Maista kolme käyttää jo onnistuneesti korjaavaa oikeutta lasten kohdalla, ja niiden käytäntöjä esitellään tässä oppaassa (Belgia, Pohjois-Irlandi ja Suomi). Kolme muuta maata taas panevat täytäntöön havainnoituja korjaavia käytäntöjä osana seurattavaa pilottihanketta (Ranska, Latvia ja Bulgaria).

Hankkeen avulla IJJO:n on tarkoitus osallistua EU:n direktiivin 2012/29 (”uhrin oikeuksia koskeva direktiivi”) ja rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun EU:n direktiivin 2016/800 täytäntöönpanoon. Molemmissa direktiiveissä korostetaan, että on välttämätöntä kouluttaa korjaavan oikeuden palveluja tarjoavia ammattilaisia ”sellaiselle tasolle asti, jota heidän yhteytensä lapsiin edellyttävät”, ja varmistaa, että he ”noudattavat ammatillisia vaatimuksia sen varmistamiseksi, että näitä palveluja tarjotaan puolueettomasti, kunnioittavasti ja ammattitaitoisesti”.

Koko tämän hankkeen aikana on painotettu erityisesti lapsiuhrien osallistumista korjaavan oikeuden käytäntöihin huolimatta tämän mukanaan tuomasta merkittävästä haasteesta, ja itse asiassa juuri sen takia. Direktiivi 2012/29, jossa vahvistetaan rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevat vähimmäisvaatimukset, vahvistaa uhrien ja heidän perheidensä oikeuksia, ja siinä viitataan toistuvasti nuorten erityiseen haavoittuvuuteen uhreina. Lapset ovat tosiaan yleensä aikuisia alttiimpia uhriksi joutumiselle, mikä johtuu heidän kypsyttömyydestään, vähäisestä tietämyksestään, kokemuksestaan ja itsehillinnästään. Tämä osoittaa, että lapset ovat alttiimpia uhriksi joutumiselle ja että heidän uhriksi joutumisensa myös lisää heidän haavoittuvuuttaan.

Jo valmiiksi riskialttiin tilanteensa lisäksi lapsiuhrit ovat alttiita uudelleen uhriksi joutumiselle pelkästään niiden perinteisten rikosoikeudellisten menettelyjen, jotka heidän on käytävä läpi, ominaispiirteiden vuoksi. EU:n perusoikeusviraston tekemä tutkimus osoittaa, että vaikka osallistuminen oikeudenkäynteihin on stressaavaa kaikille, se on vielä kovempaa lapsille, riippumatta heidän roolistaan menettelyssä. Oikeusjärjestelmiä ei myöskään ole suunniteltu siten, että niissä otettaisiin huomioon lasten erityistarpeet. Perusoikeusviraston tulosten mukaan lapset – uhreina, todistajina tai menettelyn muina osapuolina – haluavat tulla kuulluiksi, mutta sen on tapahduttava turvallisessa ja ystävällisessä ympäristössä. Lapsilla on oltava tunne siitä, että heidän kohtaamansa ammattilaiset kunnioittavat heitä ja että heitä suojellaan. Lapset kokevat voivansa ilmaista itseään vapaasti lapsiystävällisessä ympäristössä, joka takaa empatian ja ymmärtämisen, ja he arvostavat sitä, että heitä kuunnellaan ja tuetaan koko prosessin ajan.¹

Perinteinen käsitys oikeudesta ei sovi näihin tarpeisiin, samoin kuin

¹ EU:n perusoikeusvirasto julkaisi kaksi raporttia vuosina 2015–2017: oikeuslaitoksen lapsiystävällisyyttä ja ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia lasten osallistumisesta siviili- ja rikosoikeudellisiin menettelyihin kymmenessä jäsenvaltiossa koskevan tutkimuksen ”Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States” (2015) ja oikeuslaitoksen lapsiystävällisyyttä ja rikosoikeudellisiin menettelyihin uhreina, todistajina tai asianomistajina osallistuvien lasten näkemyksiä ja kokemuksia yhdeksässä jäsenvaltiossa koskevan tutkimuksen ”Child-friendly justice - Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States” (2017).

perinteinen oikeudenkäynti, joka väittää pystyvänsä mittaamaan ihmisen tuskaa ja sovittamaan sen rangaistukseen, sanoo Brunilda Pali, yksi tämän oppaan laatijoista. Oikeudenkäynnissä jätetään uhrien tarpeet ja pyynnot usein huomiotta. Palin kiinnostava väite kuuluu: Korjaava oikeus toimii vastoin oikeuden jumalattaren kuvaa sen kaikkien elementtien osalta: silmät sidottuina, vaaka ja miekka. Sen silmät ja korvat ovat apposen auki, jotta se voi nähdä ja kuulla vahingoittajien ja vahingoitettujen kasvot ja äänet. Se ei ole niin ylimielinen, että se luulisi meidän voivan mitata tuskaa ja vastata siihen rangaistuksella. Se käsittelee ihmisen toiminnan peruuttamattomuutta. Tehtyä ei saa tekemättömäksi. Tuskasta ei voi tehdä yhtälöä. Rikos ja rangaistus eivät ole keskenään vaihdettavissa. Meidän on päästävä tästä eteenpäin.²

Euroopassa ja muilla alueilla tehty tutkimus paljastaa, että uhrit kertovat alemmasta pelkotasosta ja vähäisemmistä traumaperäisistä stressioireista korjaavan oikeuden prosessin jälkeen. Meta-analyysi sekä nuorten että aikuisten parissa tehdyistä tutkimuksista osoitti, että korjaavat prosessit yhdistetään suurempaan uhrien tyytyväisyyteen kuin tapaukset, joissa rikoksenteijä tuomitaan korvauksiin. Korjaavan prosessin jälkeen vahinkoa kärsineet ihmiset sanovat pelkäävänsä vähemmän sitä, että rikoksenteijä syyllistyy uusiin rikoksiin heitä kohtaan. Uhrit myös ilmaisevat pienemmällä todennäköisyydellä koston tunteita ja antavat huomattavasti todennäköisemmin anteeksi rikoksenteijöille kuultuaan heidän tarinansa. Tällaisen prosessin tuloksena on oltava se, että korvataan mahdollisimman paljon siitä, mikä on menetetty tai mitä on vahingoitettu tai rikottu (Latimer et al., 2005).

Huolimatta käytettävissä olevasta näytöstä, joka koskee korjaavan oikeuden suotuisia vaikutuksia sekä uhreihin että rikoksenteijöihin, saatavilla on erittäin vähän tutkimusaineistoa nimenomaan korjaavaan oikeuteen liittyvistä kokemuksista lapsiuhrien kohdalla. Vaikka korjaavan oikeuden käytännöissä keskitytään tasapuolisesti uhreihin ja rikoksenteijöihin, prosessille on luontaista, että prosessin rikoksenteijäkeskeisyyden riski on erityisen merkittävä silloin, kun mukana on lain kanssa selkkauksiin joutuneita lapsia, koska korjaavan oikeuden prosessia sovelletaan kasvatustarkoituksessa ja/tai diversioitumisenä eli oikeudellisten toimien välttämiseksi. Tämä kertoo, ettei korjaavan oikeuden menettelyihin osallistuvista lapsiuhreista ole käytettävissä kattavia tietoja, ja että virastojen välinen yhteistyö on joskus heikkoa tuettaessa tätä erityisen haavoittuvassa asemassa olevaa uhriryhmää. Lisäksi lastensuojelun ammattilaiset tuntevat olevan hieman haluttomia laajentamaan osallistumistaan korjaavan oikeuden prosesseihin suojellakseen lapsia siltä, että he joutuvat uudelleen uhreiksi. Ilman riittävää suojelua ja tukea lapsiuhrien osallistuminen korjaavan oikeuden prosessiin

² <https://kuleuvenblogt.be/2018/02/13/imagining-a-justice-that-restores/>

voi todella aiheuttaa uhriksi joutumisen toisen kerran, sillä on totta, että lapset voivat kokea vähemmän stressiä ja painetta, jos päätöksen tekee neutraali aikuinen, joka kertoo heille asiasta myöhemmin (Lawrence, 2003, Graham ja Fitzgerald, 2005).

Tästä haasteesta on raportoitu kumppanimaissa tämän hankkeen puitteissa, sekä niissä maissa, joissa korjaava oikeus on jo vakiintunut käytäntö, että niissä, joiden tavoite on pilotoida korjaavan oikeuden käytäntöjen täytäntöönpanoa. Tärkein ja ilmeisin merkki tästä haasteesta on se, että saatavilla on vain vähän tietoja lapsiuhrien osallistumisesta korjaavan oikeuden käytäntöihin sekä harvoja korjaavan oikeuden vaikutusta tähän erityiseen uhriryhmään koskevia tutkimuksia ja arviointeja.

Korjaavaoikeustarjoaanuorilleuhreillekuitenkinmerkittäviämahdollisuuksia, ja se osoitetaan selkeästi kattavimmassa tällä hetkellä käytettävissä olevassa työssä, Tali Gailin tutkimuksessa "Child Victims and Restorative Justice – A Needs-Rights Model" (2011). Siinä keskitytään ensimmäistä kertaa lapsiuhreihin, ja kirjoittaja päätelee, miten korjaava oikeus on ihanteellisessa tapauksessa paras ratkaisu siihen, mitä hän kutsuu "tarve-oikeus-malliksi", joka samanaikaisesti antaa lapsiuhreille äänen ja tarjoaa heille asianmukaiset takeet ja suojelun.

Tämä on näin ollen yksi tämän hankkeen ja tämän oppaan tavoitteista: edistää tieteellistä keskustelua lapsiuhrien laajemmasta osallistumisesta korjaavan oikeuden käytäntöihin. Tämän prosessin aluksi suositellaan päättäjille ja alan toimijoille investoimista tiedon ja näytön keräämiseen, sovittelupalvelujen ja toisaalta lastensuojelupalvelujen ja uhrien tukipalvelujen välisen yhteistyön vahvistamista sekä sellaisen tiedon tarjoamista näille toimijoille, joka tukee korjaavan oikeuden myönteistä vaikutusta uhreihin, myös lapsiuhreihin. Oppia voidaan saada lukuisista käytännöistä ja alaikäisiin/nuoriin rikoksentekejiin kohdistuneista tutkimuksista, ja vaikka uhrin ja rikoksentekejän roolien välillä voi olla huomattavaa päällekkäisyyttä ja keskinäistä vaihdettavuutta, meidän on saatava enemmän tietoa siitä, millaista on olla nimenomaan lapsiuhri ja osallistua korjaavan oikeuden prosesseihin.

Kun vastaavasti tarkastellaan lain kanssa selkkaukseen joutuneita lapsia, voidaan todeta, että EU:n toimielinten ennakoiva asenne lasten oikeuksiin yleensä ja oikeuslaitoksen lapsiystävällisyyteen erityisesti on luonut EU:hun suotuisan ympäristön oikeuslaitoksen uudistamiselle. Muodollisen syytteen esittämisen vaihtoehtojen merkityksestä ollaan laajalti yhtä mieltä. Vaihtoehtojen pitäisi olla helposti saatavilla osana tavanomaista menettelyä ja perustua oikeasuhteisuuteen ja vastuun vapaaehtoiseen myöntämiseen. Erityisesti pitäisi huolehtia siitä, että innovatiivisilla ja vaikuttavilla ratkaisuilla on laaja soveltamisala eikä niitä käytetä ainoastaan pienten rikkomusten vaan myös vakavien, väkivaltaisten ja jatkuvien rikosten kohdalla. Tässä

yhteydessä korjaavalla oikeudella on merkittävä rooli vahvistettaessa takuita prosessiin sekä vahingontekijöinä että uhreina osallistuville lapsille ja nuorille.

Korjaava oikeus on myös ratkaisevan tärkeä vaihtoehtoinen toimenpide sen varmistamiseksi, että lapsen vapaudenriisto on viimeinen käytettävä toimenpide. Se ei ainoastaan pienennä lasten lisäkärsimysten ja väkivallan riskiä rikosoikeudellisten menettelyjen ja vapaudenriiston aikana, vaan se myös pienentää lapsen leimautumisen riskiä yhteisössä. Tätä suositellaan YK:n mallistrategioissa ja käytännön toimenpiteissä, jotka koskevat lapsiin kohdistuvan väkivallan poistamista rikosten ehkäisyyn ja rikosoikeuden alalla (UN Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice, 2014). Rikoksen uusimisriski on pienempi lapsilla, jotka osallistuvat yhteisölähtöisiin korjaavan oikeuden prosesseihin. He myös hankkivat suuremmalla todennäköisyydellä koulun päästötodistuksen, mikä lisää heidän mahdollisuuksiaan tulla aktiivisiksi ja tuottaviksi yhteiskunnan jäseniksi.

IJJO on jo pitkään edistänyt vaihtoehtoja tutkintavankeudelle lasten kohdalla, muun muassa korjaavan oikeuden prosessien muodossa. Se on laatinut ja julkaissut useita valkoisia ja vihreitä kirjoja, joissa puolletaan erilaisten toimenpiteiden käyttöä lain kanssa selkkaukseen joutuneiden nuorten kohdalla, ja on tuottanut ja isännöinyt ISJJ-foorumillaan³ useita aiheeseen liittyviä verkkokursseja, joista viimeisin on osa hanketta ”Juvenile Offenders Detention Alternatives in Europe” (J.O.D.A.) (JUST/2013/JPEN/AG/4573).

Tarkasteltavana oleva hanke ja siten tämä käytännön opas on tarkoitettu jatkotoimiksi sille työlle ja tutkimukselle, joita IJJO on tehnyt korjaavan nuoriso-oikeuden alalla ja joiden tuloksena syntyi vuonna 2015 kolme julkaisua: tutkimus 28 tilannekatsauksesta, EU:n malli nuoriin liittyvästä korjaavasta oikeudesta ja työkalupakki ammattilaisille.⁴ Tämän tutkimuksen ja näiden työkalujen pohjalta tavoitteemme on laajentaa ja soveltaa tutkimusta korjaavan oikeuden prosessien vaikuttavuuden osoittamiseksi nuorten, sekä uhrien että rikosentekijöiden, kohdalla ja tarjota käytännön ohjeita maille, jotka haluavat pohtia oikeuslaitosta lasten kannalta uudelleen korjaavalla tavalla.

Tästä käytännön oppaasta

Näissä puitteissa tämän hankkeen tarkoitus on keskinäinen oppiminen ja tiedonvaihto EU-maiden välillä ja korjaavan nuoriso-oikeuden täytäntöönpano. Yleinen tavoite on keskittyä sekä nuoriin uhreihin että nuoriin

3 www.eijj.org

4 <http://www.ejjc.org/eumodel>

rikoksentekijöihin ottaen huomioon, että lapset ovat ennen kaikkea lapsia ja että heidän tarpeitaan on kuunneltava ja ne on otettava huomioon ja heidän suojelunsa on aina taattava, riippumatta heidän roolistaan ja asemastaan oikeusjärjestelmässä.

Siksi tässä käytännön oppaassa pyritään levittämään tietoa ja lupaavia käytäntöjä, joita on kerätty hankkeen ensimmäisen vuoden aikana, kehystämällä ne lapsille – erityisesti lapsille, jotka joutuvat tekemisiin oikeuslaitoksen kanssa, uhreina ja rikoksentekijöinä – tarjottavilla oikeudellisilla suojatoimilla ja oikeuksilla sekä tekemään korjaavasta prosessista turvallinen ja lapsiystävällinen.

Opas on tarkoitettu nuoriso-oikeusjärjestelmän ammattilaisille (nuorisotyöntekijöille ja terveydenhoidon ammattilaisille, asianajajille, tuomareille, ehdonalaisvalvojille, opettajille ja muille ammattilaisille, jotka työskentelevät lapsiuhrien ja alaikäisten rikoksentekijöiden parissa) sekä päättäjille. Oppaassa näytetään yksityiskohtaisesti, miten kolme onnistunutta korjaavan nuoriso-oikeuden käytännön mallia on pantu täytäntöön, mitä toimia on toteutettu – lainsäädäntöuudistuksista prosessien arviointiin paikallistasolla – ja miten ne vastaavat käytännössä nuorten tarpeisiin.

Näin ollen opas on jaettu kolmeen pääosiin. Ensimmäisessä osiossa esittelemme tämän työn pääaiheen, joka on lapset ja korjaava oikeus, tarjoamme korjaavan oikeuden tilapäisen määritelmän ja esitämme poikkileikkauksen tärkeimmistä kansainvälisistä ja EU:n standardeista ja suojatoimista, jotka liittyvät lapsia koskevaan ja korjaavaan oikeuteen.

Toisessa osassa esitämme lyhyen katsauksen korjaavan oikeuden käytäntöjen kolmeen pääryhmään ja esittelemme sitten kolme lupaavaa käytäntöä: uhrin ja rikoksentekijän välisen sovittelun nuorten kanssa Belgiassa, nuoriso-oikeudellisen neuvonpidon Pohjois-Irlannissa ja uhrin ja rikoksentekijän välisen sovittelun Suomessa. Jokaisen käytännön kohdalla kuvaillaan yksityiskohtaisesti taustaa ja oikeusperustaa, itse käytännön periaatteita ja mekanismeja, täytäntöönpanoprosessia ja jokaisen käytännön osalta tehtyä tutkimusta ja arviointia sekä määritetään keskeisiä haasteita ja saatuja opetuksia.

Kolmannessa ja viimeisessä osassa teemme päätelmiä ja annamme käytännön suosituksia, jotka perustuvat kolmen maan kuvailluista käytännöistä saatuihin kokemuksiin ja korjaavan oikeuden käytäntöihin osallistuvia lapsia koskevien kansainvälisten ja EU:n standardien ja suojatoimien kokonaisuuteen. Itse asiassa ehdotamme kahta suosituskokonaisuutta. Ensimmäisen on tarkoitus tarjota alan toimijoille käytännön ohjeita siitä, miten lapset otetaan asianmukaisesti mukaan korjaavaan käytäntöön ja korjaavalla tavalla, kuunnellen heidän erityisiä tarpeitaan, ottaen huomioon heidän etunsa ja taaten heidän turvallisuutensa ja suojelunsa. Toisen suosituskokonaisuuden

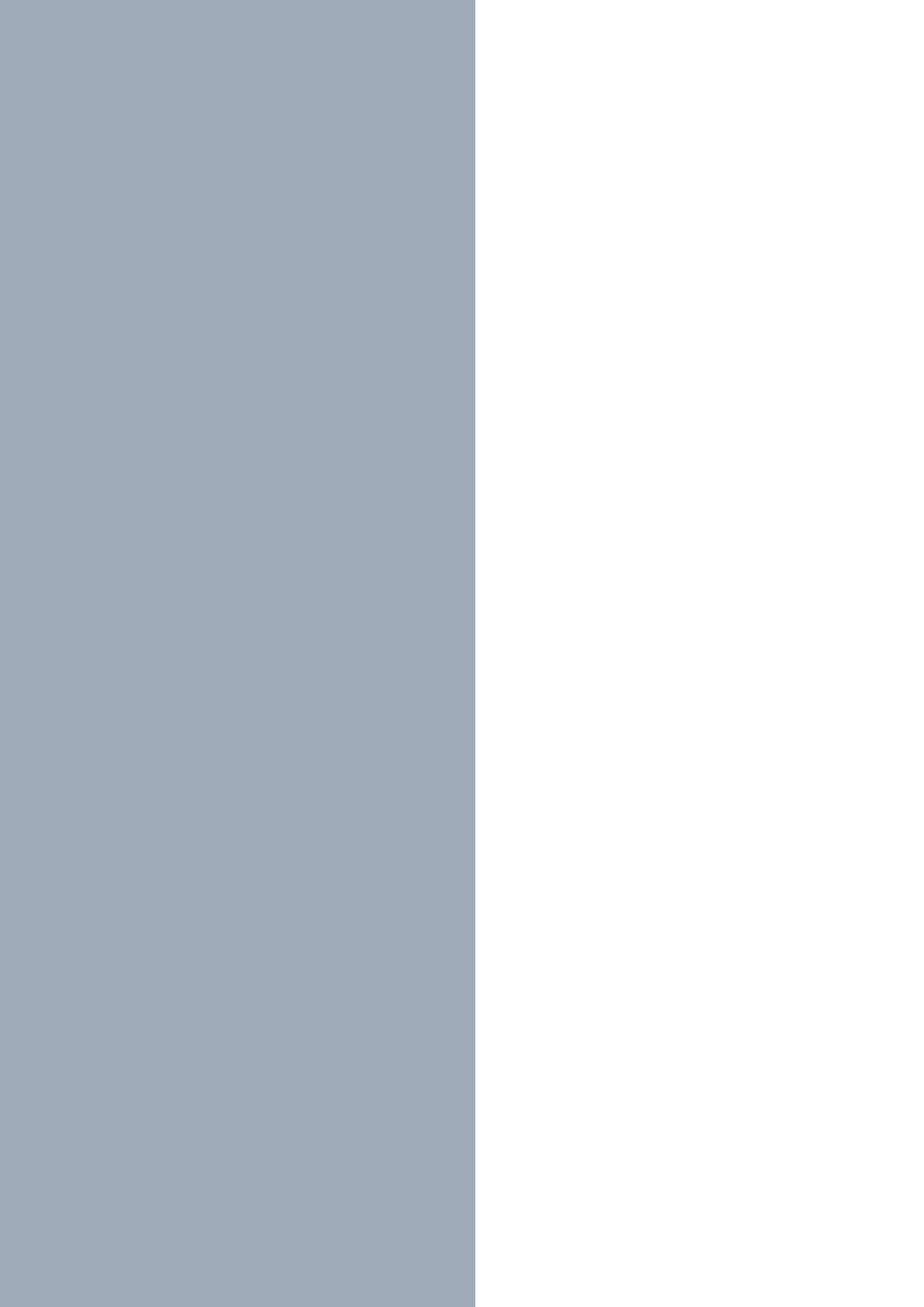
on sen sijaan tarkoitus tarjota alan toimijoille ja päättäjille käytännön ohjeita siitä, miten he voivat suunnitella ja panna täytäntöön korjaavan nuoriso-oikeuden pilottihankkeen maassaan. Suositukset sisältävät vinkkejä toteutettavista toimista, mukaan otettavista ihmisistä ja periaatteista, jotka on hyvä pitää mielessä.

Opas käännetään englannista kuudelle EU-kielelle (ranskaksi, hollanniksi, bulgariaksi, saksaksi, latviaksi ja suomeksi), mikä takaa sen levittämisen EU:n tasolla. Lisäksi opas muunnetaan verkkokurssiksi, joka käynnistyy kahtena ajankohtana International School of Juvenile Justice foorumilla.

OSA I

Lapset ja korjaava oikeus

Johdanto

Tässä osiossa esitellään lapsiin ja nuoriin liittyvän korjaavan oikeuden oikeudellinen ja käsitteellinen kehys, jota tarvitsevat alan toimijat ja päättäjät, jotka ovat halukkaita ottamaan käyttöön ja vakiinnuttamaan korjaavan oikeuden käytännöt maassaan, jotta voidaan taata prosessiin osallistuvien lasten asianmukaiset suojatoimet. Ensimmäisessä kappaleessa esitellään lukijalle hankkeen keskeinen aihe: lasten osallisuus perinteisessä oikeusjärjestelmässä, joka usein ottaa riittämättömästi huomioon heidän erityiset tarpeensa ja haavoittuvuutensa, ja siten tarve löytää vaihtoehtoisia ratkaisuja, joiden joukossa korjaava oikeus katsotaan ensisijaiseksi, sekä lain kanssa selkkaukseen joutuneiden lasten että lapsiuhrien kannalta. Seuraavissa kappaleissa viittaamme Yhdistyneiden kansakuntien, Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin tärkeimpiin välineisiin, jotka liittyvät lasten oikeuksiin ja korjaavaan oikeuteen. Vaikka lasten oikeuksien kehys katsotaan joskus aivan liian legalistiseksi eikä sen uskota keskittyvän riittävästi lasten tarpeisiin, me pidämme tätä ajatusta monissa tapauksissa virheellisenä. Lasten oikeuksien kehys todellakin perustuu lasten tarpeisiin, ja sen vahva sääntely- ja lainsäädäntörakenne voi, periaatteessa, johtaa erinomaisiin käytäntöihin.

1.1 Lapset oikeusjärjestelmässä

Lapset kaikkialla maailmassa ovat alttiita rikoksille, väkivallalle ja hyväksikäytölle. Jokaisen ihmisen reaktio vaihtelee suhteessa hänen sietokykyynsä, hänen saatavillaan olevan tuen määrään ja siihen, miten vahingollinen teko oli, eivätkä lapset muodosta poikkeusta. Siitä huolimatta lapset ovat paljon aikuisia alttiimpia uhriksi joutumiselle. Tämä johtuu heidän kypsyttömyydestään, mikä tarkoittaa, että heillä on vähäinen tietämys, kokemus ja itsehillintä ja he saattavat myös käyttäytyä riskialttiisti (Finkelhor, 2008).

Vahingolliset teot voivat johtaa aineelliseen menetykseen tai fyysiseen vammaan, mutta niillä voi olla myös muita, vähemmän konkreettisia mutta ei suinkaan vähemmän merkittäviä kognitiivisia, emotionaalisia, fyysisiä tai käyttäytymiseen liittyviä vaikutuksia. Vahingoittaminen voi herättää muita tuskallisia ongelmia tai paljastaa henkilön suhteissa ongelmia, jotka vaativat koulutettujen terapeuttien antamaa hoitoa. On myös tärkeää muistaa, että monet nuorten vahingoittamista ovat itse nuoria. Tällaiset nuoret saattavat olla erityisen haavoittuvia nuoren ikänsä takia, ja heidän haavoittuvuutensa saattaa myös liittyä uhriksi joutumiseen.

Joka vuosi sadat tuhannet lapset kaikkialla EU:ssa ovat osallisina oikeudellisissa menettelyissä, ja tämä on vain jäävuoren huippu. Lapset, jotka ovat tekemisissä tai selkkauksessa oikeusjärjestelmien kanssa joko uhreina, todistajina, epäiltyinä/rikoksenteijöinä tai oikeusprosessin osapuolina, ovat usein haavoittuvassa asemassa ja tarvitsevat suojelua. Jossakin määrin tämä haavoittuvuus johtuu heidän iälleen ominaisista tarpeista mutta myös oikeuksien puutteesta (tai niiden täytäntöönpanon puutteesta), ja siksi on ratkaisevan tärkeää, että lapset ovat tekemisissä sellaisten oikeusjärjestelmien kanssa, joissa kunnioitetaan sekä heidän tarpeitaan että heidän oikeuksiaan.

Rikosoikeusjärjestelmiä ei usein ole suunniteltu siten, että ne auttaisivat ja tukisivat lapsia riittävästi oikeudenkäynneissä; päinvastoin, usein ne saavat lapsille aikaan lisäkärsimyksiä. Demokraattisissa järjestelmissä vallitsee yhteisymmärrys siitä, että lapsille on suunniteltava ja tarjottava vaihtoehtoisia toimenpiteitä ja lähestymistapoja, jotka vastaavat paremmin heidän tarpeisiinsa. Korjaava oikeus katsotaan usein ensisijaiseksi tavoitteeksi sekä lain kanssa selkkaukseen joutuneiden lasten että lapsiuhrien kohdalla.

Korjaavan oikeuden prosessien on osoitettu pystyvän luomaan myönteisiä tuloksia sekä vahinkoa kärsineille ihmisille että vahingontuottajille. Tällä tavoin korjaava oikeus voidaan nähdä kokonaisvaltaisempuna vastauksena nuorisorikollisuuteen, koska se vastaa sekä tietyn vahingonteon tekijän että sen uhrin tarpeisiin. Vaikka tutkimus on osoittanut, että korjaavalla oikeudella on paljon tarjottavaa sekä nuorille uhreille että rikoksenteijöille, myös tämän lähestymistavan yhteydessä on taattava parhaat käytännöt, jotka suojaavat lapsia sekä aiemmilta että tulevilta kärsimyksiltä. On tärkeää muistaa, että joissakin olosuhteissa uhrien ja rikoksenteijöiden tuominen yhteen voi sisältää riskejä, etenkin jos he ovat lapsia. Gal ja Moyal (2011) toteavat, että huonosti suunniteltu ja/tai hallinnoitu [korjaavan oikeuden] prosessi, erityisesti jos osapuolet ovat suorassa yhteydessä toisiinsa, voi vaikuttaa kielteisesti uhriin, muun muassa aiheuttaa tunteen rikoksenteijän epärehellisyydestä, traumatisoitumista ja uhriksi joutumisen uudelleen (Chapman, 2015, s. 32). Gal (2011) on puoltanut lapsiuhreja koskevassa korjaavassa oikeudessa tarpeisiin ja oikeuksiin perustuvaa mallia, jossa pyritään takaamaan, että lasten usein monimutkaiset ja muuttuvat tarpeet otetaan huomioon, samoin kuin kansainvälisten standardien heille antamat oikeudet.

1.2 Lapsiin ja korjaavaan oikeuteen liittyvät kansainväliset ja EU:n standardit ja suojatoimet

Yhdistyneet kansakunnat

Lasten yleismaailmalliset oikeudet on kirjattu useisiin oikeudellisesti sitoviin sopimuksiin ja kansainvälisiin standardeihin, ennen kaikkea kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen (ICCPR) ja vuonna 1989 tehtyyn YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista (CRC). Viimeksi mainittu on laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus ja kokonaisvaltaisin ilmaus lasten oikeuksista kansainvälisessä oikeudessa.⁵

Yleissopimuksessa lasten oikeuksista, ja yleensä myös muissa välineissä, lapset määritellään alle 18-vuotiaiksi. Yleissopimuksessa korostetaan erityisesti neljää artiklaa, jotka tunnetaan yleisperiaatteina ja jotka muodostavat perustan lasten oikeuksien turvaamiselle:

- a. Syrjimättömyysperiaate:** Kaikki sopimuksessa tunnustetut oikeudet on taattava kaikille lapsille ilman minkäänlaista erottelua. (2 artikla)
- b. Lapsen etu -periaate:** Kaikissa toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. (3 artikla)
- c. Henkiinjäämisperiaate:** Jokaisella lapsella on oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen. (6 artikla)
- d. Lapsen osallistumisperiaate:** Lapsen näkemys on otettava huomioon kaikissa häntä koskevissa asioissa. (12 artikla)

Yleissopimuksen 54 artiklassa lasten oikeudet on sisällytetty neljään keskeiseen oikeuskokonaisuuteen.

- Henkiinjäämisoikeudet sisältävät lapsen oikeuden elämään ja tarpeet, jotka ovat elämässä perustavimmanlaatuisia, kuten ravinto, suoja ja riittävä elintaso ja terveydenhoitopalvelujen saaminen.
- Kehittämisoikeudet sisältävät oikeuden koulutukseen, leikkiin, vapaa-aikaan, kulttuuritoimintoihin, tiedonsaantiin ja ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen.
- Suojeluoikeudet takaavat, että lapsia suojellaan kaikenlaiselta pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä ja hyväksikäytöltä. Tähän kuuluvat erityinen huolehtiminen pakolaislapsista, lasten suojatoimet rikosoikeusjärjestelmässä, työssäkäyvien lasten suojeleminen sekä kaikenlaisesta hyväksikäytöstä tai pahoinpitelystä kärsineiden lasten suojeleminen ja kuntouttaminen.

⁵ Vuoden 1989 jälkeen CRC:n on ratifioinut 195 maata. Kun Somalia ratifioi sopimuksen vuonna 2015, jäljellä on enää kaksi maata, joiden pitäisi ratifioida se: Etelä-Sudan ja Yhdysvallat.

Vuonna 2000 Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous hyväksyi kaksi valinnaista pöytäkirjaa: valinnaisen pöytäkirjan lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin (OPAC) ja valinnaisen pöytäkirjan lasten myynnistä, lapsiprosituutiosta ja lapsipornografiasta (OPSC). Vuonna 2014 voimaan tuli kolmas valinnainen pöytäkirja viestintämenettelystä. CRC:tä vahvistavat edelleen lapsen oikeuksien komitean säännöllisesti julkaisemat yleiskommentit, joissa tulkitaan erityisiä temaattisia kysymyksiä. Saatavilla osoitteessa http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?TreatyID=5&DocTypeID=11

- Osallistumisoikeudet käsittävät lasten vapauden ilmaista mielipiteitä, tulla kuulluiksi heidän omaan elämäänsä vaikuttavissa asioissa, liittyä yhdistyksiin ja kokoontua rauhanomaisesti.

Suojelu- ja osallistumisoikeuksien, jotka selkeästi tukevat korjaavia prosesseja lain kanssa tekemisissä olevien lasten – olivat he sitten rikoksentekejiä, uhreja tai todistajia – kohdalla, lisäksi CRC sisältää artikloja, jotka liittyvät nimenomaan lain kanssa selkkauksessa oleviin lapsiin (sopimuksessa käytetään käsitettä 'nuoriso-oikeus') ja uhriin ja jotka voidaan katsoa myös vahvaksi tueksi korjaaville lähestymistavoille. Sopimuksen 39 artiklaan on kirjattu kaikkien sopimusvaltioiden velvollisuus ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin toimiin edistääkseen uhriksi joutuneen lapsen ruumiillista ja henkistä toipumista sekä yhteiskunnallista sopeutumista, edistäen lapsen terveyttä, itsekunnioitusta ja ihmisarvoa. Toisaalta 37 ja 40 artiklat ovat nuoriso-oikeuden ja reilun oikeudenkäynnin oikeuksien ydin, ja niissä painotetaan vaihtoehtoisten ja korjaavien toimenpiteiden tarvetta, kun taas rankaiseva lähestymistapa ei ole nuoriso-oikeuden peruseriaatteiden mukainen.

Sopimuksen 37 artiklan b kohdassa todetaan itse asiassa: ”Lapsen pidättämisessä, muussa vapaudenriistossa tai vangitsemisessä tulee noudattaa lakia ja näihin toimiin on turvauduttava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona.” Tämän lisäksi 40 artiklassa todetaan, että lain kanssa selkkaukseen joutuneilla lapsilla on oikeus tulla kohdelluiksi ”tavalla, joka edistää lapsen ihmisarvoa ja arvokkuutta, joka vahvistaa lapsen kunnioitusta muiden ihmisoikeuksia ja perusvapauksia kohtaan sekä ottaa huomioon lapsen iän ja pyrkimyksen edistää hänen yhteiskunnallista sopeutumistaan ja rakentavan roolin omaksumista yhteiskunnassa”.

Lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa tunnustettuja lasten oikeuksia ja turvatoimia oikeusjärjestelmässä vahvistavat seuraavat keskeiset kansainväliset asiakirjat, joihin viitataan yhteisellä nimityksellä 'nuoriso-oikeutta koskevat YK:n vähimmäisvaatimukset ja -standardit': YK:n vähimmäissäännökset nuoriso-oikeudesta (Beijingin säännöt, 1985), YK:n suuntaviivat nuorisorikollisuuden torjumiseksi (Riadin suuntaviivat), YK:n säännöt vapautensa menettäneiden nuorten suojelusta (Havannan säännöt, 1990) sekä YK:n suuntaviivat lapsia koskevista toimista rikosoikeusjärjestelmässä (Wienin suuntaviivat, 1997)⁶.

Korjaava oikeus mainitaan selkeästi Wienin suuntaviivoissa, joiden 15 artiklassa todetaan seuraavaa: On ryhdyttävä asianmukaisiin toimiin,

⁶ Kattava kokoelma Yhdistyneiden kansakuntien vaatimuksista ja standardeista rikosten ehkäisyn ja rikosoikeuden alalla, nuoriso-oikeus mukaan lukien, on saatavilla osoitteessa. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_English.pdf

jotta koko valtiossa on käytettävissä laaja valikoima vaihtoehtoisia ja kasvatuksellisia toimenpiteitä ennen pidätystä, ennen oikeudenkäyntiä, oikeudenkäynnin aikana ja sen jälkeen rikoksen uusimisen ehkäisemiseksi ja alaikäisten rikoksenteekijöiden sosiaalisen kuntoutuksen edistämiseksi. Tapauksissa, joissa on mukana alaikäinen rikoksenteekijä, pitäisi aina, kun se on tarkoituksenmukaista, käyttää epävirallisia riitojenratkaisumekanismeja, kuten sovittelua ja korjaavan oikeuden käytäntöjä, etenkin prosesseja, joissa uhrit ovat osallisina.

YK:n oikeuden suuntaviivoissa asioissa, joihin liittyy lapsiuhreja ja lapsia rikosten todistajina (UN Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime), kiinnitettiin vuonna 2005 huomiota erityisesti lapsiuhreihin. Niissä tunnustetaan niiden lasten erityinen haavoittuvuus, jotka ovat uhreja ja/tai rikoksen todistajia ja altistuvat huomattavalle uudelleen uhriksi joutumisen riskille, koska osallistuvat rikosoikeudellisiin menettelyihin. Pitäen mielessä lapsen edun (CRC:n 3 artikla) ja oikeuden saada suojelua uhreina (CRC:n 39 artikla) lapsilähtöisen menettelyn kautta näissä suuntaviivoissa kannustetaan epävirallisten ja yhdyskuntakäytäntöjen, kuten korjaavan oikeuden, käyttöön (36 artikla).

Tässä oppaassa korjaavalla oikeudella tarkoitetaan yleisesti vaihtoehtoista lähestymistapaa rikokseen reagoimisessa, sekä prosessin että tulosten osalta, siten kuin ne on määritelty vuonna 2002 YK:n peruseriaatteissa korjaavan oikeuden ohjelmien käytöstä rikosasioissa (Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters):

- Korjaavalla prosessilla tarkoitetaan kaikkia prosesseja, joissa uhri ja rikoksenteekijä ja tarvittaessa mahdolliset muut henkilöt tai yhteisön jäsenet, joihin rikos on vaikuttanut, osallistuvat yhdessä aktiivisesti rikoksesta johtuvien asioiden ratkaisemiseen, yleensä välittäjän avulla.
- Korjaavalla prosessilla tarkoitetaan kaikkia prosesseja, joissa uhri ja rikoksenteekijä ja tarvittaessa mahdolliset muut henkilöt tai yhteisön jäsenet, joihin rikos on vaikuttanut, osallistuvat yhdessä aktiivisesti rikoksesta johtuvien asioiden ratkaisemiseen, yleensä välittäjän avulla.

YK:n korjaavan oikeuden käyttöä koskevat peruseriaatteet ovat seuraavat:

- Palvelun on oltava ilmainen ja vapaaehtoinen.
- Sitä voidaan käyttää rikosoikeusjärjestelmän kaikissa vaiheissa.
- Sen on oltava puolueeton ja luottamuksellinen.
- Syyttömyysolettama.
- Osapuolten turvallisuus ja menettelylliset takeet.
- Kansallisten suuntaviivojen ja standardien laatiminen on välttämätöntä.

Näiden perusperiaatteiden ja YK:n lasten oikeuksien ja turvatoimien pohjalta jokaisen korjaavan oikeuden ohjelman, jossa on osallisina lapsia, on osoitettava, että se on suunniteltu ja toteutettu lapsen edun mukaisesti (CRC:n 3 artikla), että se edistää lapsen oikeutta tulla kuulluksi (CRC:n 12 artikla) ja että siinä ryhdytään kaikkiin tarvittaviin toimiin lapsen suojelemiseksi (CRC:n 19 artikla). Tämä tarkoittaa, että jokaisen ohjelman keskeisenä elementtinä on oltava korjaaviin prosesseihin osallistuvien lasten ja nuorten turvallisuus.

Euroopan neuvosto

Euroopan neuvosto hyväksyi vuonna 2010 suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä⁷. Tämän vapaaehtoisen välineen tarkoitus on varmistaa lasten oikeuksia suojelevien ja edistävien sitovien yleismaailmallisten ja EU:n standardien vaikuttava täytäntöönpano. Keskeistä on etenkin tarve ehkäistä oikeusjärjestelmän lapsille mahdollisesti aiheuttamat lisäkärsimykset menettelyissä, joissa he ovat osallisina tai jotka vaikuttavat heihin. Suuntaviivat on jäsennelty erilaisten ennen menettelyjä, niiden aikana ja niiden jälkeen sovellettavien periaatteiden ympärille.⁸

Lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä ohjaavat osallisuuden, lapsen edun noudattamisen, ihmisarvon, syrjimiseltä suojelun ja oikeusvaltion periaatteet. Suuntaviivojen mukaan lapsiystävällisessä oikeusjärjestelmässä lapsia on kohdeltava muistaen ihmisarvo, kunnioittaminen, huolenpito ja oikeudenmukaisuus. Järjestelmän on oltava helposti tavoitettava, ymmärrettävä ja luotettava, kuunneltava lapsia, otettava heidän mielipiteensä vakavasti ja varmistettava, että myös niiden, jotka eivät voi ilmaista itseään, etua suojellaan.

Suuntaviivoja sovelletaan kaikkiin tapoihin, joilla lapset todennäköisesti joutuvat, mistä syystä tahansa ja missä ominaisuudessa tahansa (uhrina,

⁷ Kun käytämme lapsiystävällisen oikeudenkäytön (tai lapsille suunnitellun oikeudenkäytön) käsitettä, tarkoituksemme on kattaa kaikki lapset, jotka ovat osallisina oikeudellisissa menettelyissä, kun taas käsitteellä 'nuoriso-oikeus' viitataan lähinnä lain kanssa selkkaukseen joutuneisiin lapsiin.

⁸ Periaatteet perustuvat useisiin ministerikomitean jäsenvaltioille lasten oikeuksien alalla antamiin suosituksiin, muun muassa seuraaviin: ministerikomitean suositus jäsenvaltioille nuoria rikoksentekejiä, joihin sovelletaan seuraamuksia tai toimenpiteitä, koskevista eurooppalaisista säännöistä (Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on the European Rules for Juvenile Offenders Subject to Sanctions or Measures, 2008); suositus Rec(2003)20 uusista tavoista käsitellä nuorisorikollisuutta ja nuoriso-oikeuden roolista (Recommendation Rec(2003)20 concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice); suositus Rec(2005)5 laitoksissa elävien lasten oikeuksista (Recommendation Rec(2005)5 on the rights of children living in residential institutions); suositus Rec(2006)2 eurooppalaisista vankilasäännöistä (Recommendation Rec(2006)2 on the European Prison Rules); ministerikomitean suositus (2009)10 yhdenmetyistä kansallisista strategioista lasten suojelemiseksi väkivallalta (Recommendation of the Committee of Ministers (2009)10 on integrated national strategies for the protection of children from violence); suositus Rec(2004)10 mielenterveyshäiriöistä kärsivien ihmisten ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojelemisesta (Recommendation Rec(2004)10 concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder); suositus nro R (92) 16 yhdyskuntaseuraamuksia ja -toimenpiteitä koskevista eurooppalaisista säännöistä (Recommendation No. R (92) 16 on the European rules on community sanctions and measures); suositus nro R (87) 20 yhteiskunnallisista reaktioista nuorisorikollisuuteen (Recommendation No. R (87) 20 on social reactions to juvenile delinquency) jne..

todistajana tai rikoksentekijänä), tekemisiin kaikkien rikos-, siviili- tai hallinto-oikeutta täytäntöön panevien toimivaltaisten elinten ja palvelujen kanssa. Suuntaviivoilla pyritään varmistamaan, että kaikissa tällaisissa menettelyissä lasten kaikkia oikeuksia, mukaan luettuna oikeus tietoon, edustukseen, osallisuuteen ja suojeluun, kunnioitetaan täysimääräisesti ottaen asianmukaisesti huomioon lapsen kehitystaso ja tapauksen asianhaarat. Kaikkia lapsia koskevia tapauksia on myös käsiteltävä paikassa, joka ei ole pelottava ja jossa lapsi otetaan huomioon.

Lisäksi suuntaviivojen mukaan kaikenlaiseen lapsen vapaudenriistoon on turvauduttava viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena toimenpiteenä (sääntö 24). Oikeudellisten menettelyjen vaihtoehtoja, kuten sovittelua, (oikeudellisten mekanismien) diversiota ja vaihtoehtoista riidanratkaisua olisi edistettävä aina, kun ne voivat parhaiten palvella lapsen etua. Korjaavista prosesseista tulee siksi erittäin merkittäviä osana näitä rikosoikeuden vaihtoehtoja, jotka ovat lapselle vähemmän rasittavia ja siten suositeltavia. Niihin kuuluu sekä diversiotoinenpiteitä että rangaistuksia, joissa sovelletaan säilöönnotolle vaihtoehtoisia toimenpiteitä.

Vastaavasti Euroopan neuvoston suosituksessa (2008)11 nuoria rikoksentekijöitä, joihin sovelletaan seuraamuksia tai toimenpiteitä, koskevista säännöistä, jossa tunnustetaan säilöönottotoimenpiteiden luontaisesti aiheuttama kärsimys (sääntö 49.1), kehoitetaan valtioita tarjoamaan laaja valikoima yhdyskuntaseuraamuksia ja -toimenpiteitä ja todetaan, että ensisijaisina on pidettävä niitä, joilla voi olla kasvatuksellinen vaikutus ja jotka muodostavat korjaavan reaktion (säännöt 23.1 ja 23.2). Säännön 12 mukaan sovittelua tai muita korjaavia toimenpiteitä on edistettävä kaikissa vaiheissa nuorten kanssa toimittaessa. Myös Euroopan neuvoston suosituksessa (2003)20 uusista tavoista käsitellä nuorisirikollisuutta ja nuoriso-oikeuden roolista korostetaan virallisen syytteen esittämisen vaihtoehtojen merkitystä. Niiden pitäisi olla helposti käytettävissä osana tavanomaista menettelyä ja perustua oikeasuhteisuuteen ja vastuun vapaaehtoiseen tunnustamiseen (7 artikla).

Sanomattakin on selvää, että oikeudenkäynnin tai tutkintavankeuden vaihtoehtojen on myös taattava oikeudellisten suojatoimien vastaava taso. Suuntaviivoilla mutta myös Euroopan neuvoston muilla säännöillä ja suosituksilla on erityisen suurimerkitysmääriteltäessä vähimmäisvaatimuksia korjaavan nuoriso-oikeuden käytölle. Suuntaviivoissa vaaditaan erityistä sääntelyä sen takaamiseksi, että kaikki osapuolet, ja erityisesti nuori rikoksentekijä, hyötyvät tällaisten ohjelmien aikana samoista suojatoimista kuin mitä rikosoikeudellisissa menettelyissä sovelletaan (sääntö 26).

Erityisen merkityksellisiä tässä tarkoituksessa ovat sovittelua rikosasioissa koskevaan Euroopan neuvoston suositukseen (99)19 sisältyvät säännökset

ja periaatteet. Niissä muotoillaan ja ne koskevat sovittelun yleisiä periaatteita, oikeusperustaa, sovittelun toimintaa rikosoikeusjärjestelmän sisällä sekä eettisten sääntöjen, koulutuksen, tutkimuksen ja arvioinnin merkitystä. Säännöksiä ovat seuraavat:

- Viisi yleistä periaatetta (osio 2): vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus, palvelunsaatavuus, sovellettavuus kaikissa vaiheissa ja riippumattomuus.
- Sovittelun oikeusperusta (osio 3): välityksen merkitys kuitenkin vs. ylisääntely, kansalliset suuntaviivat, joissa määritellään sovittelun käyttö, tapausten siirtämisen sovitteluun ja niiden jatkotoimien edellytykset, menettelylliset suuntaviivat, kuten oikeus oikeusapuun, käännöksiin ja tulkkaukseen, sekä lasten oikeus vanhempien apuun sovittelussa.
- Rikosoikeuden toiminta suhteessa sovitteluun (osio 4): siirtämisspätös, tuloksen arviointi, tietoinen valinta, erityiset suojatoimet lapsia varten, tosiseikkojen tunnustaminen ja sen ero syyllisyyden oikeudelliseen tunnustamiseen sekä suojatoimet.
- Tapa, jolla sovittelupalvelujen pitäisi toimia, ”tunnustettujen standardien” ja eettisten sääntöjen omaksumisen merkitys, tapausten valintaa koskevat menettelyt sekä sovittelijoiden koulutus ja arviointi (osio 5).
- Sovittelun jatkuvan kehittämisen tarve, suositus säännöllisestä konsultoinnista rikosoikeusviranomaisten ja sovittelupalvelujen välillä sekä sovittelukäytäntöjen tutkimuksen ja arvioinnin käynnistäminen (osio 6).

Vaikka Euroopan neuvoston suositus (99)19 on luonteeltaan ei-sitova väline, se on vaikuttanut paljon useissa Euroopan maissa. Sen tehokkuutta ovat vahvistaneet oikeuslaitoksen toimivuutta tarkastelevan Euroopan neuvoston pysyvän komitean (CEPEJ) vuonna 2007 antamat suuntaviivat sovittelua rikosasioissa koskevan suosituksen paremmasta täytäntöönpanosta.

Euroopan unioni

Sen lisäksi, että kaikki EU-maat ovat ratifioineet lasten oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja niitä ohjaavat siten sopimukseen kirjatut periaatteet, Lissabonin sopimuksen 3 artiklan 3 kohdassa määrätään lapsen oikeuksien suojelun kuuluvan EU:n tavoitteisiin. Lisäksi Euroopan unionin perusoikeuskirjan 24 artiklassa EU veloitetaan suojelemaan lapsia, ottamaan huomioon lapsen etu kaikissa toimissaan ja takaamaan, että heidän mielipiteensä ilmaistaan vapaasti ja otetaan huomioon. Lapsen oikeuksia koskevassa EU:n toimintasuunnitelmassa (2011) on myös määritetty erityisiä toimia sekä lasten oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa

että EU:n peruskirjassa vahvistettujen säännösten ja lasten oikeuksien kunnioittamiseksi.⁹ EU:n toimintasuunnitelmassa on määritetty konkreettisia toimia, joiden avulla EU voi muuttaa nämä sitoumukset toiminnaksi, kuten lapsiystävällinen oikeudenkäyttö, haavoittuvassa asemassa olevien lasten suojeleminen ja lapsiin kohdistuvan väkivallan torjuminen. Oikeudenkäytön lapsiystävällisyyden lisäämisen katsotaan olevan lapsen edun mukaista lasten suojelun parantamiseksi ja sen varmistamiseksi, että he osallistuvat merkityksellisesti oikeudellisiin menettelyihin. Lapsen oikeuksia koskeva EU:n toimintasuunnitelma sisältää erilaisia toimia EU:n sitoutumisen lasten oikeuksiin vahvistamiseksi. Nimenomaan nuoriso-oikeuden osalta Euroopan unionin toimielimet ja virastot ovat keskittäneet työnsä lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevien Euroopan neuvoston suuntaviivojen edistämiseen. Parhaiden käytäntöjen vaihtoa koskevien hankkeiden tukemisen ja lasten kanssa tekemisissä olevien ammattilaisten kouluttamisen lisäksi toimintasuunnitelma sisälsi myös luonnokset kahdesta tärkeästä direktiiviehdotuksesta.

Ensimmäinen on Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/800, annettu 11 päivänä toukokuuta 2016, rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä. Se on osa etenemissuunnitelmaa epäiltyjen tai syytettyjen prosessuaalisten oikeuksien vahvistamiseksi, ja sen tarkoitus on mukauttaa takeet parempaan suojan tasoon, jota oikeusjärjestelmän kanssa selkkaukseen joutuneet lapset tarvitsevat. Direktiivissä säädetään menettelytakeista sellaisten lasten kohdalla, joita epäillään tai syytetään rikoksesta. Direktiivi sisältää epäilyihin ja syytettyihin aikuisiin jo sovellettaviin verrattuna enemmän takeita.

Yksi direktiivin keskeisistä säännöksistä liittyy avustajan apuun. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäiltyjä tai syytettyjä lapsia auttaa avustaja, tarvittaessa myöntämällä oikeusapua, paitsi jos avustajan apu ei ole oikeasuhteista tapauksen olosuhteet huomioon ottaen. Muut direktiivin tärkeät säännökset koskevat tietojen saamista oikeuksista sekä oikeutta yksilölliseen arviointiin, lääkärintarkastukseen ja kuulustelun audiovisuaaliseen tallentamiseen. Lisäksi siinä säädetään erityisistä takeista lapsille vapaudenmenetyksen aikana, erityisesti tutkintavankeuden aikana. Direktiivi sisältää myös säännöksen, jonka mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että toimivaltaisilla viranomaisilla on, sikäli kuin se on mahdollista, käytettävissään toimenpiteitä, jotka ovat vaihtoehtoisia tutkintavankeudelle. Vaikka tässä säännöksessä ei käsitellä mahdollisten vaihtoehtojen yksityiskohtia, koulutusta koskevassa säännöksessä (20 artikla) viitataan selkeästi siihen, että on tärkeää varmistaa, että ”lasten tukipalveluja ja korjaavan oikeuden palveluja tarjoavat tahot saavat asianmukaista

9 Euroopassa on hyväksytty muitakin kansainvälisiä välineitä, jotka sääntelevät suoraan tai välillisesti lasten oikeuksia kontakteihin, kuten vuoden 1950 yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (ECHR) ja vuonna 1996 tehty lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus (ECECR).

koulutusta sellaiselle tasolle asti, jota heidän yhteytensä lapsiin edellyttävät”, ja ”että ne noudattavat ammatillisia vaatimuksia sen varmistamiseksi, että näitä palveluja tarjotaan puolueettomasti, kunnioittavasti ja ammattitaitoisesti”.

Toinen toimintasuunnitelmassa ehdotettu direktiivi on direktiivi 2012/29/EU, jäljempänä ’uhrien oikeuksia koskeva direktiivi’, joka on osa etenemissuunnitelmaa uhrien oikeuksien ja suojelun vahvistamiseksi erityisesti rikosoikeudellisissa menettelyissä. Direktiivi koskee rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevia vähimmäisvaatimuksia sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamista, ja siitä tuli oikeudellisesti sitova väline. Uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä EU ilmaisi sitoutumisensa rikoksen uhrien oikeuksien edistämiseen johdonmukaisella ja kokonaisvaltaisella tavalla.

Uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä lapset katsotaan aina haavoittuvassa asemassa oleviksi uhreiksi, etenkin ne, jotka joutuvat uhreiksi toissijaisesti ja toistuvasti ja kärsivät pelottelusta ja kostotoimista. Näin ollen heidän tulee hyötyä erityissuojelusta, asianajopalveluista sekä erityispalveluista, jotka on varattu lapsille, jotka ovat joko suoraan tai välillisesti uhreja (johdanto-osan 23, 24, 38 ja 57 kappale), ja heistä on tehtävä henkilökohtainen arviointi. Heitä myös kohdellaan direktiivissä vahvistettujen oikeuksien täysinä haltijoina, ja heillä olisi oltava oikeus käyttää näitä oikeuksia tavalla, jossa otetaan huomioon heidän kykynsä muodostaa omat näkemyksensä (johdanto-osan 14 kappale).

Lisäksi direktiivissä annetaan lapsiuhreille lisäoikeuksia, kuten mahdollisuus kuulustelujen audiovisuaaliseen tallentamiseen ja käyttämiseen tuomioistuimessa, oikeus erityisedustajaan, jos on olemassa riski eturistiriidasta vanhempien kanssa, sekä oikeus tulla oikeusavustajan edustamaksi omissa nimissään (jos lapsella on oikeus oikeusavustajaan). Lapsiuhrien oikeutta tulla kuulluksi rikosoikeudellisessa menettelyssä ei olisi estettävä yksinomaan sillä perusteella, että uhri on lapsi, tai uhrin iän perusteella (johdanto-osan 42 kappale). Pelkästään ikä ei voi määrittää lapsen mielipiteen merkitystä, koska saatu tieto, kokemus, ympäristö, sosiaaliset ja kulttuuriset odotukset ja tuen taso vaikuttavat kaikki siihen, miten lapsen kyky muodostaa mielipide kehittyvät. Näin ollen painoarvo, joka lapsen mielipiteille pitäisi antaa, on arvioitava ja otettava huomioon tapauskohtaisesti.

Direktiivissä vahvistetaan myös yleinen periaate, jonka mukaan direktiiviä sovellettaessa on ensisijaista turvata lasten etu (johdanto-osan 14 kappale) EU:n perusoikeuskirjan ja lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti; ensisijaisesti on noudatettava lapsilähtöistä lähestymistapaa, jonka yhteydessä otetaan asianmukaisesti huomioon lapsen ikä, kypsyys, mielipiteet, tarpeet ja huolet.

Uhrien oikeuksia koskeva direktiivi on sitovuutensa ansiosta myös tärkein ylikansallinen väline, jolla säädellään korjaavaa oikeutta EU:ssa. Itse asiassa siinä annetaan laaja määritelmä korjaavan oikeuden palveluista, otetaan käyttöön jäsenvaltioiden velvoite kertoa uhreille korjaavan oikeuden palvelujen saatavuudesta ja helpottaa ohjaamista näihin palveluihin sekä tarjotaan rikosten uhreille korjaavaan oikeuteen liittyviä suojatoimia. Uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä tunnustetaan yhtäältä korjaavan oikeuden hyödyt rikosten uhreille, ja toisaalta siinä keskitytään tärkeisiin takeisiin toissijaisen ja toistuvan uhriksi joutumisen ehkäisemiseksi.

Korjaavan oikeuden määritelmä uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä mahdollistaa erilaiset korjaavan oikeuden prosessit ja tulokset: ”korjaavalla oikeudella’ tarkoitetaan mitä tahansa menettelyä, jonka avulla uhrille ja rikoksentekijälle tehdään mahdolliseksi heidän siihen vapaasti suostuessaan osallistua aktiivisesti rikoksesta aiheutuvien asioiden ratkaisemiseen puolueettoman kolmannen osapuolen avulla.” (2 artiklan 1 kohdan d alakohta). Uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä todetaan myös, että korjaavan oikeuden palvelut ovat moninaisia ja niitä ovat muun muassa ”uhrin ja rikoksentekijän välinen sovittelu, läheisneuvonpito tai asian selvittelypiirit” (johdanto-osan 46 kappale).

Direktiivissä luetellaan tekijöitä, jotka on otettava huomioon korjaavan oikeuden menettelyyn osallistuvien uhrien suojelemiseksi: ”rikoksen luonne ja vakavuus, siitä seuranneen vamman aste, uhrin fyysisen, seksuaalisen tai henkisen koskemattomuuden toistuva loukkaaminen, vallan epätasapaino ja uhrin ikä, kypsyys tai älyllinen kapasiteetti” (johdanto-osan 46 kappale). Tärkein korjaavaa oikeutta koskeva säännös direktiivissä on 12 artikla, jossa säädetään uhrien oikeudesta suojatoimiin, sen varmistamiseksi, että ”uhrilla, joka päättää haluta osallistua korjaavan oikeuden menettelyihin, on pyynnöstä oikeus turvallisiin ja päteviin korjaavan oikeuden palveluihin”. Suojatoimet, joita jäsenvaltioiden on noudatettava, viittaavat korjaavan oikeuden keskeisiin periaatteisiin, joista tärkeimmät ovat osallistumisen vapaaehtoisuus ja menettelyn luottamuksellisuus. Direktiivin 12 artiklan tarkoitus on varmistaa, että kun tällaisia palveluja tarjotaan, käytössä on suojatoimia sen varmistamiseksi, ettei uhri joudu uudelleen uhriksi menettelyn takia.

Direktiivin 2012/29/EU saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä ja täytäntöönpanoa koskevassa oikeusasioden pääosaston ohjeasiakirjassa Euroopan komissio ehdottaa lisäksi, että voisi olla hyödyllistä kehittää korjaavan oikeuden toteuttamiseen liittyviä, palvelujen tarjoamista koskevia kansallisia standardeja, jotka täyttävät direktiivin vaatimukset ja heijastavat unionin hyviä käytäntöjä suhteessa rikosten uhriin. Niiden

pitäisi kattaa osapuolten kyky antaa vapaa suostumuksensa ja olla täysin tietoisia sovitteluprosessin seurauksista, luottamuksellisuuskysymykset, puolueettoman/neutraalin neuvonnan saatavuus, mahdollisuus vetäytyä menettelystä missä vaiheessa tahansa, sopimuksen noudattamisen seuranta ja sovittelijoiden pätevyys. Uhrien etu on huomioitava täysimääräisesti ja huolellisesti päätettäessä sovittelumenettelystä ja sen aikana, ottaen huomioon uhrin haavoittuvuus.

Tiivistelmä: Standardit ja suojatoimet sovellettaessa korjaavaa oikeutta lasten kohdalla

OIKEUDELLINEN VÄLINE	Tärkeimmät säännökset
Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (1966)	Yleissopimuksen kaikki artikkelit koskevat jokaista ihmistä, myös lapsia. Erityisesti: Sopimuksen 9, 10, 14 ja 15 artikla: Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat säännökset, myös lasten ja nuorten kohdalla. 24 artikla: Jokaisen lapsen oikeus suojeluun.
YK:n vähimmäissäännökset nuoriso-oikeudesta (Beijingin säännöt, 1985)	Nämä suuntaviivat on hyväksytty tarkoituksena taata erityisesti lapsen ja hänen perheensä hyvinvointi ja etu nuoriso-oikeusjärjestelmässä, ei ainoastaan kohtelun ja oikeussuojan kannalta vaan myös rikollisuuden ehkäisyn kannalta.
YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus (1989)	Lapsen määritelmä ja periaatteet, jotka koskevat henkiinjäämistä/oikeutta elämään ja kehittymiseen (6 artikla), syrjimättömyyttä (2 artikla), lapsen etua (3 artikla) ja lapsen osallisuutta (12 artikla). Sopimuksen 19 artikla: Lasten suojelu kaikenlaiselta väkivallalta. Sopimuksen 37 ja 40 artikla: nuoriso-oikeutta koskevat keskeiset säännökset.
YK:n suuntaviivat nuorisorikollisuuden torjumiseksi (Riadin suuntaviivat, 1990)	Riadin suuntaviivat on hyväksytty edistyksellisten rikollisuudenehkäisy politiikkojen tarpeen ja merkityksen sekä toimenpiteiden järjestelmällisen tutkimisen ja kehittämisen tunnustamisen painottamiseksi.

OIKEUDELLINEN VÄLINE

Tärkeimmät säännökset

<p>YK:n säännöt vapautensa menettäneiden nuorten suojelusta (Havannan säännöt, 1990)</p>	<p>Säännöt perustuvat tietoisuuteen siitä, että vapautensa menettäneet nuoret ovat erittäin alttiita pahoinpitelylle, uhriksi joutumiselle ja oikeuksiensa rikkomiselle, ja huoleen siitä, että monissa järjestelmissä ei tehdä eroa aikuisten ja nuorten välillä oikeudenkäytön eri vaiheissa. Nämä säännöt koskevat</p> <ul style="list-style-type: none">- pidätettyinä olevia ja oikeudenkäyntiä odottavia nuoria- nuorisolaitosten johtamista.
<p>YK:n suuntaviivat lapsia koskevista toimista rikosoikeusjärjestelmässä (Wienin suuntaviivat, 1997)</p>	<p>Näiden suuntaviivojen tarkoitus on tarjota puitteet lasten oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanolle ja yleissopimuksessa asetettuihin tavoitteisiin pyrkimiselle lasten osalta nuoriso-oikeuden yhteydessä, sekä Yhdistyneiden kansakuntien nuoriso-oikeuden alan vaatimusten ja standardien sekä muiden asiaan liittyvien välineiden, kuten julistuksen rikosten ja vallan väärinkäytön uhreja koskevista oikeusperiaatteista, käyttämiselle ja soveltamiselle.</p> <p>Korjaava oikeus mainitaan selkeästi näissä suuntaviivoissa, 15 artiklassa: Tapauksissa, joissa on mukana alaikäinen rikoksentekijä, pitäisi aina, kun se on tarkoituksenmukaista, käyttää epävirallisia riitojenratkaisumekanismia, kuten sovittelua ja korjaavan oikeuden käytäntöjä, etenkin prosesseja, joissa uhrin ovat osallisina.</p>
<p>Euroopan neuvoston suositus (99)19 sovittelusta rikosasioissa</p>	<p>Suosituksessa muotoillaan ja se koskee sovittelun yleisiä periaatteita, oikeusperustaa, sovittelun toimintaa rikosoikeusjärjestelmän sisällä sekä eettisten sääntöjen, koulutuksen, tutkimuksen ja arvioinnin merkitystä.</p>
<p>YK:n perusperiaatteet korjaavan oikeuden ohjelmien käytöstä rikosasioissa (2002)</p>	<p>Tämä väline tarjoaa korjaavan prosessin ja korjaavan tuloksen määrittelyn sekä korjaavan oikeuden käyttöä koskevat perusperiaatteet, joita käytetään myös tässä oppaassa.</p>

OIKEUDELLINEN VÄLINE

Tärkeimmät säännökset

<p>Euroopan neuvoston suositus (2003)20 uusista tavoista käsitellä nuorisorikollisuutta ja nuorisoiikeuden roolista</p>	<p>Korostaa muodollisen syytteenpanon vaihtoehtojen merkitystä. Vaihtoehtojen pitäisi olla helposti käytettävissä osana tavanomaista menettelyä ja perustua oikeasuhteisuuteen ja vastuun vapaaehtoiseen myöntämiseen (7 artikla).</p>
<p>YK:n oikeuden suuntaviivat asioissa, joihin liittyy lapsiuhreja ja lapsia rikosten todistajina (2005)</p>	<p>Suuntaviivoissa tunnustetaan niiden lasten erityinen haavoittuvuus, jotka ovat uhreja ja/tai rikoksen todistajia ja altistuvat huomattavalle uudelleen uhriksi joutumisen riskille, koska osallistuvat rikosoikeudellisiin menettelyihin. Näissä suuntaviivoissa kannustetaan epävirallisten ja yhdyskuntakäytäntöjen, kuten korjaavan oikeuden, käyttöön (36 artikla).</p>
<p>Lissabonin sopimus (2007)</p>	<p>Lapsen oikeuksien suojeleminen on nimenomaan tunnustettu yhdeksi EU:n keskeisistä tavoitteista sekä sisäisesti että sen suhteissa muuhun maailmaan. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 3 artiklassa EU:ta vaaditaan edistämään lapsen oikeuksien suojeleminen.</p>
<p>Euroopan neuvoston suositus (2008)11 nuoria rikoksentekejiä, joihin sovelletaan seuraamuksia tai toimenpiteitä, koskevista säännöistä</p>	<p>Suosituksessa kehoitetaan valtioita tarjoamaan laaja valikoima yhdyskuntaseuraamuksia ja -toimenpiteitä ja todetaan, että ensisijaisina on pidettävä niitä, joilla voi olla kasvatuksellinen vaikutus ja jotka muodostavat korjaavan reaktion (sääntö 22). Sääntö 12: Sovittelua tai muita korjaavia toimenpiteitä on edistettävä kaikissa vaiheissa nuorten kanssa toimittaessa.</p>

OIKEUDELLINEN VÄLINE

Tärkeimmät säännökset

<p>Euroopan neuvoston suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä, 2010</p>	<p>Suuntaviivojen mukaan lapsiystävällisessä oikeusjärjestelmässä lapsia on kohdeltava muistaen ihmisarvo, kunnioittaminen, huolenpito ja oikeudenmukaisuus. Järjestelmän on oltava helposti tavoitettava, ymmärrettävä ja luotettava, kuunneltava lapsia, otettava heidän mielipiteensä vakavasti ja varmistettava, että myös niiden, jotka eivät voi ilmaista itseään, etua suojellaan.</p> <p>Kaikenlaiseen lapsen vapaudenriistoon on turvauduttava viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena toimenpiteenä (sääntö 24). Oikeudellisten menettelyjen vaihtoehtoja, kuten sovittelua, (oikeudellisten mekanismien) diversiota ja vaihtoehtoista riidanratkaisua olisi edistettävä aina, kun ne voivat parhaiten palvella lapsen etua.</p> <p>Erityisesti todetaan, että oikeudenkäynnin vaihtoehtojen on taattava oikeudellisten takeiden vastaava taso. Näissä suuntaviivoissa ja kaikissa olennaisissa lapsen oikeuksia koskevissa oikeudellisissa välineissä kuvailtu lasten oikeuksien kunnioittaminen on taattava samassa määrin sekä tuomioistuimessa toteutettavissa että sen ulkopuolisissa menettelyissä. (Sääntö 26).</p>
<p>Euroopan unionin perusoikeuskirja, 2010</p>	<p>24 artikla: Jokaisen lapsen oikeus suojeluun; kaikissa toimissa, jotka koskevat lapsia, otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu; lasten vaikuttava osallistuminen</p>
<p>Lapsen oikeuksia koskeva EU:n toimintasuunnitelma (2011)</p>	<p>EU:n toimintasuunnitelmassa on esitetty erityisiä toimia sekä yleissopimuksessa lasten oikeuksista että EU:n perusoikeuskirjassa määrättyjen lapsiin liittyvien säännösten ja lasten oikeuksien kunnioittamiseksi ja määritetty konkreettisia toimia, joiden avulla EU voi muuttaa nämä sitoumukset toiminnaksi.</p>

OIKEUDELLINEN VÄLINE

Direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista ja oikeusasioden pääosaston ohjeet direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä ja panemiseksi täytäntöön

Rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista

Tärkeimmät säännökset

Lapset katsotaan aina haavoittuvassa asemassa oleviksi uhreiksi ja joutuvat usein uhreiksi uudelleen ja toistuvasti ja kärsivät pelottelusta ja kostotoimista. Näin ollen heidän tulee hyötyä erityissuojelusta, asianajopalveluista sekä erityispalveluista lapsille, jotka ovat joko suoraan tai välillisesti uhreja (johdanto-osan 23, 24, 38 ja 57 kappale), heistä on tehtävä henkilökohtainen arviointi ja heidän on voitava käyttää näitä oikeuksia tavalla, jossa otetaan huomioon heidän kykynsä muodostaa omat näkemyksensä.

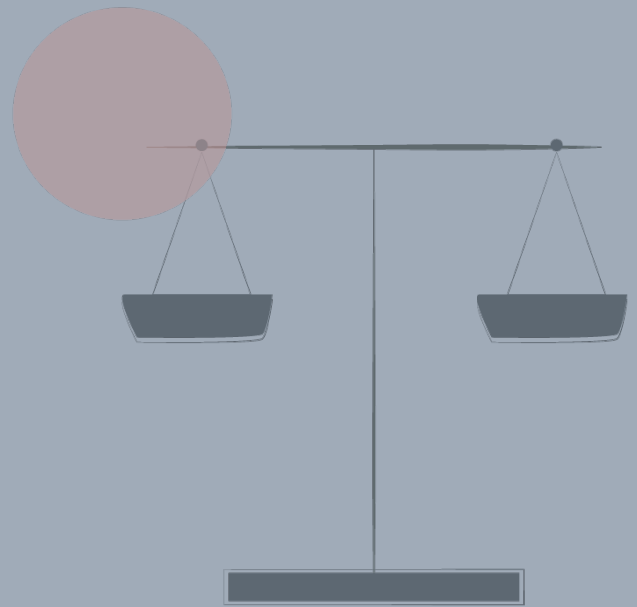
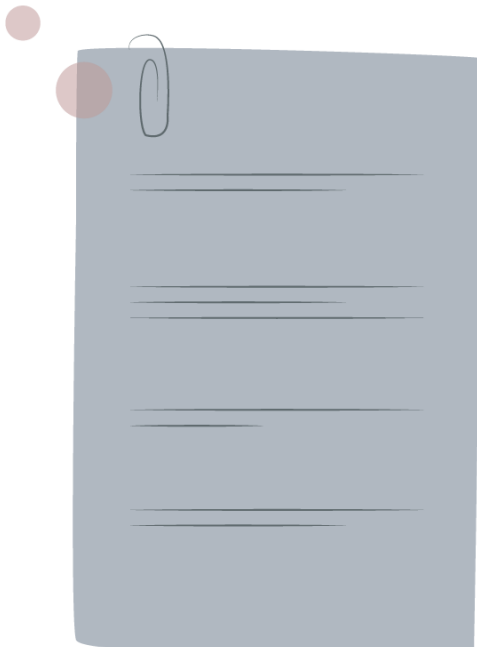
Uhrien oikeuksia koskeva direktiivi on sitovuutensa ansiosta myös tärkein ylikansallinen väline, jolla säädellään korjaavaa oikeutta EU:ssa. Siinä annetaan laaja määritelmä korjaavan oikeuden menettelyistä, tuloksista ja palveluista, otetaan käyttöön jäsenvaltioiden velvoite kertoa uhreille korjaavan oikeuden palvelujen saatavuudesta ja helpottaa ohjaamista näihin palveluihin sekä tarjotaan rikosten uhreille korjaavaan oikeuteen liittyviä suojatoimia.

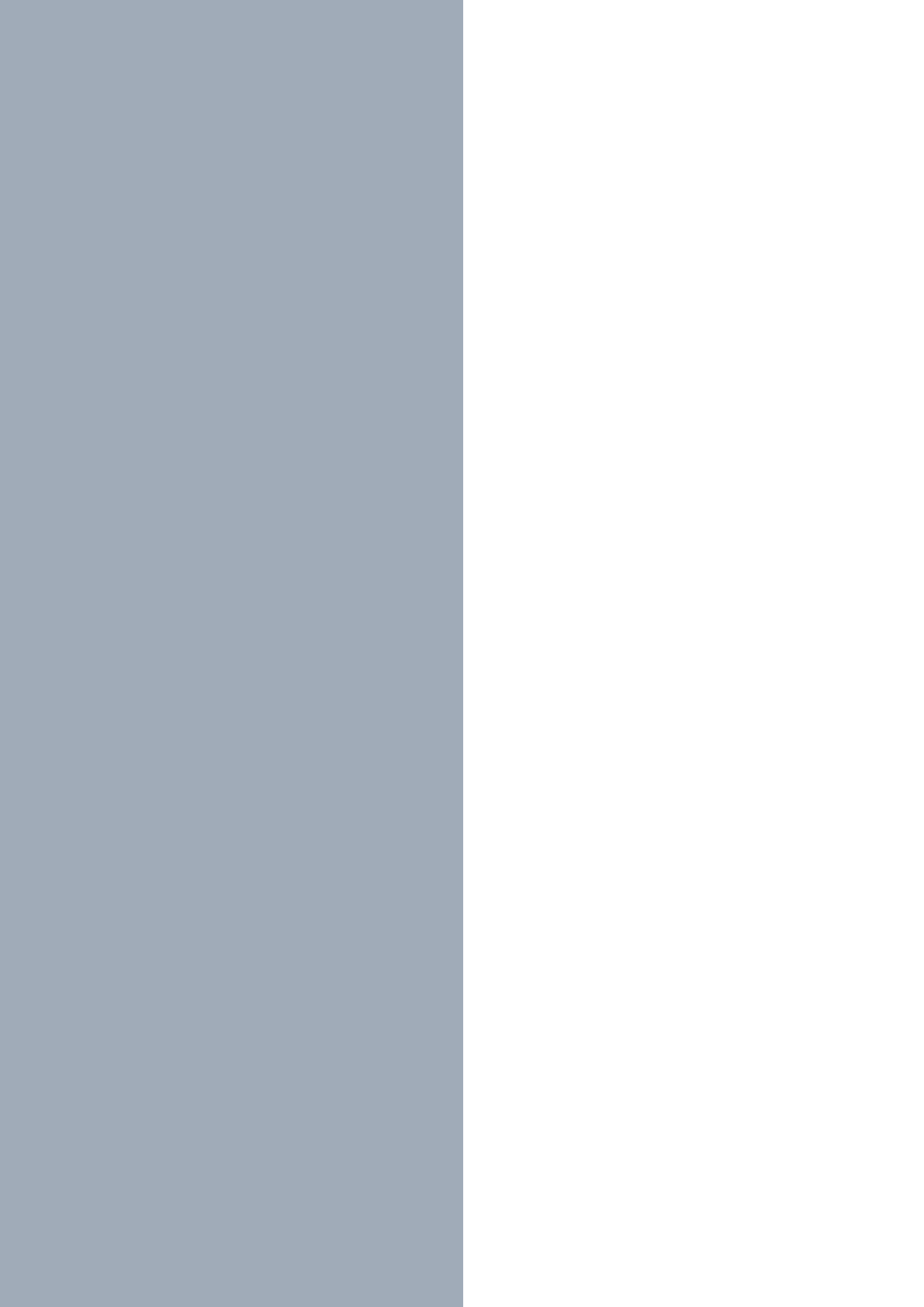
Direktiivin 12 artiklassa säädetään uhrien oikeudesta suojatoimiin, sen varmistamiseksi, että ”uhrilla, joka päättää haluta osallistua korjaavan oikeuden menettelyihin, on pyynnöstä oikeus turvallisiin ja päteviin korjaavan oikeuden palveluihin”.

Tässä direktiivissä säädetään menettelytakeista sellaisten lasten kohdalla, joita epäillään tai syytetään rikoksesta, myös lisätakeista epäiltyihin ja syytettyihin aikuisiin jo sovellettaviin verrattuna.

OSA II

Korjaavan
oikeuden
täytäntöönpanoon
lasten kohdalla
liittyviä lupaavia
käytäntöjä

Johdanto

Korjaava oikeus on yläkäsite, joka kattaa useita erilaisia käytäntöjä rikosoikeuden puitteissa, eikä korjaavan oikeuden sisällöstä olla aina yhtä mieltä. Siitä ollaan kuitenkin yhtä mieltä, että korjaavan oikeuden tärkeimmät käytännöt ovat uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu, neuvonpito ja puhepiirit.

Siksi tässä toisessa osiossa, joka on tämän käytännön oppaan keskeisin, esitetään johdanto korjaavan oikeuden kolmeen tärkeimpään käytäntöön. Tämän jälkeen esitellään kolme lupaavaa käytäntöä: uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu nuoriso-oikeudessa Belgiassa, joka oli ensimmäinen maa, joka otti korjaavan oikeuden käyttöön nuoriso-oikeusjärjestelmässä; nuorisoneuvonpito Pohjois-Irlannissa yhtenä vakiintuneimmista nuorisoneuvonpidon eurooppalaisista sovelluksista; ja uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu Suomessa onnistuneena esimerkkinä kansallisen palvelun täytäntöön panemasta sovittelusta sekä aikuisille että lapsille, riita- ja rikosasioissa.¹⁰

Tässä oppaassa annetaan käytännön ohjeita siitä, miten panna konkreettisesti täytäntöön kukin korjaavan oikeuden prosessityyppi, esittelemällä yksityiskohtaisesti tunnusmerkit ja vaiheet. Kunkin prosessin kohdalla noudatetaan seuraavaa rakennetta:

- Johdanto: korjaavan oikeuden yleinen konteksti maassa sekä oikeudellinen konteksti ja politiikat.
- Käytäntö: määritelmä; käytännön taustalla olevat periaatteet ja arvot; käytännön soveltamisala.
- Täytäntöönpano: mukana olevat toimijat ja instituutiot; sovittelijoiden/välittäjien koulutus; prosessin vaiheet ja käytännön tärkeät näkökohdat; hankkeiden paikallinen järjestely ja virastojen välinen yhteistyö.
- Arviointi, seuranta ja tutkimus: käytännön täytäntöönpanon arviointi; lasten kokemukset uhrin ja rikosentekijän välisestä sovittelukäytännöstä; käytäntöä koskevat tärkeimmät tutkimustulokset; täytäntöönpanosta saadut opetukset ja haasteet.
- Tapaustutkimukset: tässä kohdassa esitellään kaksi erilaista tapausta, joissa korjaavan oikeuden käytäntöä on pantu täytäntöön kussakin

¹⁰ Kaikissa kolmessa tapauksessa kuvailtavat käytännöt kohdistuvat ominaisuuksiltaan ja täytäntöönpanoltaan lapsiin, sekä rikosentekijöinä että uhreina. Kuten aiemmin mainittiin, lapsiuhrien osallistuminen ei silti vieläkään ole laajaa, siitä huolimatta, että nämä ovat kaikki vakiintuneita ja vakaita käytäntöjä, ja tiedot korjaavan oikeuden käytäntöihin osallistuvista lapsista ovat edelleen vähäisiä.

maassa lasten kanssa. Tapauksia kuvaillaan yleisesti ja anonyymisti. Mukana on kuitenkin yksityiskohtia, jotka auttavat muita alan toimijoita ymmärtämään kaikkia toteutettuja toimia, tehtyjä päätöksiä, epäröinnin aiheita, haasteita, onnistumisia, tuloksia jne. Yksi tapauksista edustaa yleisintä tapautyyppiä, jossa käytäntöä sovelletaan, ja toinen on harvinaisempi tapaus, jossa kohdataan haasteita.

2.1 Tiivistelmä korjaavan oikeuden käytännöistä

Uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu

Uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu on tällä hetkellä tunnetuin ja yleisimmin käytetty korjaavan oikeuden käytäntö, etenkin Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa. Sovitteluun kuuluu yleensä kahdenkeskinen tapaaminen rikoksen uhrin ja rikosentekijän välillä, vaikkakin joku saattaa tulla mukaan tueksi, erityisesti nuorten kohdalla. Käytäntöjen välillä on huomattavaa vaihtelua (esimerkiksi epäsuora ”sukkula”- tai ”heiluri”sovittelu), mutta yhteinen elementti on rikoksen uhrin ja rikosentekijän välinen vapaaehtoinen keskustelu tai kohtaaminen. Tätä keskustelua tai kohtaamista helpottaa yleensä sovittelija (tai joskus kaksi), joka auttaa osapuolia kommunikoinnissa ja korvausten ja jatkotoimien kanssa. Useissa maissa sovittelijat ovat palkattua ammattihenkilöstöä, toisissa taas koulutettuja vapaaehtoisia. Yleisesti hyväksytty seikka on se, että vapaaehtoisuuden tasosta riippumatta koulutuksen ja sovittelunormien on oltava erittäin ammattimaisia.

Prosessin yleinen tavoite on voimaannuttaa kahta ihmistä – vahinkoa kärsinyttä ja vahingon aiheuttanutta – tarjoamalla tilaisuus puhua rikoksesta ilmapiirissä, joka ei ole uhkaava, niin että molemmat voivat ilmaista omat tunteensa ja kuunnella toisen tunteita. Uhrin tarpeita saada hyvitystä, sekä taloudellisesti että emotionaalisesti, käsitellään, ja rikosentekijä ehdottaa ja tarjoaa tapoja korvata uhrin vahingot. Tähän voi kuulua aidon ja hyväksyttävän anteeksipyyntöjen tarjoaminen (ks. Aertsen et. al., 2004). Uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu voi lähteä enemmän joko rikosentekijän tai uhrin tarpeista tai olla suunnaltaan tasapainoisempi.

Sovittelua voidaan käyttää rikosoikeudellisen prosessin kaikissa vaiheissa. Joskus sitä voidaan käyttää rikosprosessin täysimääräisenä vaihtoehtona, joka korvaa rikosoikeudellisen seuraamuksen, mutta useimmiten sovittelua käytetään osana tavanomaista rikosprosessia, se voidaan toteuttaa missä tahansa vaiheessa ja se voi vaikuttaa rikosoikeudellisen menettelyn

lopputulokseen. Muissa tapauksissa sovittelua voidaan tarjota vasta rikosoikeudenkäynnin jälkeen, ja tästä syystä lähinnä vankilakontekstissa. Vaikka sovitteluprosesseissa on eroja, yleinen kaava voidaan tiivistää seuraavasti:

- a. Vaihe, jossa tapaus siirretään sovitteluohjelmaan – aloitteen tekee yleensä poliisi, syyttäjä, tuomari, ehdonalaisvalvoja tai uhri ja rikosentekijä.
- b. Tapauksen valmisteluvaihe, jossa uhriin ja rikosentekijään otetaan yhteyttä erikseen ja heiltä kysytään, ovatko he kiinnostuneita sovitteluun osallistumisesta. Tämän vaiheen aikana sovittelija myös kerää tietoa rikoksesta, aikatauluttaa tapaamisen ja valmistaa osapuolia prosessiin arvioiden heidän tarpeitaan, valmiuksiaan ja odotuksiaan. Näin ollen tämä on kaikkein tärkein vaihe.
- c. Rikosentekijän ja uhrin tapaamisvaihe.
- d. Loppuvaihe liittyy asiakirjojen valmisteluun, tulos ja sopimus mukaan luettuna, niiden palauttamiseen tapauksen siirtäneelle toimijalle ja sopimuksen täytäntöönpanon valvontaan.

Neuvonpito

Neuvonpidossa, jonka alkuperä on Uudessa-Seelannissa ja Australiassa, otetaan kaikki osapuolet, joihin rikos on vaikuttanut, mukaan prosessiin, jossa päätetään, miten rikokseen olisi parasta reagoida. Rikosoikeudellisessa kontekstissa tärkeimmät käytössä olevat neuvonpitotyypit ovat Uuden-Seelannin läheisneuvonpidon malli ja Wagga Waggan poliisijohtoisen neuvonpidon malli. Neuvonpitokäytännöistä maininnan arvoinen on nuoriso-oikeudellinen neuvonpito. Uuden-Seelannin mallin ympärille rakennettu nuoriso-oikeudellinen neuvonpito on prosessi, jonka aikana välittäjä(t) tuo nuoret rikosentekijät yhteen uhriensa ja tukijoiden kanssa rakentavassa vuoropuhelussa, joka koskee haitallista käyttäytymistä ja sitä, mitä nuoret rikosentekijät voivat tehdä korvatakseen tekonsa.

Kansainvälisesti läheisneuvonpidon käyttö on levinnyt moniin maihin, ja mallia on mukautettu ja kehitetty monenlaisissa konteksteissa. Vaikka neuvonpitomallien juuret ovat perinteisissä oikeusjärjestelmissä, Manner-Euroopassa ne ovat yleensä mukaemia uhrin ja rikosentekijän välisistä sovittelujärjestelyistä (ZInsstag ja Vanfraechem, 2012), mikä kertoo niiden tärkeimmän eron olevan siinä, että neuvonpitoprosessissa on mukana useampia osapuolia. Mukana eivät ole ainoastaan ensisijaiset uhrit ja rikosentekijät vaan myös heidän tukijansa, kuten osapuolten perheet ja läheiset ystävät, yhteisön edustajat tai poliisi. Toinen ero on siinä, että neuvonpitoa johtaa välittäjä, ei sovittelija, kuten uhrin ja rikosentekijän välisessä sovittelussa. Lisäksi neuvonpidossa painotetaan enemmän rikosentekijän vastuuvollisuutta ja korjaavasta prosessista seuraavaa

lopullista suunnitelmaa, verrattuna sovitteluun, jonka järjestämisen tavoitteena on usein kommunikoinnin mahdollistaminen.

Kaiken neuvonpidon ehdoton edellytys on se, että rikoksentekijä on myöntänyt syyllisyytensä, ei ole kiistänyt sitä tai on todettu syylliseksi rikokseen, ja että kaikki osapuolet osallistuvat omasta tahdostaan ja halustaan palauttaa suhteensa entiselleen. Neuvonpito alkaa siitä, että välittäjä toivottaa kaikki tervetulleiksi ja esittelee heidät ja selittää tapaamisen tarkoituksen. Tämän jälkeen yleensä poliisivirkailija yhteiskunnan edustajana lukee tosiseikat. Jos rikoksentekijä ei ole samaa mieltä tosiseikoista, tapaaminen päättyy ja poliisi voi harkita asian siirtämistä nuorisotuomioistuimen käsiteltäväksi.

Kun rikoksentekijä on tunnustanut tosiseikat ja mahdolliset eroavuudet on kirjattu ylös, uhria tai tämän edustajaa pyydetään kertomaan omista tunteistaan tapahtuneen rikoksen osalta sekä sen vaikutuksesta häneen. Rikoksentekijä ja hänen seurueensa voivat tehdä saman. Kun kaikkia osapuolia on kuultu, avataan keskustelu, johon kaikki läsnäolijat voivat osallistua, aiheutetun vahingon ymmärtämisestä. Läheisneuvonpidon tämän vaiheen jälkeen voidaan järjestää ”yksityistä aikaa”, jolloin ammattilainen ja uhrin poistuvat huoneesta, jotta rikoksentekijä ja hänen seurueensa voivat keskustella mahdollisista ratkaisuista rikokseen. Ehdotettavan ratkaisun esittelee uhrille ja hänen seurueelleen rikoksentekijän perheen edustaja (usein nuori itse), ja siitä keskustellaan, kunnes päästään yhteisymmärrykseen. Vahinkoa pyritään pienentämään aineellisella ja emotionaalisisella hyvityksellä. Läheisneuvonpito tarjoaa rikoksentekijälle useita mahdollisia tuloksia anteeksiopyynnöstä, yhdyskuntapalvelusta ja/tai hyvityksestä kuntouttaviin strategioihin, kuten terapiaan, huumehoitoon tai työharjoitteluun. Lopuksi sopimus kirjataan muodollisesti muistiin, ja kaikki osapuolet allekirjoittavat sen.

Puhepiirit

Puhepiireissä (muunnelmia ovat muun muassa rauhanrakennus-, selvittely-, parantamis- ja yhteisöpiirit) rikoksen uhrin ja heidän perheensä, rikoksentekijän perheen jäsenet sekä yhteisön jäsenet ovat mukana määritettäessä rikoksen seuraamuksia. Yhteisön jäsenten osallisuus on ehkä puhepiirin tärkein tunnusmerkki. Se on peräisin Amerikan alkuperäiskansoilta ja Kanadan Ensimmäisiltä Kansoilta, joiden heimot toteuttivat riidanratkaisuprosessit kokoontumalla keskustelemaan konflikteistaan.

Euroopassa puhepiirien käyttö rikosoikeudellisessa kontekstissa on satunnaista, ja niitä on kokeiltu Norjassa, Albaniassa, Belgiassa, Saksassa ja Unkarissa. Nämä ohjelmat toimivat yleensä rinnan rikosoikeusjärjestelmän kanssa, eikä niitä siten käytetä diversion muotona vaan osana oikeudenkäyntimenettelyä. Ne ovat erittäin vaativia ja aikaa vieviä prosesseja,

jotka edellyttävät yhteisön jäseniltä huomattavaa sitoutumista, ja siksi niitä käytetään lähinnä vakavissa tapauksissa.

Puhepiirit ovat neuvonpidon kaltaisia siinä mielessä, että ne laajentavat osallisuuden ensisijaisen uhrin ja rikosentekijän ulkopuolelle. Tässä tapauksessa osallistua voi kuitenkin kuka tahansa yhteisön jäsen, jota tapaus kiinnostaa. Toisen eron neuvonpitoon verrattuna muodostavat käsiteltävät ongelmat. Kun neuvonpidossa ongelmat eivät yleensä laajene lähipiirin ulkopuolelle, puhepiireissä käsitellään yhteisön ja yhteiskunnan laajempia ongelmia. Lisäksi neuvonpito on ammattilaisten järjestämää ja välittämää, kun taas puhepiirit ovat yhteisöryhmien varassa, etualalla ovat kansalaiset ja välittäjinä toimivat yhteisön vapaaehtoiset. Vaikka sekä neuvonpitoa että puhepiiriä johtaa välittäjä, joka antaa osanottajien määrätä tuloksesta, puhepiireissä tämä rooli määrittää tulosta vielä vähemmän. Välittäjän tärkein tehtävä on valmistaa osapuolia prosessiin ja varmistaa, että prosessi on turvallinen ja kunnioittava.

Kaikki osanottajat istuvat piirissä, ja prosessi alkaa yleensä selvityksellä siitä, mitä on tapahtunut. Tämän jälkeen jokaiselle annetaan tilaisuus puhua. Keskustelu siirtyy piirissä ihmisestä seuraavaan ja jatkuu, kunnes kaikki, mitä on sanottava, on sanottu. ”Puhe-esineen” käyttö piirissä vähentää välittäjän tarvetta, koska tämä ei puhu, ennen kuin ”puhe-esine” tulee takaisin. Vaikka sekä neuvonpidossa että puhepiireissä arvostetaan sekä tukea että vastuuvollisuutta, neuvonpidossa painopiste on selkeästi rikosentekijän vastuuvollisuudessa, kun taas puhepiireissä tuki katsotaan vastuuvollisuuden välttämättömäksi edellytykseksi. Lisäksi malli edistää yhteenkuuluvuuden tunnetta ja voimaannuttaa osanottajia antamalla heille äänen ja yhteisen vastuun prosessissa, jossa kaikki osapuolet pyrkivät löytämään rakentavia ratkaisuja.

2.2 Uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu nuoriso-oikeudessa Belgiassa¹¹

Johdanto

Korjaavan oikeuden yleinen konteksti

Belgia on Manner-Euroopan ensimmäinen maa, joka otti korjaavan oikeuden käyttöön nuoriso-oikeusjärjestelmässä (Put et al., 2012). Korjaavan oikeuden juuret Belgiassa ovat ensimmäisissä sovittelualoitteissa, jotka toteutettiin nuorten kanssa 1980-lopun lopulla (Lemonne ja Vanfraechem, 2005). Tällä

¹¹ Tämän luvun ovat laatineet ja tarkistaneet Brunilda Pali ja Inge Vanraechem EFRJ:n, KU Leuvenin ja kiitoksissa mainittujen alan belgialaisten toimijoiden tuella.

hetkellä korjaava oikeus on vakituksessa käytössä sekä nuoriso-oikeuden että aikuisten rikosoikeuden alalla. Korjaavan oikeuden menettelyjä on käytettävissä maan kaikissa tuomiopiireissä, ne ovat lainsäädännöllä hyvin säänneltyjä ja liittovaltion ja aluehallitukset rahoittavat niitä suhteellisen hyvin. Belgia on myös yksi harvoista maailman maista, joissa korjaavan oikeuden menettelyt ovat käytettävissä kaikentyypisten rikosten kohdalla, rikosoikeudellisen prosessin kaikissa vaiheissa ja sekä lasten että aikuisten kohdalla (Aertsen, 2015). Aikuisten rikosoikeuden ja nuoriso-oikeuden alat ovat Belgiassa erilliset. Nuoriso-oikeuden alalla tärkeimmät sovellettavat korjaavan oikeuden mallit ovat uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu ja neuvonpito¹².

Belgiassa on liittovaltion rakenne, ja siihen kuuluu kolme kulttuuriyhteisöä (flaaminkielinen, ranskankielinen ja saksankielinen) sekä kolme taloudellista aluetta (Flanderin alue, Vallonian alue ja Brysselin pääkaupunkialue). Liittovaltiolla on toimivalta oikeuslaitoksen, kansallisen puolustuksen ja kansainvälisten suhteiden kaltaisissa asioissa, kun taas yhteisöt vastaavat ”henkilöihin liittyvistä” ja sosiaalisista kysymyksistä. Vuoteen 2014 saakka korjaava oikeus kuului näiden kahden vastuualueen välimaastoon: toimivalta nuorisorikollisuuden seuraamusten luonteen ja laajuuden sekä aikuisille tarjottavien korjaavien palvelujen osalta kuului liittovaltiolle, kun taas yhteisöt olivat vastuussa kasvatuksellisten toimenpiteiden toteuttamisesta ja muista nuorisotukeen liittyvistä asioista. Suurten valtiollisten ja oikeudellisten uudistusprosessien takia toimivalta nuorisorikollisuuden seuraamusten sekä aikuisille tarjottavien korjaavien toimien osalta siirrettiin vuonna 2014 liittovaltiolta yhteisöille ja alueille, kun taas tuomioistuinjärjestelmän organisointi on pysynyt liittovaltion vastuulla.

Tämän uudistuksen seurauksena vuonna 2014 vähennettiin tuomiopiirien (arrondissement) lukumäärää 27:stä 12:een; sekä uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu että neuvonpito nuorten rikosentekijöiden kohdalla ovat käytettävissä kaikissa tuomiopiireissä.

Oikeudellinen konteksti ja politiikat

Nuoriso-oikeuden oikeudellinen kehys Belgiassa perustuu vuonna 2006 annettuun lakiin nuoriso-oikeudesta (YJAct). Laissa asetetaan etusijalle korjaavat vaihtoehdot kuntouttavien ja hyvinvointilähtöisten rinnalla, mutta myös rankaisutoimenpiteet (Van Dijk ja Dumortier, 2006, Put et al., 2012). Lain tarkoitus on useimmiten auttaa nuorta ottamaan vastuuta ja ottaa uhrien oikeudet huomioon mutta samalla painottaa myös kuntouttavia ja

¹² Neuvonpidosta käytettävä oikeudellinen termi on *herstelgericht groepsoverleg* (hergo) hollanniksi ja *concertation restauratrice en groupe* (CRG) ranskaksi. Käytännössä ero ei aina ole selvä, koska sovittelussa voi olla mukana tukihenkilöitä ja toisaalta neuvonpidossa ei aina ole osallisena poliisi. Näin ollen tämä luku kattaa myös neuvonpidon.

kasvatuksellisia / uudelleensopeuttamiseen liittyviä seikkoja (Cartuyvels et al., 2010).

Laissa säädetään toimenpiteistä ja seuraamuksista nuorille 18 vuoden ikään saakka. Tiettyt olosuhteet, kuten vakavat rikokset (raiskaus, törkeä pahoinpitely, törkeä seksuaalinen pahoinpitely, törkeä varkaus, murha tai sen yritys ja henkirikos tai sen yritys) tai liikenne rikkomukset, mahdollistavat vähintään 16-vuotiaiden nuorten siirtämisen aikuisten rikosoikeusjärjestelmään (YJActin 57 a §); prosessia kutsutaan ”käsistä luovuttamiseksi”. Laissa ei säädetä rikosoikeudellisen vastuun vähimmäisiästään, mutta ikärajoja on olemassa tiettyjen toimenpiteiden soveltamisen kohdalla. Alle 12-vuotiaat lapset voivat joko saada huomautuksen, heihin voidaan kohdistaa valvontamääräys tai intensiivistä kasvatusneuvontaa, kun taas vankeutta suljetuissa nuorisolaitoksissa voidaan käyttää vähintään 14-vuotiaiden nuorten kohdalla. YJAct koskee ainoastaan ”rikollista käyttäytymistä”, mikä tarkoittaa, että antisosiaalisesti käyttäytyville nuorille voidaan joko määrätä seuraamuksia muiden säädösten nojalla tai heidät voidaan ohjata nuorisohuoltojärjestelmään.

Tämän oikeudellisen kehyksen ansiosta nuoriin liittyviä korjaavan oikeuden ohjelmia on pantu täytäntöön laajalti ja jollakin tapaa pakollisesti jokaisessa tuomiopiirissä kaikkialla maassa. Vaikka korjaavaa oikeutta toteutetaan Belgiassa nuoriso-oikeuden alalla lähinnä uhrin ja rikoksentekijän välisen sovittelun muodossa, vuodesta 2006 alkaen myös neuvonpidon tarjoaminen on ollut rakenteellisesti mahdollista valtakunnallisesti (Van Doosselaere ja Vanfraechem, 2010).

Ennen tuomioistuinkäsittelyä yleisten syyttäjien on jokaisessa tapauksessa, jossa on tunnistettu uhri, harkittava, soveltuuko uhrin ja rikoksentekijän välinen sovittelu (ei neuvonpito tässä vaiheessa)¹³ tapaukseen ja pitäisikö se siirtää sovitteluun (YJActin 45 artikla). Mikäli syyttäjä päättää olla siirtämättä tapausta sovitteluun, syyt on ilmoitettava ja perusteltava seikkaperäisesti. Tapauksen siirtäminen sovitteluun ja myös nuorisotuomioistuimeen samaan aikaan on mahdollista, ja kun sovittelu on toteutettu, syytteesenpanon jatkaminen on edelleen mahdollista.

Nuorisotuomioistuimen tasolla korjaavan oikeuden mahdollisuudet asetetaan muiden toimenpiteiden edelle (YJActin 37 artikla). Nuorisotuomioistuinten tuomarit voivat ehdottaa sovittelua tai neuvonpitoa nuorille rikoksentekijöille menettelyn kaikissa vaiheissa. Vaikka tapaukset siirretään sovitteluun tai neuvonpitoon ja viedään onnistuneesti päätökseen, tuomarit voivat silti määrätä lisätoimenpiteistä tai erityisistä ehdoista (kuten antaa huomautuksen,

13 Laissa korostetaan kahta pääasiallista eroa uhrin ja rikoksentekijän välisen sovittelun ja neuvonpidon välillä. Neuvonpitoon voivat osallistua ”kaikki olennaiset henkilöt”, kun taas sovittelu on rajoitetumpaa. Sovitteluprosessissa laaditaan ”sopimus”, neuvonpitoprosessissa sen sijaan ”sopimus ja ilmoitus aikomuksesta”.

asettaa nuoren nuorisotuomioistuimen sosiaalipalvelun valvontaan, sijoittaa nuoren varmaan laitokseen, määrätä koulunkäynnistä, koulutuksesta, siirtämisestä opinto-ohjaukseen liittyviin ohjelmiin, yhdyskuntapalveluun jne.) (ks. Aertsen, 2015). Kaikkien päätösten ja tuomioiden on oltava perusteltuja, ja korjaavan oikeuden käytännöt (sovittelu tai neuvonpito) on asetettava etusijalle.

Uhrin ja rikoksenteikijän välinen sovittelu ja neuvonpito perustuvat uhrin ja rikoksenteikijän vapaaehtoiseen osallistumiseen, ja ainoa ehto tapauksen siirtämiselle on se, että uhri on tunnustettu. Onnistuneen toteutuksen jälkeen sovittelupalvelut lähettävät aikaansaadun sopimuksen yleiselle syyttäjälle tai nuorisotuomioistuimelle, joiden on hyväksyttävä se, paitsi jos se on yleisen järjestyksen vastainen (YJActin 45 c artiklan 2 § ja 37 c artiklan 2 §). Sovittelupalvelut vastaavat sopimuksen valvonnasta ja ilmoittavat yleiselle syyttäjälle tai nuorisotuomioistuimen tuomarille, onko sopimus pantu täytäntöön. Yleisten syyttäjien ja nuorisotuomioistuimen tuomarin on otettava täytäntöön pantu sopimus huomioon (YJActin 45 c artiklan 3 § ja 37 d artikla). Yleinen syyttäjä voi päättää jättää asian käsittelemättä, ja nuorisotuomioistuimen tuomari ottaa sopimuksen huomioon tehdessään päätöstään. Jos päätös on jo tehty, nuorisotuomioistuimen tuomari voi määrätä lievempiä toimenpiteitä, kun menettely avataan uudelleen. Sitä, että sopimukseen ei päästy, ei voida katsoa haitaksi nuorelle jatkomenettelyjen aikana (YJActin 37 c artiklan 2 § ja 45 c artiklan 4 §). Jos nuorisotuomioistuimen tuomari katsoo, ettei korjaavan oikeuden prosessi ole vastannut nuoren kaikkiin tarpeisiin, myös lisätoimenpiteitä voidaan määrätä.

Uhrin ja rikoksenteikijän välisen sovittelun käytäntö nuoriso-oikeudessa

Määritelmä

Korjaava oikeus määritellään yleensä miksi tahansa prosessiksi, joka antaa henkilöille, joita koskee tosiseikka, joka voi mahdollisesti olla rikos, mahdollisuuden osallistua, jos he suostuvat siihen vapaaehtoisesti ja omasta tahdostaan, rikoksen aiheuttamien vaikeuksien ratkaisemiseen riippumattoman kolmannen osapuolen avulla.

Käytännön taustalla olevat periaatteet ja arvot

Uhrin ja rikoksenteikijän välisen sovittelun avulla alaikäinen rikoksenteikijä voi olla yhteydessä uhriinsa/uhreihinsa ja päinvastoin. Molempien osapuolten vanhemmat, tukihenkilöt ja lailliset edustajat voivat kuitenkin myös olla mukana (vanhemmat yleensä ovat). Tässä prosessissa rikoksenteikijä ja

uhri saavat tilaisuuden sovittelijan avulla puhua tapahtuneesta, kertoa, mitä seurauksia rikoksella oli heille ja mitä tunteita se aiheuttaa. Prosessin aikana osapuolet hakevat yhteisymmärrystä ja keskustelevat suunnitelmasta, jonka pohjalta lapsi voi korvata uhrin kärsimät (aineelliset ja emotionaaliset) vahingot. Käytännön tarkoitus on yleisesti auttaa nuorta rikoksentekijää ottamaan vastuuta ja ottamaan uhrien oikeudet huomioon.

Sovittelussa osapuolet voivat kommunikoida suoraan keskenään, tai voidaan käyttää epäsuoraa kommunikaatiota, jolloin sovittelija välittää viestejä tai kirjeitä. Sovittelu on vapaaehtoista, ja mikä tahansa osapuoli voi vetäytyä prosessista milloin tahansa. Sovittelija pysyy puolueettomana (tai puolueellisena molempiin suuntiin) koko prosessin ajan. Sovittelu on luottamuksellista, ja sovittelijat antavat oikeusviranomaisille vain vähän tietoja. Prosessi käynnistyy käsittelyn siirtämisestä sovitteluun ja päättyy ihanteellisessa tapauksessa sopimukseen ja sen jatkotoimiin.

Käytännön soveltamisala

Uhrin ja rikoksentekijän välinen sovittelu ja neuvonpito perustuvat uhrin ja rikoksentekijän vapaaehtoiseen osallistumiseen, ja ainoa ehto käsittelyn siirtämiselle on se, että uhri on tunnistettu. Useimmat rikokset, joissa on osallisina nuoria, ovat pahoinpitelyjä. Nuoria rikoksentekijöitä koskevien sovittelutapausten kokonaismäärä on noin 5 500 vuosittain, noin 3 000–4 000 flaaminkielisessä yhteisössä¹⁴ ja 1 500 ranskankielisessä yhteisössä (Aertsen 2015).

Täytäntöönpano

Mukana olevat toimijat ja instituutiot

Uhrin ja rikoksentekijän välistä sovittelua nuorisoiikeuden alalla toteuttavat nuorisopalvelusektorin kansalaisjärjestöt, joita kutsutaan Valloniassa SARE-palveluiksi (Services d'Actions Restauratrices et Educatives) ja Flanderissa HCA-palveluiksi (Herstelgerichte en constructieve afhandelingen). Ranskalaisessa yhteisössä on 13 SARE-palvelua ja Flanderissa 10 HCA-palvelua, jotka kattavat 12 tuomiopiiriä. Toisin kuin aikuisten korjaavan oikeuden alalla, näillä kansalaisjärjestöillä ei ole virallista ja keskitettyä kattojärjestöä. Kansalaisjärjestöt ovat flaaminkielisen yhteisön ja ranskankielisen yhteisön virallisesti tunnustamia ja täysimääräisesti tukemia. Monilla näistä kansalaisjärjestöistä on sisäinen palvelu, jota käytetään yksinomaan korjaavien palvelujen tarjoamiseen. Palvelut saavat avustusta

¹⁴ 4 027 sovittelutapausta vuonna 2017 (Stefaan Viaene, henkilökohtainen viestintä, 31. tammikuuta 2018).

niiden hoitamien tapausten lukumäärän perusteella.

SARE- ja HCA-palveluilla on neljä keskeistä tehtävää: kaksi on kasvatuksellisia ja koostuu lähinnä yhdyskuntapalvelu- ja koulutustoiminnasta; kaksi on korjaavia ja koostuu uhrin ja rikoksentekijän välisen sovittelun ja neuvonpidon tarjoamisesta. Näiden palvelujen virallisissa säännöissä todetaan, että ne on tarkoitettu sekä uhreille että rikoksentekijöille. Palvelut ovat itsenäisiä kasvatuksellisten ohjelmien organisoimissa, joten ohjelmat saattaa erota toisistaan huomattavasti. Jotkin tarjoavat ainoastaan korjaavia toimia tai pyrkivät antamaan sovittelupalveluilleen muista tarjoamistaan palveluista selvästi erottuvan identiteetin.

Sovitteluprosessia ohjaa kansalaisjärjestön ammattimainen ja palkattu henkilöstön jäsen – sovittelija. Neuvonpidon välittäjät kuuluvat myös sovittelijat palkkaavien nuorisopalvelujen henkilöstöön. Koska neuvonpitoja toteutetaan vain harvoin, samat ihmiset toimivat tapauksen mukaan sovittelijana tai neuvonpidon välittäjänä.¹⁵

Sovittelijat ja välittäjät ovat kaikki ammattilaisia eli koko- tai osa-aikaisia ja kansalaisjärjestön palkkaamia työntekijöitä. Taustaltaan he ovat yleensä sosiaalityöntekijöitä, psykologeja, kasvattajia tai kriminologeja. Vain kahdessa tuomiopiirissä (Brysselissä ja Leuvenissa) paikallisessa sovittelupalvelussa toimii ryhmä vapaaehtoisia sovittelijoita.

Sovittelijoiden/välittäjien koulutus

Sovitteluun valmistava koulutus on lähinnä organisaation sisäistä koulutusta, ja tyypillistä sille on ”kokemuspohjainen koulutus”, ”tekemällä kouluttautuminen” tai ”työssäoppiminen”. Tämä tarkoittaa, että kokeneemmat kollegat neuvovat ja valvovat jatkuvasti uusia sovittelijoita.

Organisaatioissa järjestetään aina jatkokoulutusta tietyistä sovittelun näkökohdista. Lisäksi monet sovittelijat käyvät, vaikka se ei ole pakollista, ulkopuolisilla kursseilla sovitteluun erikoistunutta koulutusta tarjoavissa oppilaitoksissa.

Toinen menetelmä sisältää niin kutsuttua intervisiota, jossa eri järjestöt kohtaavat yhteisissä koulutustapahtumissa. Näissä järjestöissä painotetaan yleisesti jatkuvaa koulutusta, ja tärkeänä pidetään tiimityöskentelyä, jonka yhteydessä useat palvelut työskentelevät yhdessä.

Sovittelijoiden koulutuksen nuoriso-oikeuden alalla flaaminkielisessä

¹⁵ ”Neuvonpitoa” toteutetaan Flanderissa useimmiten Leuvenissa ja Brysselissä kansalaisjärjestö ALBAn toimesta. Valloniassa yksi tunnettu järjestö, joka tarjoaa ”sovittelua” ja ”neuvonpitoa” nuorisorikollisille, on Liège:ssä toimiva Arpège, yksi SARE-palveluista.

yhteisössä järjesti virallisesti organisaatio nimeltä "Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg" (OSBJ), mikä tarkoittaa "nuorisoavun tukirakennetta". OSBJ:n tehtävä oli palvelujen koordinointi, oikeudellisen ja tieteellisen tiedon tarjoaminen nuorisorikollisuudesta sekä koulutus. Yhdessä "Moderator"-organisaation (aikuisten sovittelua Flanderissa koordinoiva organisaatio) kanssa se on kehittänyt eettisen säännösten. Tällä välin OSBJ on siirtänyt painopisteensä nuorisotukeen ("Steunpunt Jeugdhulp"), eikä sillä enää ole HCA-palveluihin liittyviä tehtäviä, vaikka se voikin auttaa rekisteröintikysymyksissä. Siksi eri palvelujen koordinaattorit tapaavat silloin tällöin keskustellakseen yhteisistä kysymyksistä. Ranskankielisessä yhteisössä lyhyitä koulutustapahtumia järjestetään ad hoc periaatteella, ja useimmat kansalaisjärjestöt ovat liittyneet organisaatioon nimeltä FEMMO (Fédération des équipes Mandatées en Milieu Ouvert). FEMMO järjestää kuukausittaisia tapaamisia, joissa keskustellaan eri aiheista, muun muassa tapauksista ja toimintapolitiikkaan liittyvistä ongelmista (Van Doosselaere ja Vanfraechem 2010).

Prosessin vaiheet ja tärkeät käytännön näkökohdat

Laissa nuoriso-oikeudesta¹⁶ säädetään, että tutkintavaiheessa yleisen syyttäjän on joko harkittava uhrin ja rikosentekijän välisen sovittelun ehdottamista jokaiselle rikokseen syyllistyneelle lapselle, sillä edellytyksellä, että uhri on tunnistettu, tai perustella päätös sovittelun harkitsematta jättämisestä. Juridisessa vaiheessa nuorisotuomioistuimen tuomari voi myös ehdottaa uhrin ja rikosentekijän välistä sovittelua tai neuvonpitoa sillä edellytyksellä, että uhri on tunnistettu. Syyttäjä kirjoittaa uhrille, alaikäiselle rikosentekijälle ja tämän vanhemmille kirjeen ("tarjouksen") ja ilmoittaa tästä aloitteesta sovittelupalveluille. Tässä kirjeessä mainitaan, että osapuolet voivat ottaa yhteyttä sovittelupalveluun kahdeksan päivän sisällä.

Jos osapuolet eivät ole itse ottaneet sovittelupalveluun yhteyttä, sovittelupalvelu lähestyy molempia osapuolia kirjoittamalla niille kirjeen (jota seuraa tarvittaessa puhelu) ja ehdottaa ajan varaamista sovittelupalvelusta. Joissakin tapauksissa sovittelijan tapaaminen sovitaan uhrin/rikosentekijän kotiin. Sovittelija etsii tapaukseen liittyvät asiakirjat tuomioistuimen rekisteristä ja järjestää sitten yhden tai kaksi erillistä tapaamista uhrin ja rikosentekijän kanssa. Ensimmäisen tapaamisen tai keskustelun aikana sovittelija selittää, mitä sovittelu on, mitkä ovat mahdollisuudet, mikä on sovittelijan rooli ja mitä periaatteita sovittelija noudattaa. Sovittelija tarkistaa molempien osapuolten halukkuuden ja motivaation osallistua sovitteluun. Jos molemmat osapuolet haluavat osallistua sovitteluprosessiin, sovittelija selvittää, haluavatko he tavata toisensa suoraan (kasvokkain) vai

16 Tiivistelmä perustuu Saskia Kuyperin tiivistelmään "Victim-offender mediation in Flanders, Belgium: An example of a well-developed good practice". Saatavilla osoitteessa <https://www.unicef.org/tdad/t1saskiakuyper.pdf>

epäsuorasti. Sekä alaikäisten rikoksenteekijöiden että lapsiuhrien kohdalla vanhemman/huoltajan osallistuminen sovitteluprosessiin on edellytys, jos tapaamisessa on käsiteltävä taloudellisia kysymyksiä, joista vanhemmat ovat vastuussa. Kaikissa muissa tapauksissa muodollista vaatimusta vanhempien osallistumisesta sovitteluun ei ole, ja sovittelijat voivat päättää tapauskohtaisesti, onko se asianmukaista/välttämätöntä.

Sovittelun aikana molemmat osapuolet saavat tilaisuuden kertoa tarinansa omasta näkökulmastaan. Tosiseikkoihin keskittymisen sijaan painotetaan sitä, miten osapuolet kokivat rikoksen ja sen seuraukset. Tässä vaiheessa on tärkeää saavuttaa tietyn tasoinen keskinäinen ymmärrys ja hyväksyntä. Kun tämä taso on saavutettu, sovittelija auttaa molempia osapuolia miettimään mahdollisia hyvitystapoja. Molemmat osapuolet voivat ehdottaa ratkaisuja. Jos molemmat osapuolet ovat samaa mieltä tavasta, jolla lapsi voi hyvittää tapahtunutta, sovittelija virallistaa asian kirjallisessa sopimuksessa. Tämän jälkeen sopimus, jonka ovat allekirjoittaneet kaikki osapuolet, myös vanhemmat/huoltajat, lähetetään lyhyen raportin muodossa yleiselle syyttäjälle tai/ja nuorisotuomioistuimen tuomarille.

Hyvitysmuotoihin voi kuulua esimerkiksi yhdistelmä muita kuin taloudellisia järjestelyjä, kuten anteeksipyyntöjä, vastauksia kysymyksiin, selityksiä, lupauksia, vapaaehtoistyötä tai sitoutumista koulutusohjelmaan osallistumiseen, ja aineellisten vahinkojen korvaamista. Lapsi voi myös hakea töitä saadakseen korvauksen yhteisön rahastosta. Flaaminkielisessä yhteisössä kansalaisjärjestö Oikoten perusti vuonna 1991 erityisen korvausrahaston (Vereffeningfonds), jonka avulla nuore rikoksenteekijät voivat maksaa korvausta uhreilleen (Aertsen 2015). Rahasto on – sovitteluprosessin yhteydessä – sellaisten nuorten rikoksenteekijöiden käytettävissä, joilla ei ole taloudellisia mahdollisuuksia korvata vahinkoja uhreilleen. Rikoksenteekijä saa tehdä vapaaehtoistyötä voittoa tavoittelemattomalle järjestölle rajallisen määrän tunteja, joista hän saa maksun rahastolta. Nämä ansiot toimitetaan myöhemmin uhrille (Van Doosselaere ja Vanfraechem 2010, Aertsen 2015). Rahastoa sponsoroivat yhtäältä yksityiset lahjoittajat ja toisaalta aluehallitukset.

Viimeisessä vaiheessa sovittelija tarkistaa ensin, onko rikoksenteekijä noudattanut aiemmin sopimuksessa virallistettuja tehtäviään ja velvoitteitaan, ja tarjoaa tarvittaessa aktiivista tukea, kuten maksujen järjestämistä tai apua työpaikan tai vapaaehtoistyön hakemisessa. Lopuksi sovittelija ilmoittaa yleiselle syyttäjälle / tuomarille, onko sopimus pantu täytäntöön, ja oikeusviranomaisten on otettava sopimus huomioon.

Hankkeiden paikallinen järjestely ja virastojen välinen yhteistyö

TYJActin oikeudelliset säännökset perustuvat vuodesta 1994 käytössä olleisiin sovittelukäytäntöihin ja kokemuksiin neuvonpidosta, jota kokeiltiin ensimmäistä kertaa vuonna 2000 ja joka yhdistettiin myöhemmin sovittelupalveluihin. Tarkemmin sanottuna neuvonpitoa pilotoitiin Flanderissa marraskuusta 2000 marraskuuhun 2003, ja myöhemmin se sisällytettiin lakiin nuoriso-oikeudesta, mikä johti sen kansalliseen täytäntöönpanoon (Vanfraechem, 2007; Vandebroek ja Vanfraechem, 2007).

Lähes kaikissa Belgian tuomiopiireissä on tehty sopimuksia ja pöytäkirjoja institutionaalisella tasolla kansalaisjärjestöjen ja tuomarien, syyttäjien ja muiden asianosaisten palvelujen välillä yhteistyön mahdollistamiseksi. Näissä pöytäkirjoissa on sovittu muun muassa käsittelyn siirtämisen edellytyksistä ja siirtämismenettelyistä sekä nuorten rikosentekijöiden että uhrien kohdalla, muun muassa siitä edellytyksestä, että nuoren rikosentekijän on tunnustettava rikos, jotta sovittelu tai neuvonpito voidaan käynnistää.

Yleisesti ottaen Belgiassa kiinnitetään korjaavan oikeuden alalla paljon huomiota useiden virastojen välisiin kumppanuuksiin. Useissa tuomiopiireissä on intensiivisen yhteistyön avulla kehitetty paikallisia toimintapolitiikkoja erilaisten korjaavan oikeuden mallien valikoiman rakentamiseksi sekä nuoria että aikuisia rikosentekijöitä varten johdonmukaisesti ja koordinoitusti (Leuven on ehkä tunnetuin esimerkki tästä). Aluehallitusten politiikat ovat kuitenkin menneet ristiin näiden paikallisten kehityskulkujen kanssa, koska nuorisoavun ohjelmat järjestetään nyt erillään ohjelmista, joissa työskennellään aikuisten rikosentekijöiden kanssa. Tämä saattaa muodostaa haasteen, kun pyritään ylläpitämään tasapainoista lähestymistapaa uhriin ja rikosentekijöihin korjaavan oikeuden ohjelmissa, joissa on mukana nuoria rikosentekijöitä, ja varmistamaan alalla paikallisesti hyvin koordinoitu kehitys.

Arviointi, seuranta ja tutkimus

Käytännön täytäntöönpanon arviointi

Flanderissa korjaavan oikeuden palveluja tarjoavat kansalaisjärjestöt raportoivat vuosittain erittäin yksityiskohtaisesti ja järjestelmällisesti työnsä valvonnasta. Raporteista käyvät ilmi niiden käsittelemiä tapauksia koskevat luvut ja ominaispiirteet. Lisäksi järjestöillä on sisäinen käytäntö, jossa ne pohtivat omaa työtään: kaikki sovittelijat tapaavat ja tarkastelevat omaa työtään kriittisesti, ja usein mukaan kutsutaan tutkijoita tai muita ihmisiä,

jotka voivat tukea tätä prosessia.

Lisäksi yliopisto-opiskelijat tekevät riippumattomia tutkimuksia kenttäharjoituksiaan tai maisterin ja tohtorin opinnäytteitään varten. Myös riippumattomien tutkimuslaitosten, valtion virastojen tai paikallisten yliopistojen teettämässä tutkimuksissa käsitellään näiden käytäntöjen arviointia. Toimia koskevan tutkimuksen perinne on ollut Belgiassa erityisen tärkeä korjaavan oikeuden käyttöönoton kannalta. Toimia koskevaa tutkimusta on tehty Belgiassa kolmella korjaavaan oikeuteen liittyvällä alalla: uhrin ja rikoksenteelijän välinen sovittelu vakavien rikosten kohdalla (1993–1995), korjaava oikeus vankiloissa (1998–2000) ja neuvonpito nuorisooikeusjärjestelmässä (2000–2003) (Aertsen, 2018).

Lasten kokemukset sovittelun käytännöstä

Käytettävissä ei ole kokonaiskuvaa maan järjestelmällisestä kokemuksesta lapsista sovittelukäytännöissä (mikä pätee kansainvälisesti), ja laadullisista tutkimuksista on yleisesti ottaen puutetta (Van Doosselaere ja Vanfraechem, 2010). Riskinä on, että lapset joutuvat uudelleen uhreiksi, että aikuiset ottavat keskustelun haltuunsa, että lapsiuhrit pakotetaan antamaan anteeksi ja että tilanteessa vallitsee vallan epätasapaino, erityisesti kun on kyse lasten hyväksikäytöstä (Gal, 2011). Siitä huolimatta vähäisestä olemassa olevasta aineistosta voidaan päätellä, että lapsiuhrien kokemukset nuorten uhrien ja rikoksenteelijöiden välisen sovittelun alalla ovat kaiken kaikkiaan myönteisiä, etenkin prosessin osalta (Renders ja Vanfraechem, 2015). Sovittelijat käyttävät lapsiystävällistä kieltä ja auttavat pukemaan tapahtuneen sanoiksi mutta pyrkivät välttämään liiallista suojelua.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että lähes kaikilla mukana olleilla lapsiuhreilla oli sananvaltaa prosessissa ja että he olivat tyytyväisiä prosessiin ja tulokseen, että vanhemmat tarjosivat tukea ja että sovittelu johti jollain tavalla hyvitykseen (Renders ja Vanfraechem, 2015).

Näkemyksemme lasten osallistumisen korjaavan oikeuden prosessiin piirteistä perustuu lähinnä keskusteluihimme käytännöissä mukana olevien ammattilaisten kanssa. Sovittelijoiden ensimmäiset kotikäynnit lasten luona tehdään yleensä vanhempien läsnä ollessa, mikäli nämä ovat siviilioikeudellisesti vastuussa lapsestaan ja mikäli näiden on puhuttava lapsensa puolesta. Siitä huolimatta sovittelijat ehdottavat tämän jälkeen erillistä keskustelua lasten kanssa, koska lapset eivät aina pysty puhumaan vapaasti vanhempiensa läsnä ollessa. Vanhempien on annettava suostumuksensa tähän ehdotukseen. Jos vanhemmat vastustavat, sovittelijat puhuvat vastustuksesta vanhempien kanssa. Kun sovittelijat puhuvat lasten kanssa erikseen, he huolehtivat siitä, että puhuvat heidän kanssaan siitä, miten he voivat antaa vanhemmille palautetta keskusteluista.

Joskus rikoksen seuraukset vaikuttavat uhrin/lapsen ja vanhempien väliseen suhteeseen. Näissä tilanteissa sovittelijoiden on lisäksi sovittava nuoren ja vanhempien välillä. Vanhempien ja heidän lapsensa välillä voi myös olla eturistiriita, mitä havainnollistaa seuraava esimerkki. Tapaus koskee raiskausyritystä. Uhri oli 11-vuotias lapsi. Äidillä oli suhde nuoren rikoksentekijän setään. Äiti ei halunnut sovittelijoiden puhuvan tyttärensä kanssa, ja tämän vuoksi sovittelijat keskustelivat äidin kysymyksistä ja odotuksista ja yrittivät varmistaa, että tytär oli niistä samaa mieltä. Äiti oli läsnä neuvonpidossa mutta tytär ei. Aiesuunnitelmassaan alaikäinen rikoksentekijä oli ehdottanut korjaustöiden tekemistä uhrin talossa. Äiti oli suostunut tähän suunnitelmaan, mutta puhumatta tyttärelleen. Jälkeenpäin sovittelijat kuulivat uhrilta, ettei tämä hyväksynyt tätä suunnitelmaa ja koki sen aiheuttavan uuden trauman.

Toisen haasteen muodostaa uhrien erittäin nuori ikä. Näissä tapauksissa vanhemmat eivät aina salli sovittelijoiden puhua lapsiuhrien kanssa. Eräässä raiskaustapauksessa 13-vuotias poika raiskasi 4-vuotiaan serkkunsa isovanhempien talossa. Vanhemmat olivat harkinneet pitkään, pitäisikö heidän tehdä tapauksesta rikosilmoitus. He ottivat ensin yhteyttä lasten hyväksikäyttöjä käsittelevään palveluun, mutta koska heille kerrottiin, etteivät he voineet pakottaa lasta hakemaan apua, he päättivät tehdä tapauksesta rikosilmoituksen. Vaikka tämä ei ollut vanhemmille mieluisin ratkaisu, he tekivät sen, koska halusivat varmistaa huolehtineensa lapsestaan parhaan kykynsä mukaan. Jos lapsella tulevaisuudessa olisi ongelmia rikoksen takia, he voisivat kertoa hänelle, mitä he olivat tehneet hoitaakseen asian. Sovittelijat eivät voineet puhua lapsen kanssa, mutta tässä tapauksessa vanhemmat edustivat lasta erittäin hyvin. Sovittelijoiden on kuitenkin aina kysyttävä, tukevatko vanhemmat lasta.

Hyvä käytäntö, josta sovittelijat kertovat rikoksen uhreiksi joutuneiden lasten kanssa puhumisen yhteydessä, on kuvien käyttäminen sanojen sijaan (esimerkiksi Duplo-hahmojen, korttien, eläinten tai piirustusten). Nämä vaihtoehdot antavat lapsille uuden kielen. Kuvien kautta puhuminen antaa heille tunteen siitä, etteivät he puhu itsestään, mikä helpottaa tällaisista arkaluonteisista ja vahingollisista kokemuksista puhumista. Kuvien kautta lapset voivat paremmin visuaalisesti kuvailla elinympäristöään, he voivat luoda rikoksesta kuvan. Sovittelijat voivat myös helpommin selittää, millainen tapaaminen voi olla ja mitä he tarvitsevat eniten, jotta se voi onnistua. Esimerkiksi Duplo-hahmojen asettaminen piiriin voi esitellä korjaavan neuvonpidon vaikeaa käsitettä.

Käytäntöä koskevat tärkeimmät tutkimustulokset

Sekä korjaavan oikeuden alkuajoista että käytännöstä Belgiassa on tehty melko paljon tutkimusta, lähinnä vuosina 1995–2005 (Van Doosselaere ja Vanfraechem, 2010, esittävät laajan katsauksen).

Nuorille tarkoitetun sovittelun kokeellisessa hankkeessa ranskankielisessä yhteisössä (1989–1991) tarkasteltiin mahdollisuutta antaa sovittelukäytäntö yhdyskuntapalvelujärjestävien organisaatioiden vastuulle, kuntaastoisessa hankkeessa analysoitiin sovittelutapauksia kolmessa yhdyskuntapalveluja järjestävässä organisaatiossa (1997–1998). Näissä hankkeissa voidaan katsoa tutkitun sekä sovittelun alaa että sovittelun kanssa työskentelyn mahdollisuutta. Suunnilleen samaan aikaan tutkimuksessa tarkasteltiin flaaminkielisen korvausrahaston käytäntöä (1998–1999). Nämä tutkimukset osoittivat, että sovittelu oli todella mahdollista.

Deskriptiivisessä tutkimuksessa (2000–2002) kehitettiin korjaavan oikeuden konsepti ja tutkittiin sovittelun, yhdyskuntapalvelujen ja kasvatuksellisten hankkeiden käytäntöjä (Claes et al., 2003). Hankkeen tarkoitus oli arvioida, missä määrin nämä käytännöt olivat tosiasiallisesti korjaavia ja missä määrin niitä pantiin täytäntöön. Tutkimushankkeen päätyttyä flaaminkielinen yhteisö päätti tarjota HCA-palveluita nuorille kaikissa tuomiopiireissä. Samaan aikaan tehtiin neuvonpidosta toimia koskeva tutkimus (2000–2003), joka osoitti, että

- (1) neuvonpito on mahdollista Belgiassa
- (2) osapuolet kokevat, että heidän oikeuksiaan suojellaan, ja asianajaja voi olla mukana tapaamisessa osapuolten oikeuksien takaamiseksi
- (3) osanottajat ovat yleensä tyytyväisiä prosessiin
- (4) rikoksen uusimisriski ei näytä olevan suurempi kuin muiden toimenpiteiden kohdalla (vaikkakin tutkimusmenetelmä oli rajallinen)
- (5) neuvonpito voi olla vaihtoehto suljettuun laitokseen sijoittamiselle tai täydentää sitä.

Vuonna 2010 Van Doosselaere ja Vanfraechem totesivat, että Belgiassa on pyritty tutkimaan empiirisesti sovittelua ja neuvonpitoa rikosasioissa (s. 87). Siitä huolimatta yleisiä tietoja sovittelusta ja neuvonpidosta ei näyttäisi olevan helposti saatavilla, ja tutkimuksesta puuttuvat lainsäädännön vaikutukset itse käytäntöön; vaikka laissa nuoriso-oikeudesta säädetään yleisestä sovittelu- ja neuvonpitotarjouksesta, luvut eivät ole kovin kattavia. Sovittelua käytetään huomattavasti useammin kuin neuvonpitoa. Gilbert et al. tekivät vuonna 2012 tutkimuksen, jossa todettiin, että 54 korjaavasta toimenpiteestä 32 oli sovittelutarjouksia. Neuvonpito on suhteellisen vähäistä sekä Flanderissa että Valloniassa (Zinsstag et al., 2011; Bradt, 2013).

Vuonna 2012 tehdyssä tutkimuksessa Gilbert et al. totesivat, että kahden

kuukauden aikana nuorille määrätystä 2 020 toimenpiteestä 97 % ei ollut korjaavia toimenpiteitä. Tutkimuksessa saatiin myös selville, että korjaavaa toimenpidettä täydentää lähes aina toinen toimenpide. Samassa tutkimuksessa selvisi myös, että noin 90 % sovitteluun siirretyistä nuoria koskevista tapauksista siirrettiin syyttäjän toimesta. Yksi hypoteesi on, että nuorisotuomioistuimen tuomarit eivät halua siirtää tapauksia sovitteluun sen takia, että saavat kansalaisjärjestöiltä liian vähän tietoa prosessista. Toinen tutkimuksen tekijöiden hypoteesi on, että nuorisotuomioistuimen tuomarit kokevat joutuvansa asettamaan muita toimenpiteitä sovittelun edelle tai että sovittelussa päädytään sopimukseen, josta tuomari voisi määrätä suoraan, jolloin he epäilevät korjaavan prosessin tarvetta.

Belgialaisista tiedoista saatu yhdenmukaisin ja mielenkiintoisin tulos on se, että vain noin 25 prosentissa sovitteluprosesseista käytettiin tosiasiallisesti uhrin ja rikosentekijän välistä henkilökohtaista tapaamista (suoraa kohtaamista); useimmiten sovittelijat toimivat osapuolten välikätenä. Tämän syitä ei tunneta, vaikkakin hypoteesina on esitetty, että kokeneemmat sovittelijat saavat aikaan enemmän suoria kontakteja. Joka tapauksessa uhrin suosivat suoria ja henkilökohtaisia tapaamisia (Ferwerda ja Van Leiden, 2012). Tässä tutkimuksessa selvisi myös, että sekä uhrin että rikosentekijän suhtautuvat prosessiin yleisesti ottaen myönteisesti ja että uhrin tyytyväisyys on suurempi, kun vahinko korvataan ja anteeksipyyntöä tarjotaan.

Vaikka sovittelu on vapaaehtoista, Christiaens et al. (2010) ovat kyseenalaistaneet, missä määrin nuorten osallistumisen voidaan todella sanoa olevan vapaaehtoista, kun he tietävät, että jos he kieltäytyvät joko yleisen syyttäjän tai nuorisotuomioistuimen tuomarin tekemästä korjaavan oikeuden tarjouksesta, samat oikeusviranomaiset voivat vapaasti tehdä, ja tekevät, aloitteen toisesta seuraamuksesta.

Täytäntöönpanosta saadut opetukset ja haasteets

Belgia on edelleen yksi harvoista maailman maista, joissa korjaavan oikeuden menettelyt ovat käytettävissä kaikentyypisten rikosten kohdalla, rikosoikeudellisen prosessin kaikissa vaiheissa, sekä lasten että aikuisten kohdalla ja vakavuudeltaan kaikenasteisten rikosten kohdalla. Lisäksi korjaava oikeus on vakiintunut lainsäädännössä, palvelut ovat saatavilla koko maassa ja ne saavat suhteellisen hyvin rahoitusta liittovaltion ja aluehallituksilta.

Kun tarkastellaan täytäntöönpanoa, on kuitenkin selvää, että sovittelun ja neuvonpidon potentiaalia ei ole määrällisesti hyödynnetty vielä läheskään täysimääräisesti. Kentällä tehdyt havainnot ja eri tutkimusraportit ovat paljastaneet merkittäviä esteitä tapausten siirtämisessä vaikuttavasti ja tehokkaasti korjaavan oikeuden ohjelmiin. Korjaavaa oikeutta ei Belgiassa

vielä voida katsoa palveluksi, joka on tasavertaisesti kaikkien niiden ihmisten käytettävissä, jotka ovat olleet mukana rikoksessa tai joihin rikos on vaikuttanut. Tämä on merkittävä rajoite, huolimatta niistä oikeudellisista kehyksistä, joissa nuorten osalta säädetään, että sovittelua ja neuvonpitoa on harkittava järjestelmällisesti ja ensisijaisesti.

Erityinen haaste liittyy vuosittain toteutettavien neuvonpitotapausten erittäin vähäiseen määrään (alle sata koko maassa). Korjaavan oikeuden potentiaalin riittämättömän käytön muodostamaan haasteeseen vastaamiseksi alalla on tehty useita yrityksiä asian korjaamiseksi. Käsittelyn siirtojen lukumäärän maksimoimiseksi on otettu käyttöön paikallisia kokeita, joissa on esimerkiksi lähetetty yksi sovittelijoista viikoittain yleisen syyttäjän virastoon auttamaan tapausten valinnassa tai asennettu tietokoneavusteinen ohjelma lähettämään automaattisesti kirjeitä kaikille asian osapuolille (tapauksissa, joissa tunnetaan vähintään yksi uhri ja yksi rikosentekijä). Kaiken kaikkiaan nämä yritykset ovat olleet epätydyttäviä, ja siirrot riippuvat edelleen liian paljon yleisen syyttäjän viraston tai tuomioistuimen yksittäisten työntekijöiden asenteista, osaamisesta tai käytettävissä olevasta ajasta.

Toinen haaste liittyy korjaavan oikeuden ohjelmien ”institutionalistumiseen”. Kysymys on, mihin korjaavan oikeuden ohjelmat pitäisi sijoittaa ja miten ne pitäisi panna täytäntöön, jotta ne voisivat säilyttää oman identiteettinsä ja riittävän itsenäisyyden. Yksi huolenaiheista liittyy korjaavan oikeuden ohjelmien sijoittamiseen nuorisoviraston olemassa olevien rakenteiden sisällä. Tässä yhteydessä on olemassa suuntaus mukauttaa sovittelu- tai neuvonpitokäytäntö ennen kaikkea nuoren rikosentekijän tarpeisiin ja pitää korjaavaa oikeutta lähinnä yhteen osapuoleen kohdistuvan kasvatuksellisenä välineenä, ei uhrille ja rikosentekijälle tehtävänä tasavertaisena tarjouksena, joka edistää oikeuden toteutumista. Ranskankielisessä yhteisössä hyväksytty uusi asetus lähinnä vahvistaa tätä suuntausta.¹⁷

Tapaustutkimukset

Tapaus 1

ALBA-sovittelupalvelut, Bryssel.

Tapaus liittyy seksuaaliseen pahoinpitelyyn. Osapuolet ovat 17-vuotias epäilty (Tom) ja 16-vuotias uhri (Ilse). Yleensä asian siirtää yleisen syyttäjän virasto tai nuorisotuomioistuin, mutta tässä tapauksessa siirtoaloite tuli uhrien tukipalvelulta.

¹⁷ Décret du 17 janvier 2018 portant le code de prévention, de l'aide à la jeunesse et de la protection de la jeunesse.

Koulumatkalla uhria uhataan veitsellä, ja epäilty pakottaa tämän tulemaan mukaan. Uhrin on luovutettava MP3-soittimensa ja nostettava rahaa epäillylle. Epäilty vie uhrin asunnon porttikäytävään, missä pyytää tältä suuseksiä. Tämän jälkeen epäilty päästää uhrin menemään.

Uhri ilmoittaa asiasta koululle, joka soittaa poliisit. Hän antaa lausuntonsa poliisille. Poliisi suosittelee hänelle uhrien tukipalvelua. Samana päivänä hän esittää kysymyksiä, joihin uskoo epäillyn voivan vastata ja toivoo tämän vastaavan. Uhrien tukipalvelun tukihenkilön haastattelussa häntä uhri kysyy, voiko esittää epäillylle mieleensä tulleet kysymykset. Uhrien tukipalvelu ottaa yhteyttä sovittelupalveluun, ja he suunnittelevat kotikäynnin. Kotikäynnillä, johon osallistuvat uhri ja tämän vanhemmat, sovittelijat selittävät sovittelutarjousta ja pyytävät asiakirjoja, koska heidän on pyydettävä syyttäjänvirastolta tai nuorisotuomioistuimelta valtuutusta sovittelun tarjoamiseen.

Epäillyn asiaa käsitellään nuorisotuomioistuimessa. Kuukausia myöhemmin hänet pidätetään hänen syyllistyttyään uusiin rikoksiin. Sovittelupalvelu saa valtuutuksen nuorisotuomioistuimen tuomarilta ja suunnittelee palvelukeskukseen tapaamisen epäillyn kanssa. Epäilty on halukas tekemään yhteistyötä sovittelupalvelun kanssa. Yleensä sovittelijat puhuvat myös alaikäisen epäillyn vanhempien kanssa, mutta tässä tapauksessa se ei ole mahdollista, koska epäilty ei enää ole yhteydessä äitiinsä.

Tämän jälkeen käydään valmistelevat keskustelut tapaamisen suunnittelemiseksi. Uhri haluaa kommunikoida epäillyn kanssa, mutta sillä edellytyksellä, ettei tämä voi nähdä tai kuulla häntä. Yhteinen keskustelu suunnitellaan siten pidettäväksi poliisiasemalla, missä on audiohaastatteluhuone. Uhri näkee epäillyn TV:ssä, mutta epäilty ei näe uhria. Uhrin vanhemmat ovat audiohaastatteluhuoneen viereisessä huoneessa. Kysymykset kootaan sovittelijoiden kautta. Uhri istuu näytöllä varustetussa huoneessa yhdessä sovittelijan ja uskotun henkilön, opettajansa, kanssa. Toinen sovittelija on ”kamerahuoneessa” yhdessä epäillyn, tämän psykologin ja organisaation avustajan kanssa.

Ensimmäisen haastattelun aikana uhri esittää kysymyksensä ja epäilty vastaa niihin. Keskustelu kestää kaksi tuntia, ja keskustelun lopuksi uhri antaa ymmärtää, että toisen haastattelun aikana epäilty voi esittää kysymyksiä hänelle. Ensimmäisellä keskustelulla on huomattava vaikutus. Myös uhrin vanhemmat huomaavat sen.

Toinen haastattelu järjestetään kolme kuukautta myöhemmin. Ensin uhrille esitetään epäillyn kysymykset. Hän päättää, haluaako vastata niihin. Tämä keskustelu on vaikeampi, koska kokemus tosiasioista palaa pinnalle.

Kuukautta myöhemmin epäilty saapuu tuomioistuinkäsittelyyn. Koska hän oli mukana useissa seksuaalirikoksissa, istunnossa on paikalla useita uhreja. Myös Ilse on paikalla, yhdessä vanhempiansa kanssa, siviiliosapuolena. Nuorisotuomioistuimen tuomari päättää ”luovuttaa epäillyn” aikuisten tuomioistuimelle, joka tuomitsee hänet kahdeksaksi vuodeksi vankilaan.

Viisi vuotta myöhemmin Ilse kirjoittaa Tomille kirjeen, kysyen, mitä tälle kuuluu ja onko tämä kehittänyt itseään, muistuttaen, että Tom oli luvannut tehdä niin. Sovittelupalvelu ei enää voi toimittaa tällaista kirjettä eteenpäin, koska Tom on oikeuspsykiatrisessa sairaalassa. Ilse kertoo usein julkisuudessa sovittelun etenemisestä ja siitä, mitä se merkitsi hänelle. Hän kertoo sovittelun auttaneen häntä huomattavasti käsittelemään tapahtunutta.

Tapaus 2

Asbl Arpège -sovittelupalvelu, Liège

Isabelle on 16-vuotias ja Max 15-vuotias, he käyvät samaa koulua ja ovat tapailleet muutaman viikon. Eräänä päivänä Isabelle lähettää Maxille Instagramin kautta kuvan itsestään alastomana. Hän sanoo Maxin vaatineen sitä ja uhanneen jättää hänet, jos hän ei lähettäisi sitä. Max väittää Isabellen lähettäneen kuvan oma-aloitteisesti. Max ottaa näyttökuvan ja lähettää kuvan kahdelle läheiselle ystävälleen, jotka pian jakavat kuvan. Muutaman päivän kuluttua monet koulun oppilaat ovat nähneet sen. Max lähettää Isabellelle viestin, jossa kertoo heidän suhteensa olevan ohi. Isabelle on järkyttynyt. Hän kokee tulleensa petetyksi ja nöyryytetyksi. Hän ei uskalla puhua asiasta kotona.

Kaksi viikkoa myöhemmin hänen paras ystävänsä sanoo hänelle, että jos hän ei selitä tilannetta vanhemmilleen, ystävä tekee sen itse, joten Isabelle kertoo vanhemmilleen. He ottavat yhteyttä poliisiin ja tekevät valituksen. Max pidätetään ja viettää yön sellissä. Seuraavana aamuna yleinen syyttäjä vapauttaa hänet ja ehdottaa sovittelua.

Isabelle tulee ensimmäiseen haastatteluun vanhempiansa kanssa. Hän kertoo menettäneensä elämänilonsa, hänen on vaikea syödä ja nukkua kunnolla, hän tuntee sekaisin inhoa, vihaa ja häpeää, eikä hän enää luota kehenkään. Hän haluaa, että Maxia rangaistaan. Hän haluaa tämän kärsivän yhtä paljon kuin hän. Hänen äitinsä on surullinen, hänen isänsä taas vihainen. Pitkän keskustelun jälkeen Isabelle yllättää vanhempansa ilmoittamalla, että haluaa puhua Maxin äidin (jota ei ole koskaan tavannut) kanssa.

Kun sovittelijat tapaavat Maxin, tämä kertoo, miten pahalta hänestä tuntuu tekonsa takia. Hän halusi rehennellä ystävilleen eikä tajunnut, miten nopeasti kuva lähtisi kiertämään. Hän haluaisi tarjota anteeksipyyntöä. Hänet on

erotettu koulusta, ja hän menettää yhden vuoden. Kukaan ei enää luota häneen. Hän ymmärtää, että Isabelle ei halua puhua hänen kanssaan ja tapaa mieluummin hänen äitinsä. Hänen äitinsä ottaa kutsun vastaan.

Kun he tapaavat toisensa, Isabelle ja Maxin äiti tuntevat olonsa ensin epämukavaksi mutta löytävät hyvin pian sopivan tavan ilmaista kärsimyksensä. Maxin äiti esittää Maxin ja oman selityksensä poikansa käytökselle. Hän osoittaa sympatiaa Isabellelle ja tämän kärsimykselle. Hän selittää myös, miten Max asian kokee. Isabelle kuuntelee ja painottaa sitä, ettei ole huora, että tuntee tullessaan petetyksi. Maxin äiti ymmärtää. Isabelle kertoo, ettei hän enää halua kosta, koska hän ymmärtää myös Maxin kärsineen.

Sovittelijat pyytävät Isabellen vanhemmat mukaan. Isabelle kertoo heille keskustelusta, ja äidit osoittavat sympatiaa toisiaan kohtaan. Isabellen äiti on vakuuttunut siitä, että tämä keskustelu auttaa hänen tyttärtään, josta hän on ylpeä. Isabellen isä kertoo, miten vihainen hän on edelleen: Maxille mutta myös koululle, joka hoiti tilanteen erityisen huonosti. Tapaamisen lopuksi välittäjät sopivat, että he odottavat nähdäkseen, päättääkö Isabelle, että haluaa mennä pidemmälle (lähettää kirjeen, pyytää tapaamista...).

Muutaman viikon kuluttua Isabellen äiti kysyy sovittelupalvelulta, voivatko he auttaa hänen tyttärtään kirjoittamaan kirjeen koulun rehtorille, ja he suostuvat valvomaan asiaa. Kun sovittelijat tapaavat Isabellen ja tämän äidin, Isabelle on muuttanut mieltään. Hän tuntee olonsa paremmaksi, hän ei halua enää kirjoittaa kirjettä, hän on vaihtanut koulua, tavannut uusia ystäviä ja haluaa katsoa eteenpäin. Hän tuli kiittämään sovittelijoita, jotka soittavat myös Maxin äidille kertoakseen tälle prosessin päättymisestä. Maxin äiti kertoo hänelle, että myös Max tuntee olonsa paremmaksi uudessa koulussaan.

Tilannekatsaus: Uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu nuoriso-oikeudessa Belgiassa

Yhteenveto: Korjaava oikeus on vakituksessa käytössä sekä nuoriso-oikeuden että aikuisten rikosoikeuden alalla. Korjaavan oikeuden menettelyjä on käytettävissä maan kaikissa tuomiopiireissä, ne ovat lainsäädännöllä hyvin säänneltyjä ja liittovaltion ja aluehallitukset rahoittavat niitä suhteellisen hyvin.

Lainsäädäntö: Nuoriso-oikeuden oikeudellinen kehys Belgiassa perustuu vuonna 2006 annettuun lakiin nuoriso-oikeudesta (YJAct). Lain tarkoitus on yleisesti ottaen auttaa nuorta ottamaan vastuuta ja ottamaan uhrien oikeudet huomioon mutta samalla painottaa myös kuntouttavia ja kasvatuksellisia / uudelleensopeuttamiseen liittyviä seikkoja.

Soveltamisala: Korjaavan oikeuden palvelut ovat käytettävissä kaikentyypisten rikosten kohdalla, rikosoikeudellisen prosessin kaikissa vaiheissa, sekä lasten että aikuisten kohdalla. Käsittelyn siirron ainoa edellytys on, että uhri on tunnistettu.

Käsittelyn siirto:

- Ennen tuomioistuinkäsittelyä yleisten syyttäjien on jokaisessa tapauksessa, jossa on tunnistettu uhri, harkittava, soveltuuko uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu (ei neuvonpito tässä vaiheessa) tapaukseen ja pitäisikö se siirtää sovitteluun. Mikäli syyttäjä päättää olla siirtämättä tapausta sovitteluun, syyt on ilmoitettava ja perusteltava seikkaperäisesti. Tapauksen siirtäminen sovitteluun ja myös nuorisotuomioistuimeen samaan aikaan on mahdollista, ja kun sovittelu on toteutettu, syytteesenpanon jatkaminen on edelleen mahdollista.
- Nuorisotuomioistuimen tasolla korjaavan oikeuden tarjoukset asetetaan muiden toimenpiteiden edelle. Nuorisotuomioistuinten tuomarit voivat ehdottaa uhrin ja rikosentekijän välistä sovittelua tai neuvonpitoa nuorille rikosentekijöille menettelyn kaikissa vaiheissa. Vaikka tapaukset siirretään sovitteluun tai neuvonpitoon ja viedään onnistuneesti päätökseen, tuomarit voivat silti määrätä lisätoimenpiteistä tai erityisistä ehdoista. Kaikkien päätösten ja tuomioiden on oltava perusteltuja, ja korjaavan oikeuden tarjoukset (sovittelu tai neuvonpito) on asetettava etusijalle.

Mukana olevat toimijat ja instituutiot: nuorisopalvelusektorin kansalaisjärjestöt, joita kutsutaan Valloniassa SARE-palveluiksi (Services d'Actions Restauratrices et Educatives) ja Flanderissa HCA-palveluiksi (Herstelgerichte en constructieve afhandelingen). Sovittelijat ja välittäjät ovat kaikki ammattilaisia eli koko- tai osa-aikaisia ja kansalaisjärjestön

palkkaamia työntekijöitä.

Paikallinen hanke: YJActin oikeudelliset säännökset perustuvat vuodesta 1994 käytössä olleisiin sovittelukäytäntöihin ja kokemuksiin neuvonpidosta, jota kokeiltiin ensimmäistä kertaa vuonna 2000 ja joka yhdistettiin myöhemmin sovittelupalveluihin. Tarkemmin sanottuna neuvonpitoa pilotoitiin Flanderissa marraskuusta 2000 marraskuuhun 2003, ja myöhemmin se sisällytettiin lakiin nuoriso-oikeudesta, mikä johti sen kansalliseen täytäntöönpanoon.

Virastojen välinen yhteistyö: sopimuksia ja pöytäkirjoja on tehty institutionaalisella tasolla kansalaisjärjestöjen ja tuomarien, syyttäjien ja muiden asianosaisten palvelujen välillä.

Arviointi: Flanderin korjaavan oikeuden palvelut raportoivat vuosittain erittäin yksityiskohtaisesti ja järjestelmällisesti työnsä valvonnasta. Lisäksi yliopisto-opiskelijat tekevät riippumattomia tutkimuksia kenttäharjoituksiaan tai maisterin ja tohtorin opinnäytteitään varten.

Lasten kokemukset käytännöstä:

- Lapsiuhrit: palvelut on tarkoitettu sekä uhreille että rikoksentekeijöille.
- Alaikäiset rikoksentekeijät: Nuorisotuomioistuinten tuomarit voivat ehdottaa uhrin ja rikoksentekeijän välistä sovittelua tai neuvonpitoa nuorille rikoksentekeijöille menettelyn kaikissa vaiheissa.

Saadut opetukset:

- Korjaava oikeus on vakiintunut Belgian lainsäädännössä.
- Sen palvelut ovat käytettävissä koko maassa.
- Ne saavat suhteellisen hyvin rahoitusta liittovaltion ja aluehallituksilta.

Haasteet:

- Korjaavaa oikeutta ei Belgiassa vielä voida katsoa palveluksi, joka on tasavertaisesti kaikkien niiden henkilöiden käytettävissä, jotka ovat olleet mukana rikoksessa tai joihin rikos on vaikuttanut.
- Yleistä on mukauttaa sovittelu- tai neuvonpitokäytäntö ennen kaikkea nuoren rikoksentekeijän tarpeisiin ja pitää korjaavaa oikeutta lähinnä yhteen osapuoleen kohdistuvana kasvatuksellisena välineenä, ei uhrille ja rikoksentekeijälle tehtävänä tasavertaisena tarjouksena, joka edistää oikeuden toteutumista.

2.3 Nuoriso-oikeudellinen neuvonpito Pohjois-Irlannissa¹⁸

Johdanto

Korjaavan oikeuden yleinen konteksti

Huhtikuussa 1998 tehdyssä Belfastin sopimuksessa määrättiin, että Ison-Britannian hallitus toteuttaisi Pohjois-Irlannin rikosoikeusjärjestelmän laajan tarkastelun. Sopimuksessa myös määritettiin, mitä neuvottelujen osanottajat katsoivat järjestelmän tavoitteiden olevan. Yksi tavoitteista oli sellaisen oikeudenmukaisen ja puolueettoman oikeusjärjestelmän toteuttaminen, joka reagoi yhteisön huolenaiheisiin, edistää yhteisön osallistumista tarvittaessa ja nauttii yhteisön kaikkien osien luottamusta. Myöhemmin osana tarkastelua tehty tutkimus osoitti, että 61 % katolilaisista luotti yleisesti ottaen rikosoikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuuteen, verrattuna 77 prosenttiin protestanteista.

Tarkastelun toteutti kesäkuun 1998 ja maaliskuun 2000 välisenä aikana rikosoikeuden tarkasteluryhmä; siihen kuului sekä virkamiehiä että lähinnä riippumattomia toimijoita akateemisesta ja tutkijayhteisöstä ja oikeusalan ammattien edustajia. Virallisissa ja epävirallisissa kuulemisprosesseissa keräämiensä tietojen lisäksi tarkasteluryhmä teetti tiettyihin keskeisiin kysymyksiin keskittyvän tutkimusohjelman sekä julkisesta mielipiteestä Pohjois-Irlannissa että muilla lainkäyttöalueilla saaduista kokemuksista. Vertailevaa tutkimusta täydennettiin vierailuilla muille lainkäyttöalueille: Alankomaihin, Belgiaan, Englantiin ja Walesiin, Etelä-Afrikkaan, Irlannin tasavaltaan, Kanadaan, Saksaan, Skotlantiin, Uuteen-Seelantiin ja Yhdysvaltoihin.

Monien muiden ehdotustensa lisäksi tarkasteluryhmä suositteli maaliskuussa 2000 julkaisemassaan raportissa korjaavan oikeuden lähestymistapojen kehittämistä Pohjois-Irlannissa lain kanssa selkkaukseen joutuneiden lasten kohdalla. Ilmaisua 'korjaava oikeus' on käytetty kuvaamaan monenlaisia käytäntöjä, jotka ovat kehittyneet monissa osissa maailmaa 1970-luvun alusta lähtien, eikä sitä ole helppoa määritellä täsmällisesti. Yleensä korjaavissa lähestymistavoissa kuitenkin pyritään ottamaan huomioon uhrien, rikoksenteekijöiden ja yhteisön edut sekä julkinen etu ja löytämään asianmukainen tasapaino näiden välille. Siksi niissä otetaan uhri ja rikoksenteekijä kokonaisvaltaisemmin mukaan rikoksen käsittelyyn kuin tavanomaisissa rikosoikeudellisissa lähestymistavoissa. Uhrin ja

¹⁸ Tämän luvun ovat laatineet Kelvin Doherty ja Coleen Heaney nuoriso-oikeusvirastosta kiitoksissa mainittujen toimijoiden tuella. Tarkistuksen ja viimeistelyn ovat hoitaneet tekstin laatijat.

rikoksentekijän osallistumisen on oltava vapaaehtoista, ja prosessi on tulevaisuuteen suuntautunut, tarkoituksena tulevien rikosten ehkäiseminen ja rikoksentekijän integroiminen takaisin yhteisöön.

Lähestymistavat perustuvat useinkontaktiin rikoksentekijöiden kanssa heidän tekojensa seurausten ja niiden vaikutuksen uhreihin havainnollistamiseksi ja rikoksentekijöiden asianmukaisten hyvitysmuotojen edistämiseksi. Raportissaan tarkasteluryhmä viittasi korjaavan oikeuden järjestelyihin useissa maissa, muun muassa Englannissa ja Walesissa, Skotlannissa, Kanadassa, Etelä-Afrikassa ja Yhdysvalloissa, sekä kahteen Pohjois-Irlannissa jo toiminnassa olevaan pilottijärjestelyyn. Erityistä huomiota siinä kiinnitettiin kuitenkin Uuden-Seelannin läheisneuvonpidon malliin.

Siinä suositeltiin sellaisen lähestymistavan kehittämistä Pohjois-Irlannissa, joka uusiseelantilaisen tapaan olisi täysin integroitu nuorisooikeusjärjestelmään ja perustuisi neuvonpitomalliin, jossa tuodaan yhteen rikoksentekijä, uhri (tämän halutessa¹⁹) sekä muita alan ammattilaisia ja perheenjäseniä.

Pohjois-Irlantia varten ehdotettu järjestelmä eroaa Uudessa-Seelannissa käytettävästä monelta osin. Laajemman perheryhmän roolia esimerkiksi painotetaan vähemmän neuvonpidon tuloksen määrittämisessä ja sen valvomisessa, miten nuori panee täytäntöön neuvonpidossa sovitun suunnitelman (joka voi käsittää yhdyskuntapalvelua tai muita rakentavia ajankäyttömalleja). Toisaalta tämän vastapainona nuorelle merkittävillä muilla henkilöillä on tärkeämpi rooli prosessissa.

Nuorisooikeusviraston (YJA) nuorisoneuvonpitoa pilotoitiin vuonna 2003, ja se on ollut käytössä kaikkialla Pohjois-Irlannissa vuoden 2006 lopusta saakka. Sitä käytetään lasten ja alle 18-vuotiaiden nuorten kohdalla.

Oikeudellinen konteksti ja politiikat

Pohjois-Irlannin vuoden 2002 oikeudenkäyttölaki on rikosooikeuden tarkastelun lopputulos. Lailla otettiin käyttöön monenlaisia muutoksia siihenastiseen rikosooikeusjärjestelmään.

Lain keskeisiä säännöksiä ovat

- maallikkotuomarin ja oikeusministerin uusien virkojen perustaminen Pohjois-Irlantiin

¹⁹ Pohjois-Irlannin nuorisoneuvonpidon tapauksessa nuoren rikoksentekijän ja nuoren uhrin (tai yleensä ottaen uhrin) osallistumisen välillä on hienoinen ero: vaikka osallistuminen onkin vapaaehtoista molemmille osapuolille, käytännössä keskitytään jonkin verran enemmän nuoreen rikoksentekijään, koska neuvonpito on vaihtoehto tuomioistuinkäsittelylle. Uhrin läsnäolo sen sijaan ei ole välttämätöntä neuvonpidon toteuttamiselle.

- Korkeimman oikeuden varapuheenjohtajan (Lord Chief Justice) nimittäminen Pohjois-Irlannin oikeuslaitoksen johtoon
- uuden yleisen syyttäjän viraston perustaminen Pohjois-Irlantiin
- rikosoikeuden ylitarkastajan viran käyttöönotto
- nuoriso-oikeuden uusien lähestymistapojen kehittäminen ja nuoriso-oikeusviraston perustaminen
- rikosten uhreja koskevat säännökset, muun muassa yhteisöturvallisuusstrategia.

Nuoriso-oikeudesta annetun lain (osiot 53–66) täytäntöönpanon yhteydessä otettiin käyttöön korjaavan rangaistusjärjestelmän elementtejä ja perustettiin uusi virasto, nuoriso-oikeusvirasto, lainsäädännöllisten muutosten toteuttamiseksi. Lainsäädännöllisiä muutoksia olivat muun muassa seuraavat:

- Alan kansainvälisten normien mukaisesti säännöksissä keskitytään huomattavasti enemmän lapsen oikeuksiin. Esimerkiksi lapsen 'suostumus' ja 'hyväksyntä' on ratkaiseva monissa säännöksissä; näin kyseisille lapsille annetaan tietty itsenäisyys.
- Rangaistus-/oikeusjärjestelmän yhteisöelementti on tässä laissa melko pitkälle kehitetty. Yleisen käsityksen mukaan tämä voi tarjota asianmukaisemman ratkaisun kuin mitä perinteiset hyvitysmuodot, joissa ovat mukana tuomioistuinjärjestelmä ja viranomaiset, ovat aiemmin tarjonneet.
- Tuomioistuimia vaaditaan olemaan avoimempia toimiessaan lasten kanssa ja hoitamaan menettelynsä tavalla, joka on helposti ymmärrettävissä ja kaikkien käytettävissä.
- Nuorisoneuvonpidot ja nuorisoneuvonpitosuunnitelmat otettiin käyttöön uutena tapana kohdella lapsia, jotka aiemmin olisivat joutuneet osallistumaan tuomioistuin­käsittelyihin. Nuorisoneuvonpitosuunnitelmassa edellytetään, että lapsi toteuttaa tiettyjä, luonteeltaan uudistavia ja korjaavia toimia hyvittääkseen rikoksen. Lasta ei voida pakottaa osallistumaan nuorisoneuvonpitoon, osallistumisen on oltava vapaaehtoista.

Nuoriso-oikeudellisen neuvonpidon käytäntö

Määritelmä

Nuoriso-oikeudellinen neuvonpito on turvallinen ja helpotettu tapaaminen. Se on osallistava prosessi, jonka avulla nuori voi hyvittää tekoaan ja uhri

hakea korvausta. Siinä käsitellään nuoren rikoksentekoa. Korjaavan oikeuden prosessi perustuu jokaisen ihmisen oikeuksien ja tasavertaisuuden kunnioittamiseen, moninaisuuden arvoon ja yhteiskunnan keskinäiseen riippuvuuteen perustuvan luonteen tunnustamiseen. Rikos vaurioittaa suhteita ja aiheuttaa vahinkoa uhreille ja heidän läheisilleen, rikoksia tekeville lapsille ja nuorille ja heidän läheisilleen sekä yhteisöille. Rikos luo velvoitteen oikaista tilanne. Vahinkojen korvaaminen ja suhteiden palauttaminen ennalleen ovat korjaavan oikeuden ja nuorisooikeusviraston nuorisoneuvonpitomallin tavoitteet.

Käytännön taustalla olevat periaatteet ja arvot

Pohjois-Irlannin järjestelmää tukevat periaatteet voidaan tiivistää seuraavasti:

- uhrien tarpeisiin vastaaminen, mukaan luettuna korvaus, hyvitys ja anteeksipyyntö
- kuntoutus ja rikoksen uusimisen ehkäiseminen
- oikeasuhteinen ennemmin kuin puhtaasti rangaistukseen perustuva oikeudenkäyttö
- rikoksen vahingoittamien tai rikkomien suhteiden korjaaminen
- toimintasuunnitelmasta sopimista koskevan vallan siirtäminen nuorisoneuvonpidon osanottajille
- lain kanssa selkkaukseen joutuneiden lasten ja nuorten, uhrien, vanhempien ja muiden osallistumisen edistäminen.

Yhteisöt, lain kanssa selkkaukseen joutuneet lapset ja uhrin voivat kaikki antaa panoksensa vaikuttavaan ja oikeudenmukaiseen rikosseuraamukseen. Uhrin näkökulma on ratkaiseva kehitettäessä suunnitelmaa rikoksen aiheuttaman vahingon hyvittämisestä. Lapsille ja nuorille annetaan mahdollisuus ottaa vastuuta rikoksestaan ja toimista, joita tarvitaan sekä heidän aiheuttamansa vahingon korvaamiseksi että rikoksen uusimisriskin pienentämiseksi. Yhteisö huolehtii jäsentensä hyvinvoinnista, turvallisuudesta ja osallisuudesta, mukaan luettuna sekä uhrin että rikoksia tekevät lapset ja nuoret.

Nuorisooikeusviraston palkkaamat ammattimaiset, tarkoitukseen koulutetut koordinaattorit järjestävät neuvonpidot, ja niihin osallistuvat rikoksen tehnyt lapsi tai nuori, vanhempi (tai muu ”soveltuva aikuinen”) sekä nuorisoneuvonpitoon koulutuksen saanut poliisiviranomainen. Uhreja tai heidän edustajiaan kannustetaan osallistumaan. Sekä uhri että nuori rikoksentekeijä voivat pyytää saada tuekseen mukaan ystävän tai sukulaisen. Lapset ja nuoret puhuvat itse puolestaan, mutta heillä voi olla oikeudellinen edustaja neuvonantajana (oikeusapua on saatavilla). Myös sosiaalityöntekijä, nuorisotyöntekijä tai yhteisön edustaja voidaan pyytää mukaan.

Neuvonpidoissa ei ole määrättyä menettelyä, mikä helpottaa keskustelua

kaikkien niiden kesken, joihin rikos ja sen seuraukset ovat vaikuttaneet. Neuvonpidot kestävät keskimäärin hieman yli tunnin. Uhreilla on tilaisuus kuvailla kärsimäänsä henkistä, fyysistä ja/tai taloudellista vahinkoa. He voivat pyyt rikoksen tehnyttä lasta tai nuorta selittämään heille, miksi rikos tapahtui, ja voivat kertoa, mitä heidän mielestään pitäisi tehdä sen hyvittämiseksi. Nuorilla on tilaisuus ilmaista katumuksensa ja hyvittää tekonsa.

Käytännön soveltamisala

Nuorisoneuvonpitoja on kahdenlaisia:

Neuvonpito 'diversiotoimenpiteenä' toteutetaan yleisen syyttäjän viraston aloitteesta silloin, kun lapsi tai nuori on tunnustanut rikoksen ja joutuisi muuten tuomioistuinkäsittelyyn. Yleisen syyttäjän viraston on hyväksyttävä korjaavat toimintasuunnitelmat.

'Tuomioistuimen määräämä' neuvonpito järjestetään, kun lapsi tai nuori on tunnustanut syyllisyytensä tai todettu syylliseksi tuomioistuimessa. Tarkoitus on, että useimmat rikoksen tekevät nuoret voidaan siirtää neuvonpitoon, sillä edellytyksellä, että he suostuvat siihen. Nuorisoneuvonpitoa voidaan käyttää kaikentyyppisten rikosten kohdalla, lukuun ottamatta murhaa, tappoa, terrorisminvastaisen lain soveltamisalaan kuuluvia rikoksia ja muita rikoksia, joista on säädetty vähimmäisrangaistus. Erittäin harvoissa tapauksissa tuomioistuimen määräämään neuvonpitosuunnitelmaan on kuulunut nuoren säilöönotto tietyksi ajaksi. Tuomioistuimella on kuitenkin harkintavalta vakavien rikosten siirtämisessä neuvonpitoon tai tapauksissa, joihin liittyy epäonnistuneita neuvonpitoja. Tuomioistuin voi myös hyväksyä tai hylätä tuomioistuimen määräämän suunnitelman tai muuttaa sitä.

Nuorisoneuvonpitosuunnitelmat voivat edetä vain, jos lapsi tai nuori suostuu niihin. Neuvonpitojen koordinaattorit suhtautuvat joustavasti rikoksiin, joissa rikoksentekeyttä on useampi kuin yksi, ottaen huomioon uhrin toiveet siitä, onko jokaisen rikoksentekeyjän osalta pidettävä erillinen neuvonpito. Perusperiaatteena on, että neuvonpidon ei koskaan pidä johtaa siihen, että uhrit kokevat joutuvansa uudelleen uhreiksi.

Täytäntöönpano

Mukana olevat toimijat ja instituutiot

Nuoriso-oikeusvirasto on oikeusministeriön toimeenpanovirasto ja nuorisoneuvonpitojentoteuttamisesta vastaava virasto, joka sanoi toimeksiannon julkisena elimenä vuoden 2002 oikeudenkäyttölaisissa. Ministeriö hyväksyy korkean tason tulokset, joiden ympärille virasto suunnittelee toimintansa,

mutta hallinnoinnista vastaa nuoriso-oikeusviraston hallintoneuvosto, johon kuuluu kaksi virastoon kuulumatonta virkamiestä. Hallintoneuvoston tehtävä on viraston toiminnan valvonta.

Virasto on jaettu kahteen operatiiviseen osastoon: nuoriso-oikeuspalveluihin, jotka vastaavat kaikkien yhteisölähtöisten palvelujen ja toimien toteuttamisesta, nuorisoneuvonpito mukaan luettuna, ja holhouspalveluihin. Viimeksi mainittu on lapsia varten perustettu holhouspalvelu, joka toimii hoivalähtöisen mallin pohjalta.

Nuoriso-oikeuspalvelut vastaavat tuomioistuinten ja yleisen syyttäjän viraston siirtoaloitteiden vastaanottamisesta. Molemmat ovat myös lakisääteisiä elimiä, joilla on lainsäädännöllinen toimeksianto siirtää tapauksia virastolle. Neuvonpidossa välittäjänä toimii koulutettu nuorisoneuvonpidon koordinaattori. Pohjois-Irlannin lapsia koskevan rikosoikeusasetuksen vuodelta 1998 3A artiklassa (sellaisena kuin se lisättiin Pohjois-Irlannin vuoden 2002 oikeudenkäyttölain 57 §:llä) säädetään nuorisoneuvonpidon koordinaattorin nimeämisestä. Koordinaattorin tehtävistä säädetään asetuksessa ja Pohjois-Irlannin nuorisoneuvonpidon säännöissä vuodelta 2003. Kuten aiemmin todettiin, neuvonpidoissa on mukana rikoksen tehnyt lapsi tai nuori, vanhempi (tai muu ”soveltava aikuinen”) sekä nuorisoneuvonpitoon koulutuksen saanut poliisiviranomainen. Uhreja tai heidän edustajiaan kannustetaan osallistumaan. Sekä uhri että nuori rikosentekijä voivat pyytää saada tuekseen mukaan ystävän tai sukulaisen. Lapset ja nuoret puhuvat itse puolestaan, mutta heillä voi olla oikeudellinen edustaja neuvonantajana (oikeusapua on saatavilla). Myös sosiaalityöntekijä, nuorisotyöntekijä tai yhteisön edustaja voidaan pyytää mukaan.

Välittäjien koulutus

Hyvän neuvonpidon koordinaattorin on osattava kommunikoida helposti kaikenlaisten ihmisten kanssa. Hänen on pystyttävä kannustamaan osanottajia tulemaan mutta oltava herkkä vaikeille aiheille ja mahdolliselle uhkailulle. Hänellä on oltava riittävästi itsevarmuutta puuttuakseen asiaan, jos neuvonpidossa ilmenee kommunikointiin liittyviä ongelmia, mutta hänen on myös pystyttävä ottamaan etäisyyttä helpottaakseen osanottajien välistä kommunikaatiota. Hyvät verbaaliset ja sanattoman viestinnän taidot ovat tärkeitä, samoin kuin taito kuunnella, kuunnella aktiivisesti ja tehdä yhteenveto sanotusta. Koordinaattorien on myös oltava tehokkaita hallinnoijia, jotta neuvonpidot järjestetään asianmukaisesti ja ajoissa, tulokset toimitetaan osanottajille ja aloitteen tekijöille ja paperityöt hoidetaan asianmukaisesti. Koordinaattoreilla on oltava hyvät raportinkirjoitus- ja arviointitaidot pystyäkseen esittämään tuomioistuimelle neuvonpitoprosessin ja lapsen tarpeet.

Useimmilla koordinaattoreilla on tutkinto joko sosiaalityöstä tai nuorisaja yhteisötyöstä. Ryhtyessään nuoriso-oikeusviraston työntekijöiksi useimmat hankkivat joko sertifikaatin tai diplomin korjaavien käytäntöjen alalta. Lisäksi henkilöstölle tarjotaan jatkokoulutusohjelmaa, joka voi koskea monimutkaisten tapausten käsittelyä, tapauksia, joissa lapsella on kommunikointivaikeuksia, autismia ja muita monimutkaisia tarpeita tai joissa lapsi on tehnyt seksuaalirikoksen.

Prosessin vaiheet ja tärkeät käytännön näkökohdat

Nuoriso-oikeusviraston on saatava tapaus käsiteltäväksi yleisen syyttäjän virastolta tai tuomioistuimelta.

Käsittelyn siirron jälkeen nuorisoneuvonpitoon kuulumat seuraavat osat:

- Neuvonpidon valmisteluprosessi
- Neuvonpito
- Raportin laatiminen tuomioistuimelle / yleisen syyttäjän virastolle ja raportin toimittaminen
- Suunnitelman täytäntöönpanon valvonta
- Asian käsittelyn päättäminen ja päätös rikosrekisterimerkinnästä

Nuorisoneuvonpidon mahdollisuuden ja soveltuvuuden määrittämiseksi on otettava huomioon lapsen halukkuus ja kyky osallistua. Nuori voidaan arvioida väliaikaisesti kyvyttömäksi, jolloin päätöstä lykätään kolmella kuukaudella. Neuvonpidon valmistelemiseksi nuorisoneuvonpidon koordinaattori voi kääntyä poliisiviranomaisten puoleen saadakseen tietoja, saada käyttöönsä tuomioistuimen / yleisen syyttäjän viraston asiakirjoja ja saada muuta hyödyllistä tietoa sosiaalipalveluilta tai kouluilta.

Neuvonpidon valmisteluvaihe on ratkaisevan tärkeä, ja siinä keskitytään turvallisen ympäristön luomiseen, mukaan luettuna nuoren, sekä uhrin että rikosentekijän, valmistaminen tapaamiseen. Välittäjä järjestää vierailuja molempien osapuolten luo, aloittaen yleensä rikosentekijästä, keskittyen vastuun ottamisen ja sopivien aikuisten/lisätukijoiden löytämisen merkitykseen. Samanaikaisesti ensimmäisen vierailun kanssa välittäjä tekee myös riskiarvion lapsesta tarkastelemalla olosuhteita, riskitekijöitä ja suojelevia tekijöitä. Yleensä valmisteluun tarvitaan vähintään kaksi tapaamista, joissa tutkitaan tosiseikkoja, aiheutettua vahinkoa ja tapoja sen hyvittämiseksi.

Neuvonpidon valmisteluvaiheessa on myös tarkoitus tavata uhri. Näiden vierailujen aikana uhrille annetaan mahdollisuus tulla kuulluksi, kertoa, miten nuoren käyttäytyminen on vaikuttanut häneen, ja alkaa miettiä tapoja

osallistua korjaavaan prosessiin. Uhria kannustetaan myös valmistautumaan neuvonpitoon, jotta hän tietää, mitä odottaa ja miten suhtautua siihen. Uhrin eivät aina osallistu neuvonpitoon; joskus he kirjoittavat kirjeitä, jotka luetaan neuvonpidon aikana, tai heistä kuvataan lyhyitä videoita, jotka näytetään neuvonpidon aikana; joskus he taas ovat mieluummin mukana puhelinneuvonpidon kautta. Yleensä uhri voi olla huoneessa, jossa häntä ei nähdä, kun taas hän näkee kaikki muut ja kuulee kaiken, mitä sanotaan. Neuvonpidon alussa uhrin voivat päättää, haluavatko seurata neuvonpitoa tästä huoneesta ja haluavatko puhua sieltä käsin. He voivat myös päättää tulla neuvonpitohuoneeseen, jos ovat varmistuneet siitä, että tilanne on heille riittävän turvallinen.

Valmisteluvaiheessa nuorisoneuvonpidon koordinaattori arvioi lapsen kyvyn osallistua neuvonpitoprosessiin ja ymmärtää sitä. Riskinarviointi on tehtävä, jotta voidaan vastata mahdollisiin ongelmiin, jotka voivat vaikuttaa kielteisesti neuvonpitoon, ja painottaa nuoren tarpeita, jotta nuori on tietoinen nuorisoneuvonpidossa hyväksyttävästä menettelystä. Menettely räätälöidään usein sopimaan lain kanssa selkkaukseen joutuneen nuoren ja uhrin tarpeisiin.

Koordinaattori valmistaa myös muita osallistujia, kuten nuorten mukana tulevia aikuisia tai molempien osapuolten tukijoita.

Valmisteluvaiheen lopuksi nuorisoneuvonpidon koordinaattori kutsuu koolle nuorisoneuvonpidon varmistamiseksi, että kaikille osapuolille ilmoitetaan päivä ja aika etukäteen, sekä tarvittaessa lisätapaamisia. Neuvonpitoa ohjaa puolijäsennellysti välittäjä, joka vastaa sen jouhevasta etenemisestä. Hän avaa neuvonpidon muistuttaen kaikkia prosessin tarkoituksesta ja kerraten perussäännöt, joista on sovittu ja jotka ovat näkyvissä koko tapaamisen ajan. Neuvonpito voi kestää vajaan tunnin kolmeen tuntiin, mutta keskimäärin se kestää noin tunnin. Neuvonpidon tulos on lopullinen suunnitelma: yhdistelmä toimia, joista sovitaan vahingon korvaamiseksi uhrille, ja toimia, joista sovitaan lisävahingon riskin pienentämiseksi. Näiden toimien on oltava tarkoin määrättyjä, mitattavissa, saavutettavissa, merkityksellisiä vahingon korvaamisen ja ehkäisemisen kannalta ja aikataulutettuja, jotta ne voivat muodostaa täytöntöönpanokelpoisen sopimuksen tai tuomioistuimen määräyksen. Lainsäädännön mukaan nuorisoneuvonpidon tuloksena voi olla kolmenlaisia suosituksia: suunnitelma, suunnitelmaa ei tarvita (koska neuvonpidossa on käsitelty kaikkia kysymyksiä eikä yhdyskuntaseuraamusta siten pidä määrätä tai koska aiemmat määräykset ovat riittäviä) tai suunnitelma, johon liittyy säilöönotto, yleensä aiheutetun vahingon vakavuuden takia. Tämä suunnitelma lähetetään yleisen syyttäjän virastolle tai esitetään nuorisotuomioistuimelle hyväksyntää varten. Suunnitelman/määräyksen seuranta on nuorisooikeuden asiantuntijan vastuulla; tämä tehtävä vastaa nuorisoneuvonpidon koordinaattorin tason asiantuntijaa, mutta henkilön osaaminen sopii paremmin rikosten uusimisen vähentämiseen tarkoitettujen

toimien toteuttamiseen. Henkilö vastaa nuorisoneuvonpitosuunnitelman/-määräyksen noudattamisen valvonnasta ja toimittaa yleisen syyttäjän virastolle raportin täytäntöönpanosta. Koordinaattori on kuitenkin tarvittaessa vastuussa, jos suunnitelmia/nuorisoneuvonpitomääräyksiä rikotaan, kumotaan tai muutetaan.

Suunnitelma voi koostua yhdestä tai useammasta seuraavista vaihtoehdoista:

- a. Anteeksipyyntö rikoksen uhrille tai mahdollisille muille henkilöille, joihin rikos on muuten vaikuttanut
- b. Rikoksen hyvittäminen uhrille tai muulle henkilölle tai koko yhteisölle
- c. Maksu rikoksen uhrille; maksu ei saa ylittää lapsen rikoksen yhteydessä viemän, tuhoaman tai vahingoittaman omaisuuden korvaamisen tai korjaamisen hintaa
- d. Alistaminen aikuisen valvontaan
- e. Palkaton työ tai palvelu yhteisössä tai sen hyväksi
- f. Osallistuminen toimintaan (esimerkiksi toiminta, jonka tarkoitus on puuttua haitalliseen käyttäytymiseen, jossa tarjotaan koulutusta tai autetaan väärinkäytöstä, alkoholista tai huumeista riippuvaisia tai riippuvuuteen taipuvaisia kuntoutumaan)
- g. Alistaminen käytöksen tai olinpaikan rajoituksiin (mukaan luettuna tiettyssä paikassa pysyminen tiettyinä ajanjaksoina)
- h. Ohjaaminen hoitoon mielenterveydellisen ongelman tai alkoholi- tai huumeriippuvuuden takia

Hankkeiden paikallinen järjestely ja virastojen välinen yhteistyö

Prosessi on edennyt huhtikuusta 1998 eli Belfastin sopimuksesta ja Pohjois-Irlannin rikosoikeusjärjestelmän yleisen tarkastelun käynnistämisestä lainsäädäntöluonnoksen julkaisemiseen vuoden 2001 lopulla, vuoden 2002 oikeudenkäyttölakiin, uuden viraston perustamiseen lainsäädännön panemiseksi täytäntöön ja myöhempiin tarkastuksiin ja arviointeihin, joita on käytetty mallin muokkaamiseksi ja muovaamiseksi vuosien kuluessa. Kuten aiemmin selvisi korjaavan oikeuden kontekstia käsiteltäessä, rikosoikeusjärjestelmän tarkasteleminen johti suositukseen korjaavan oikeuden lähestymistapojen kehittamisestä lain kanssa selkkaukseen joutuneiden lasten kohdalla kiinnittäen erityistä huomiota Uuden-Seelannin läheisneuvonpitomalliin.

Korjaavan oikeuden käytännön kehittäminen ja vakiinnuttaminen kertoo siten poliittisesta sitoutumisesta korkeimmalla tasolla määrätietoisien ja perusteelliseen tutkimukseen perustuvan tarkastelun toteuttamiseen ja suurten muutosten tekemiseen sen tulosten pohjalta. Vaikka monia niistä opeista, joita muut päättäjät ja alan ammattilaiset voivat saada tästä

esimerkistä, voidaan soveltaa laajalti, jotkin eivät ehkä ole merkityksellisiä niille, jotka työskentelevät suuren aikapaineen alaisina tai suuren politiikan tarkasteluprosessin kontekstin ulkopuolella.

Nuoriso-oikeusviraston (YJA) nuorisoneuvonpitoa pilotoitiin vuonna 2003, ja se on ollut käytössä kaikkialla Pohjois-Irlannissa vuoden 2006 lopusta saakka. Sitä käytetään lasten ja alle 18-vuotiaiden nuorten kohdalla.

Nuorisoneuvonpito on integroitu rikosoikeusjärjestelmään lainsäädännön kautta. Tämän ansiosta onnistuneiden tapausten avulla on taattu riittävä henkilöstö palvelujen tuottamisen takaamiseksi lainsäädännöllisen toimeksiannon puitteissa. Yleisen syyttäjän virastojen on noudatettava tapausten siirtoa virastolle koskevaa säännöstöään käsitelläkseen nopeasti ja yksinkertaisesti vähemmän vakavien rikosten tekijöiden tapaukset:

- pienentääkseen rikoksen uusimisen riskiä
- sitoakseen rikoksentekijän korjaaviin prosesseihin uhrin ja koko yhteiskunnan kanssa ja vähentääkseen minimiin rikoksentekijän kontaktin rikosoikeusjärjestelmään.

Nuorisotuomioistuimet ovat osa Pohjois-Irlannin tuomioistuinpalvelua, ja yleisen syyttäjän virastojen tavoin ne kuuluvat oikeusministeriön alaisuuteen. Nuorisotuomioistuimet käsittelevät 10–18-vuotiaiden nuorten tapaukset ja nuorten syytteesenpanot muiden kuin vakavampien rikosten, kuten murhan, kohdalla.

Arviointi, seuranta ja tutkimus

Käytännön täytäntöönpanon arviointi

Nuoriso-oikeusviraston nuorisoneuvonpitoa on arvioitu moneen kertaan.

Tämän oppaan laatimishetkellä nuorisoneuvonpito on ollut olemassa 14 vuotta, mistä 11 vuotta se on ollut käytössä koko Pohjois-Irlannissa. Tehdyt tutkimukset – Queens University Belfastin (QUB) arviointi (2005), vuosina 2007 ja 2015 tehdyt Pohjois-Irlannin rikosoikeuden tarkastuslaitoksen (CJINI) tutkimukset, Marunan ja muiden prosessiarviointi (2007) ja nuorisorikollisuutta tarkastelevan riippumattoman komission raportti (2010) – tarjoavat katsauksen sen toimintaan ja moniin sen tuloksista.

QUB:n arviointi nuorisoneuvonpidosta oli ensimmäinen tästä käytännöstä tehty virallinen arviointi, jonka yliopisto teki Pohjois-Irlannin hallintoviraston (Northern Ireland Office) puolesta. Se johti nuorisoneuvonpidon käyttöönottoon Pohjois-Irlannin kaikissa osissa. Arvioinnin yhteydessä

haastattelijat tarkkailivat 200:aa neuvonpitoa ja haastattelivat osanottajia neuvonpitojen jälkeen. Arvioinnissa kävi ilmi, että neuvonpitosuunnitelmien noudattamisaste ja uhrien tyytyväisyysaste olivat korkeita. Tutkimusjakson aikana hyväksytyistä suunnitelmista pantiin täytäntöön hieman alle puolet jakson loppuun mennessä, ja täytäntöönpano kesti keskimäärin 67 päivää. Vain 6 % suunnitelmista kumottiin noudattamatta jättämisen takia (Campbell et al., 2005).

Lasten kokemukset neuvonpitokäytännöstä

Maruna et al. (2007) tekivät pienimuotoisen narratiivisen tutkimuksen neuvonpitoon osallistuneiden ja siellä hyväksytyyn suunnitelman täytäntöönpanneiden nuorten kanssa. Tutkimuksessa nojattiin pidättäytymisen teoriaan ja saatiin selville seuraavaa:

Lukuisat haastatelluista sanoivat tajunneensa vasta neuvonpidossa ensimmäisen kerran, että se, mitä he olivat tehneet, oli väärin. Tämä väärintekemisen ymmärtäminen johti johdonmukaisesta kokemukseen, jota haastatellut kuvasivat 'häpeäksi'. Silti useimmat pidättäytyvistä haastatelluista pystyivät pitämään kiinni "hyvän ytimen" tunteesta sisällään huolimatta tekemistään virheistä. Osanottajien kuvaukset neuvonpito prosessista olivat yhdenmukaisia haastateltujen välillä.

Onnistuneisiin neuvonpitoihin näyttäisi kuuluneen alustavaa hermostuneisuutta neuvonpitoa ennakoitaessa, minkä jälkeen koettiin helpotusta ja tunnetta asian saamisesta päätökseen. Hyvin yhdenmukainen kuvaus eri haastatteluissa oli se, että neuvonpidon ennakoiminen oli tavallisesti paljon pelottavampaa kuin varsinainen neuvonpitokokemus (2007: 2).

Tämä viittasi siihen, että neuvonpito prosessi oli suurelta osin vaikuttava pienessä 26 nuoren otoksessa.

Lisäksi Marshin tekemä narratiivinen tutkimus (2014) havainnollisti, miten neuvonpidon dynamiikka vaikutti nuoriin. Hämmäntävä myönteinen teema neuvonpidoissa oli emotionaalisesti ja/tai psykologisesti kärsineen uhrin kohtaaminen: aiheutetun vahingon oivaltaminen antoi tilaisuuden pohdintaan, katumukseen ja uhrin inhimillistämiseen, etenkin jos uhri oli poliisi tai liiketilan henkilöstöä. Katumuksen ja hyvityksen tunne oli erittäin onnistunut, jos nuori tunsu uhrin.

Uhrit ovat osallistuneet nuorisoneuvonpitoihin merkittävästi vuosien aikana menetelmästä riippuen kaikkina ajankohtina. Pohjois-Irlannin nuorisooikeuden tarkastelussa (2011) suositeltiin, että nuorisooikeusvirasto määrittäisi uudelleen "uhrin" siten, että sillä tarkoitetaan niitä, joihin rikos

on vaikuttanut suoraan. Tutkijat huomauttivat, että sijaisuhreihin käytetään huomattavia resursseja.

Uhrit ovat yleisesti ottaen suhtautuneet myönteisesti kokemukseensa neuvonpitoon osallistumisesta. QUB:n arvioinnissa selvisi, että useimmat uhrit olivat tyytyväisiä neuvonpitoihin, joihin osallistuivat, kokivat, että heidän näkemyksensä otettiin vakavasti, ja pitivät neuvonpitojen tuloksia oikeudenmukaisina. Kuten raportissa todetaan, tämä näyttäisi poikkeavan jyrkästi useimpien uhrien kokemuksista rikosoikeudellisesta prosessista, joka tutkimuskirjallisuuden mukaan yleensä pahentaa uhriksi joutumisen tunteita. Näin ollen ei ole yllättävää, että useimmat arviointiin osallistuneista uhreista sanoivat pitävänsä neuvonpitoon osallistumisen kokemusta parempana kuin oikeudenkäyntiin osallistumista (Campbell et al., 2005). Myös Pohjois-Irlannin rikosoikeuden tarkastuslaitoksen (CJINI) (2008) haastattelemat uhrit kertoivat suurelta osin kokeneensa neuvonpitoprosessin myönteisenä.

Nämä rohkaisevat tulokset uhrien kokemuksista saavat vahvistusta vuosina 2008–2009 tehdyistä uhrien tyytyväisyyttä koskeneista kyselyistä, joissa 89 % uhreista ilmaisi tyytyväisyytensä neuvonpidon tuloksiin ja 90 % sanoi, että he suosittelisivat neuvonpitoa toiselle uhrille (lähde nuorisooikeusviraston julkaisu 2009). Vastaavat luvut vuosilta 2007–2008 olivat 93 % ja 93 % (lähde nuorisooikeusviraston julkaisu 2008a, 2008b).

Tuoreemmassa tutkimuksessa McCaughy (2017) sai selville, että 94 % kyselyyn osallistuneista välittömistä uhreista oli tyytyväisiä neuvonpitoprosessiin ja sen tulokseen (ks. jäljempänä). Mielenkiintoista on se, että uhrien tyytyväisyys näyttäisi lisääntyneen sen jälkeen, kun uhriluokitusta muutettiin vuosina 2012–2013. Nyt painotetaan välittömien uhrien saamista osallistumaan verrattuna uhreihin yleensä.

Käytäntöä koskevat tärkeimmät tutkimustulokset

QUB:n arvioinnissa todettiin nuorten rikoksenteijöiden neuvonpitoprosessia koskeva tyytyväisyystaso korkeaksi, vaikka useimmat olivat pitäneet sitä haastavana kokemuksena, joka sai aikaan jonkin verran hermostuneisuutta tai vaivaantuneisuutta. He kokivat neuvonpidon kuitenkin antaneen tilaisuuden ilmaista itseään ja saada tunnustusta omalle näkemykselleen tapahtuneesta. Useimmat nuoret ottivat vastuun teoistaan, osoittivat jonkinasteista katumusta ja selvästi suurimmassa osassa tapauksia esittivät anteeksipyyntöä.

Yleisesti ottaen nuoret osallistuivat neuvonpidon muiden osanottajien kanssa neuvonpitosuunnitelman suunnitteluprosessiin ja kokivat suunnitelman oikeudenmukaiseksi ja oikeasuhteiseksi. Puutteellinen osallistuminen neuvonpitoprosessiin johtui yleensä vaivautuneisuudesta, hermostuneisuudesta, vaikeuksista muistaa rikosta tai – vain satunnaisesti –

uhmasta (Campbell et al., 2005).

Mielenkiintoista on, että Pohjois-Irlannin nuoriso-oikeuden tarkastelussa (2011) suositeltiin, että nuoriso-oikeusvirasto tarkastelisi suunnitelmien laatimista neuvonpidoissa oikeasuhteisuuden takaamiseksi. Tarkastaessaan suunnitelmia osana kenttätöitään tutkijat raportoivat, että liian monet olivat suhteettomia ja sisälsivät aivan liian monia toimia, jotka eivät olleet suhteessa rikoksen vakavuuteen. Näyttäisi siltä, että se, mitä lapsi pitää oikeudenmukaisena ja oikeasuhteisena, saattaa olla ristiriidassa rikosoikeudellisen näkemyksen kanssa.

Tämän vuoksi, ja kuten muualla on todettu, nuoriso-oikeusvirasto on ottanut käyttöön menettelyjä oikeasuhteisuuden takaamiseksi ja valvomiseksi lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaisesti. Näitä yleisiä havaintoja tuki CJINI:n raportti (2008), jossa todettiin, että 52 % lähes 800:sta vuonna 2006 tehdystä käsittelyn siirrosta seuranneesta neuvonpitosuunnitelmasta oli pantu täytäntöön kesäkuuhun 2007 mennessä, kun 46 %:n kohdalla täytäntöönpano oli kesken. Ainoastaan 2 %:n kohdalla tuomioistuimet olivat kumonnet suunnitelman tai se oli palautettu yleisen syyttäjän virastoon noudattamatta jättämisen takia.

CJINI:n vuoden 2015 tarkastuksessa painotettiin enemmän osanottajien kertomuksia. Tehtyään useita haastatteluja nuorten, sidosryhmien edustajien, uhrien ja nuoriso-oikeusviraston henkilöstön kanssa tarkastajat tulivat siihen lopputulokseen, että nuorisoneuvonpito oli nykyisessä muodossaan saanut aikaan myönteisiä tuloksia tähän käsittelymenetelmään osallistuneiden nuorten selkeälle enemmistölle.

Rikosten uusimisen vähentäminen on ollut yksi nuoriso-oikeusjärjestelmän tärkeimmistä tavoitteista sen jälkeen, kun virasto perustettiin Pohjois-Irlantiin. On kuitenkin tunnetusti vaikeaa määrittää ja mitata tietyn rikosoikeudellisen toimen vaikutusta mahdollisiin muutoksiin rikosten uusimisen tasossa. Oikeusministeriö on julkaissut johdonmukaisen viisivuotisen sarjan nuorten (alle 17-vuotiaiden) rikoksenuusimisasteesta. Sarja kattaa vuosien 2010–2011 ja 2014–2015 rikoksenuusimiskohortit. Nämä julkaisut sisältävät rikoksenuusimisasteen yhden vuoden sisällä kaikkien niiden nuorten osalta, jotka ovat olleet säilössä ja on vapautettu, joille on määrätty tuomioistuimessa muu seuraamus kuin säilöönotto tai joille on määrätty diversioseuraamus.

Vuotuisiin kohortteihin kuuluvien nuorten lukumäärä on vähentynyt jatkuvasti: vuosina 2010–2011 määrä oli 3 248 nuorta, ja vuosina 2014–2015 se oli 1 563 nuorta. Tämä lasku on todennäköisesti seurausta useiden tekijöiden yhdistelmästä. Niitä ovat muun muassa rikosoikeudellinen lähestymistapa, jonka mukaisesti nuoret ohjataan pois muodollisesta rikosoikeusjärjestelmästä, sekä laaja työ ja aika, jotka on investoitu

rikoksia tekevien nuorten kuntouttamiseen. Nuorten rikoksenuusimisen kokonaisasteeseen vaikuttavat todennäköisesti kohortin koon pieneneminen ja kohorttiin kuuluvien yhä enemmän muuttuva dynamiikka. Kun otetaan huomioon tämä varauma ja sen vaikutukset vuotuisten kohorttien vertaamiseen keskenään, nuorten rikoksenuusimisaste Pohjois-Irlannissa on vaihdellut kuluneiden viiden vuoden aikana. Vuosien 2010–2011 alhaisen 23,8 prosentin uusimisasteen jälkeen taso on vakiintunut noin 30 prosenttiin; vuosien 2014–2015 kohortissa uusimisaste oli 32,2 %.

Uusimisasteen perusmuotoa ei pitäisi käyttää mittaamaan eri seuraamustyyppien suhteellista onnistumista sinällään. Tämä johtuu siitä, että nuorten erilaiset ominaisuudet ja tarinat yhdistettyinä erilaisiin rikostyyppisiin liittyvät sinänsä määrätyn seuraamuksen tyyppiin. Näin ollen rikoksentehtävien profiilit saattavat erota toisistaan huomattavasti eri seuraamustyyppien välillä.

Ottaen huomioon tämä välttämätön varauma nuorista vuosien 2014–2015 kohortissa voidaan todeta seuraavaa:

- 39:stä säilössä olleesta ja vapautetusta nuoresta 28 syyllistyi todistettavasti uuteen rikokseen.
- Niiden nuorten, joille määrättiin tuomioistuimessa yhdyskuntaseuraamus, joka edellyttää valvontaa, todistettu rikoksenuusimisaste yhden vuoden sisällä oli 60,9 %.
- Niiden nuorten, joille määrättiin tuomioistuimessa yhdyskuntaseuraamus, joka ei edellytä valvontaa, todistettu rikoksenuusimisaste yhden vuoden sisällä oli 51,7 %.
- Niiden nuorten, joille määrättiin diversioseuraamus, todistettu rikoksenuusimisaste yhden vuoden sisällä oli 27,9%.

Täytäntöönpanosta saadut opetukset ja haasteet

Pyrittäessä oppimaan käytännöstä toisella lainkäyttöalueella ja panemaan täytäntöön muunnelmaa tästä mallista voidaan ottaa huomioon joitakin Pohjois-Irlannin kokemuksiin liittyviä hyödyllisiä seikkoja. Kannattaa kuitenkin panna merkille, että tämä tapaus on ehdottomasti esimerkki kokonaisvaltaisimmasta ja harkitsevimmasta tavasta tehdä päätöksiä. Vaikka monia niistä opeista, joita muut päättäjät ja alan ammattilaiset voivat saada tästä esimerkistä, voidaan soveltaa laajalti, jotkin eivät ehkä ole merkityksellisiä niille, jotka työskentelevät suuren aikapaineen alaisina tai suuren politiikan tarkasteluprosessin kontekstin ulkopuolella.

Nuorisoneuvonpito on integroitu rikosoikeusjärjestelmään lainsäädännön kautta. Tämän ansiosta onnistuneiden tapausten avulla on taattu riittävä henkilöstö palvelujen tuottamisen takaamiseksi lainsäädännöllisen

toimeksiannon puitteissa. Tämä on epäilemättä ollut keskeistä onnistuneen täytäntöönpanon kannalta. Ongelman tässä aiheuttaa se, että kaikkia uhreja kohdellaan lainsäädännössä tasavertaisesti riippumatta siitä, onko kyseessä kasvoton liikeyritys vai yksityishenkilö, jolle on aiheutettu huomattavaa vahinkoa. On tarvittu suuntaa-antavia uudistuksia, kuten Pohjois-Irlannin nuoriso-oikeuden tarkastelu (2011), ja vuosien käytännön hallinnointia sellaisen käytännön muokkaamiseksi, jossa keskitytään välittömien uhrien osallistumiseen prosessiin.

Suosituksset, joiden mukaan Pohjois-Irlannin järjestelmän pitäisi perustua ajankohtaiseen, perusteelliseen tutkimukseen pohjaavaan malliin, olivat myös ratkaisevia täytäntöönpanon onnistumisen kannalta. Järjestelmä perustui näyttöön perustuvaan käytäntöön eikä ollut ainoastaan teoreettinen ja abstrakti malli. Viimeksi mainitun kaltaisten on vaikeaa ”saada siivet ja lentää” vaikeassa taloudellisessa ilmapiirissä.

Oli ratkaisevan tärkeää panna täytäntöön strategia, joka koski muutoksenhallintaa niiden kohdalla, jotka vastustivat korjaavaa oikeutta oikeusjärjestelmässä. Tämä mahdollisti lakisääteisen perustan ja lainsäädännön, joka antaisi mallille toimeksiannon, onnistuneen lobbaamisen.

Sen varmistaminen, että oikea henkilöstö rekrytoitiin ja koulutettiin pätevälle tasolle, auttoi epäilemättä täytäntöönpanossa, samoin kuin toimintaa koskevat standardit. Toinen ongelma oli kuitenkin se, että tästä mallista tuli käytännölle pakkopaita ja että vähemmän osaava ja kokenut henkilöstö noudatti sitä tiukasti. Tämä johti joissakin tapauksissa prosessiin, joka ei sopinut lapselle vaan oli ennemminkin yleispätevä. On kestänyt vuosia saada käytännön henkilöstö unohtamaan tämä käytäntömallin tulkinta ja siirtymään eteenpäin.

Oikeasuhteisuuden periaatteen ylläpitoa ja sen vakiinnuttamista uusiin valtuuksiin ja määräyksiin liittyvien toimintapolitiikkojen ja käytäntöjen kehittämisessä ei ole helppoa saavuttaa. Laajemmalla nuoriso-oikeusjärjestelmällä, tuomioistuimet mukaan luettuna, on usein vaikeuksia soveltaa periaatetta seuraamus- ja toimenpidevaihtoehtojen valikoiman laajetessa ja saada aikaan tasapaino suhteessa muihin, joskus tämän kanssa riitariitaisiin, periaatteisiin (kuten rikosten ehkäisyyn ja lasten hyvinvointiin).

Oikeasuhteisuuden aikaansaaminen nuorisoneuvonpidon käytännössä korjaavan oikeuden suunnitelmien osalta on usein vaikeaa. Joissakin malleissa oikeasuhteisuutta ei pidetä keskeisenä periaatteena vaan ennemminkin harkittavana tekijänä. Pohjois-Irlannin järjestelmä saa toimeksiantonsa kuitenkin lainsäädännöstä ja edellyttää oikeasuhteisuuden ilmentämistä tärkeänä periaatteena. Tässä onnistuminen on jatkuva prosessi, ja nuoriso-oikeusvirasto on oppinut, että tavoitteeseen päästään parhaiten antamalla henkilöstölle toimintapolitiikkaa koskevaa ohjeistusta. Tuomioistuimilla

on valtuudet muuttaa suunnitelmaa, mutta tämä ei päde yleisen syyttäjän virastoihin, jotka voivat ainoastaan hyväksyä tai hylätä suunnitelman. Tämä oikeasuhteisuusohjeistus liittyy erityisesti edellä mainittuun nuorisoiikeuden tarkastelussa (2011) esitettyyn kritiikkiin yleisen syyttäjän virastolle toimitettujen suunnitelmien usein suhteettomasta sisällöstä.

Toinen onnistunut osatekijä on ollut sellaisen jatkuvan parantamisen ja oppimisen kulttuurin täytäntöönpano, jonka yhteydessä huomioidaan lainsäädännön, käytäntökulttuurin, käytännön viisauden ja politiikan kehityskulut. Tämä on saanut tuekseen tulosjohtamisen kulttuurin, jossa käytetään, seurataan ja julkaistaan sekä ”kovia” tuloksia, kuten uhrien osallistumista, että ”pehmeitä” tuloksia, kuten neuvonpidon osanottajien tyytyväisyyttä mittaavia kyselyjä, tavoitellen erityisesti kahta päämäärää: taataan riippumaton arviointi ja julkaistaan tulokset, ja pyritään ottamaan huomioon avoimuus ja osallisuus.

Tapaustutkimukset

Tapaus 1

Kolme tyttöä uhkaili, tönäsi, löi ja jahtasi 14-vuotiasta Gracea täpötäydessä ostoskeskuksessa Belfastin ulkopuolella. Hän sai sairaalahoitoa haavojen ja ruhjeiden takia. Pohjois-Irlannin nuorisotuomioistuimien määräsi korjaavasta neuvonpidosta, ja Grace suostui osallistumaan erillisiin neuvonpitoihin jokaisen hyökkääjän kanssa. ”Ajattelin, että jos en näytä heille seurauksia, niin mitään ei todella tehtäisi. Halusin myös tietää, miksi he kiusasivat juuri minua.”

Hän piti kahta ensimmäistä neuvonpitoa täysin myönteisinä: ”Yksi todella hyödyllinen asia oli se, että istuimme kaikki huoneessa, kun nuorin tyttö tuli paikalle äitinsä kanssa. Näin, miten epämurkava olo hänellä oli, kun kaikki katsoivat häntä, ja minulle alkoi tulla mukavampi olo. Ajattelin: ’Sinä et enää saa minua pelkäämään.’”

”Hän pyysi minulta anteeksi, mutta halusin silti tietää, miksi he valitsivat minut ja miksi he jatkoivat minun uhkailuani. Hän oli täysin rehellinen ja sanoi halunneensa nähdä tappelun. Hän itki.”

”Yksi asioista, joita pyysin, oli, että jos hän näkisi minut yleisellä paikalla, hän vain kävelisi ohi eikä kiinnittäisi minuun huomiota. Ja niin on tapahtunut.”

Kolmannessa neuvonpidossa vanhin hyökkääjistä aloitti väittämällä pahoinpitelyn olleen tahaton, vaikka hän oli myöntänyt syyllisyytensä tuomioistuimessa. ”Jossain vaiheessa ajattelin todella, että oli ajantuhlausta

olla paikalla. Hän pyysi kyllä anteeksi, mutta sanoin, että voisin hyväksyä hänen anteeksipyyntönsä vain, jos hän kahden tai kolmen vuoden kuluttua olisi jättänyt minut rauhaan. Sitten tietäisin, oliko hän todella tarkoittanut sitä.”

Neuvonpidossa sovittiin, että vanhin hyökkääjistä suorittaisi yhdyskuntapalvelua ja pysyisi erossa Gracesta ja tämän perheestä: ”Lopulta lähdin neuvonpidosta tuntien olevani meistä suurempi ihminen. Koin mieluummin tämän kuin oikeudenkäynnin. Oikeudenkäynnissä käsitellään vain tosiseikkoja, mutta nyt pystyin kertomaan heille, miltä minusta tuntui aivan neuvonpitohetkeen saakka. En usko, että se on rikoksenteijöille helppoa. Uskon, että on paljon vaikeampaa katsoa tekoaan silmiin. En tuntenut varsinaista sympatiaa kimppuuni hyökänneitä tyttöjä kohtaan, mutta sain asian päätökseen. Näin saa asiat taas omaan hallintaansa.”

Tapaus 2

Tässä rikoksessa oli kyse siitä, että kolme henkilöä, joista yksi oli alaikäinen, pahoinpiteli vakavasti kuusi muuta nuorta. Tapauksen siirsi neuvonpitoon käräjätuomari nuorisotuomioistuimen kautta. Syytetty oli pahoinpitelyn aikaan 17-vuotias mutta oli vähän aikaa sitten täyttänyt 18, kun tapaus oli siirretty nuoriso-oikeusvirastolle. Molemmat muut syytetyt olivat pahoinpitelyjen aikaan aikuisia, 20- ja 21-vuotiaita. Heidät oli jo tuomittu aikuisten tuomioistuimessa, ja molemmat olivat saaneet vankilatuomion, jota oli lykätty kaksi vuotta. Käräjätuomari totesi ottavansa riskin tämän asian kanssa, koska syytökset ja pahoinpitelyjen olosuhteet olivat erittäin vakavat. Kyse oli puolustuskyvyttömistä nuorista, joiden kimppuun oli hyökätty myöhään illalla.

Uhreja oli kuusi, neljä tyttöä ja kaksi poikaa, ja koordinaattorin haastattelussa heitä kävi selväksi, että pahoinpitelyt olivat vaikuttaneet heihin merkittävästi, erityisesti koska ne olivat niin väkivaltaisia, ne tehtiin pitkittyneen ajanjakson aikana ja ajankohta oli myöhäinen ilta.

Kolme tytöistä ja kahden tytön isä (2 oli kaksosia) suostuivat lopulta kolmen valmistelevan istunnon jälkeen tapaamaan rikoksenteijän, Markin. Kun heiltä alun perin kysyttiin, mitä he halusivat nuorisoneuvonpidon tulokseksi, he halusivat suunnitelman sisältävän vankeusjakson.

Neuvonpitopäivän lähestyessä jotkut uhreista, jotka lopulta osallistuisivat, ottivat esiin kysymyksen siitä, mitä oli tapahtunut Markin aikuisille kanssasyytetyille. Miettiessään, mikä voisi tuoda heille ”oikeutta”, he keskittyivät siihen tosiseikkaan, että kaksi muuta miestä olivat saaneet vankilatuomiot, joita oli lykätty joksikin aikaa. He keskustelivat koordinaattorin kanssa ja myöhemmin keskenään siitä, oliko tämä mahdollista ja toisiko se heille ”oikeutta”. Heille kerrottiin myös, mitkä muut toimet voisivat olla osa

tuomioistuimelle mahdollisesti esitettävää suunnitelmaa.

Mark oli täyttänyt valmisteleman lomakkeen, joka jaettiin tytöille ennen neuvonpitoa. Kaikki rikosten osapuolet asuivat samalla Belfastin alueella ja tunsivat toisensa. Kaksostyttöjen isä ja Markin äiti tunsivat myös toisensa, ja totesivat erillisessä valmisteluistunnossaan kunnioittavansa toisiaan.

Nuorisoneuvonpito pidettiin. Mark oli paikalla äitinsä kanssa. Hän oli myös juuri saanut kokopäiväisen työpaikan. Tämä oli hänen toinen rikoksensa kuukauden sisällä. Ensimmäinen rikos oli myös pahoinpitely mutta paljon lievempi.

Markin oli aluksi vaikeaa ottaa katsekontaktia uhreihinsa, ja häntä muistutettiin, että hänen pitäisi yrittää. Hän oli äärimmäisen hermostunut, mutta hänen äitinsä ei missään vaiheessa keskeyttänyt pelastaakseen häntä tyttöjen kysymyksiltä. Mark sanoi, että vaikei seuraavana päivänä muistanut tekojaan, hän ”häpesi” sitä, mitä oli tehnyt. Hän selitti käyttäytymistään sanomalla, että ”hänellä oli menossa vaikea kausi ja hän joi paljon”. Hän halusi myös ehdottomasti uhrien tietävän, että hän oli aikuistunut. Hän kuvaili tätä sanomalla, että oli lähtenyt etsimään töitä ja oli nyt kokopäivätyössä, ettei hän enää juonut liikaa ja että hän ulos lähtiessään joi vain ”pari tuoppia sosiaalisesti”. Kaikki Markin alkuperäiset kommentit esitettiin nopeasti, varmaankin noin 90 sekunnissa.

Nuorisoneuvonpito kesti kaksi tuntia, ja tytöillä oli Markille lukuisia kysymyksiä. Niitä olivat muun muassa seuraavat: ”Miksi kiusasit meitä, kun tunsit meistä useimmat?... Olitko ottanut huumeita?... Onko sinulla aavistustakaan siitä, miltä se meistä tuntui? Mitä luulet meidän tunteneen silloin ja sen jälkeen?” Kolme tyttöä puhuivat myös vuorotellen ja puhuivat erittäin vaikuttavasti mutta rauhallisesti pelosta, jonka Markin teot olivat iskostaneet heihin. He painottivat myös sitä, että edustivat kolmea ystäväänsä, jotka oli myös pahoinpidelty mutta jotka olivat päättäneet olla osallistumatta nuorisoneuvonpitoon.

Markin äitiä, joka oli ollut hiljaa tähän saakka, pyydettiin puhumaan, ja hän puhui kyynelten läpi suoraan kaksosten isälle kärsivänsä häpeää siitä, mitä hänen poikansa oli tehnyt. Hän viittasi lukuisiin kertoihin, joina oli välttänyt häntä kadulla tämän takia.

Koordinaattori otti ensimmäisenä esiin kysymyksen asianmukaisesta suunnitelmasta tai suunnitelmasta, johon liittyisi säilöönotto, koska se oli ollut joitakin uhreista valmisteluvaiheen aikana kiinnostanut aihe. Jokainen uhreista, samoin kuin kaksosten isä, sanoi haluavansa tästä kokemuksesta jotakin myönteistä heille ja Markille. He eivät pitäneet vankilatuomiota, edes lykättävää, toivomanaan ratkaisuna, eivätkä pitäneet sitä hyödyllisenä. He

tiesivät, että sitä voitiin pitää perusteltuna rangaistuksena, mutta totesivat, että ”se ei auttaisi ketään meistä pääsemään eteenpäin”.

Kaikki osanottajat keskustelivat mahdollisista suunnitelmista. Niitä olivat korvaukset yhdyskuntapalvelun kautta, anteeksipyyntökirje niille uhreille, jotka eivät olleet paikalla, mahdollisesti asianmukaiset ohjelmat ja käyttäytymisen rajoitukset. Tästä seurasi keskustelu siitä, mikä olisi oikeudenmukaista ja oikeasuhteista. Markin vastaus oli ehdottaa 150:tä tuntia. Osanottajat reagoivat välittömästi sanoen, että se oli aivan liikaa. Tyttäriinsä katsoen uhrien isä sanoi, että he kaikki olivat miettineet pitkään sitä, mikä olisi heidän mielestään ”perusteltua ja oikeudenmukaista”. Hänelle määrän ”mittaaminen” oli tärkeää tässä tapauksessa. Hän totesi, että erittäin suuri määrä ei palvelisi mitään suurempaa päämäärää ja voitaisiin katsoa kostonhaluiseksi. Tytöt ja isä keskustelivat tästä avoimesti hetken Markin ja tämän äidin kuunnellessa ja päättivät sitten tyytyä 65 tuntiin. Tästä luvusta sovittiin. Neuvonpito saatettiin päätökseen hieman sen jälkeen, kun oli sovittu muutamasta muusta suunnitelman kohdasta Markin tukemiseksi. Kaikki osanottajat nousivat ylös ja kättelivät. Markin äiti sanoi olevansa helpottunut ja kiitollinen pojalleen osoitetusta myötämielisyydestä ja tuntevansa nyt, että voisi taas ”kohdata” ihmiset ja erityisesti tytöt ja heidän isänsä kadulla. Mark pyysi jälleen anteeksi tytöiltä ja lupasi pitää sanansa.

Raportti neuvonpidosta toimitettiin nuorisotuomioistuimelle viikkoa myöhemmin, ja käräjätuomari hyväksyi ehdotetun suunnitelman. Yhteenvedossaan hän totesi: ”Olen erittäin iloinen, että päätin siirtää tämän erittäin vakavan asian käsittelyn nuorisoneuvonpitoon... Siitä on ollut hyötyä kaikille osapuolille, nuorelle, uhreille ja heidän perheelleen, ja sen avulla saatiin sovittua suunnitelmasta... Olen iloinen siitä, että asia, joka alkoi erittäin huonosti, sai paljon rohkaisevampaa päätöksen.”

Mark pani määräyksensä täytäntöön erittäin tyydyttävästi. Hänen kolme anteeksipyyntökirjettään niille kolmelle uhrille, jotka eivät olleet mukana, räätälöitiin yksilöllisesti jokaiselle. Hän suoritti korvauksensa hyvissä ajoin sovituksessa aikataulussa ja sai henkilöstöltä kiitokset panoksestaan sen keskuksen hyväksi, jossa hän hoiti yhdyskuntapalvelunsa. Keskus, jossa hän suoritti tuntinsa, on myöhemmin suostunut maksamaan hänen nuorisotyöhön pätevöittävän koulutuksensa Open College Networkissa (OCN). Hän on muuttanut elämänsä täysin, hankkinut ajokortin, auton ja työpaikan ja suunnittelee nyt vapaaehtoistyötä keskuksessa, jossa suoritti korvauksensa.

Tilannekatsaus: Nuoriso-oikeudellinen neuvonpito Pohjois-Irlannissa

Yhteenveto: Pohjois-Irlannin lähestymistapa on täysin integroitu nuoriso-oikeusjärjestelmään ja perustuu neuvonpitomalliin, jossa tuodaan yhteen rikoksenteijä, uhri (tämän halutessa) sekä muita alan ammattilaisia ja perheenjäseniä.

Lainsäädäntö: Pohjois-Irlannin vuoden 2002 oikeudenkäyttölaki on vuosina 1998–2000 toteutetun rikosoikeuden tarkastelun lopputulos. Lain täytäntöönpanon yhteydessä otettiin käyttöön korjaavan rangaistusjärjestelmän elementtejä ja perustettiin uusi virasto, nuoriso-oikeusvirasto, lainsäädännöllisten muutosten toteuttamiseksi.

Soveltamisala: Nuorisoneuvonpitoa voidaan käyttää kaikenikäisten rikosten kohdalla, lukuun ottamatta murhaa, tappoa, terrorisminvastaisen lain soveltamisalaan kuuluvia rikoksia ja muita rikoksia, joista on säädetty vähimmäisrangaistus. Neuvonpitojen koordinaattorit suhtautuvat joustavasti rikoksiin, joissa rikoksenteijöitä on useampi kuin yksi, ottaen huomioon uhrin toiveet siitä, onko jokaisen rikoksenteijän osalta pidettävä erillinen neuvonpito. Peruseriaatteena on, että neuvonpidon ei koskaan pidä johtaa siihen, että uhrit kokevat joutuvansa uudelleen uhreiksi.

Käsittelyn siirto: Nuorisoneuvonpitoja on kahdenlaisia:

- Neuvonpito 'diversiotoimenpiteenä' toteutetaan yleisen syyttäjän viraston aloitteesta silloin, kun lapsi tai nuori on tunnustanut rikoksen ja joutuisi muuten tuomioistuinkäsittelyyn.
- 'Tuomioistuimen määräämä' neuvonpito järjestetään, kun lapsi tai nuori on tunnustanut syyllisyytensä tai todettu syylliseksi tuomioistuimessa.

Nuoriso-oikeuspalvelut vastaavat tuomioistuinten ja yleisen syyttäjän viraston siirtoaloitteiden vastaanottamisesta.

Mukana olevat toimijat ja instituutiot: Nuoriso-oikeusvirasto on oikeusministeriön toimeenpanovirasto, joka vastaa nuorisoneuvonpitojen toteuttamisesta. Neuvonpidossa välittäjänä toimii koulutettu nuorisoneuvonpidon koordinaattori.

Paikallinen hanke: Prosessi on edennyt huhtikuusta 1998 eli Belfastin sopimuksesta ja Pohjois-Irlannin rikosoikeusjärjestelmän yleisen tarkastelun käynnistämisestä lainsäädäntöluonnoksen julkaisemiseen vuoden 2001 lopulla, vuoden 2002 oikeudenkäyttölakiin, uuden viraston perustamiseen lainsäädännön panemiseksi täytäntöön ja myöhempisiin tarkastuksiin ja

arviointeihin, joita on käytetty mallin muokkaamiseksi ja muovaamiseksi vuosien kuluessa. Nuoriso-oikeusviraston nuorisoneuvonpitoa pilotoitiin vuonna 2003, ja se on ollut käytössä kaikkialla Pohjois-Irlannissa vuoden 2006 lopusta saakka.

Virastojen välinen yhteistyö: Yleisensyyttäjän virastojen on noudatettava tapausten siirtoa virastolle koskevaa säännöstöään käsitelläkseen nopeasti ja yksinkertaisesti vähemmän vakavien rikosten tekijöiden tapaukset. Nuorisotuomioistuimet ovat osa Pohjois-Irlannin tuomioistuinpalvelua, ja yleisen syyttäjän virastojen tavoin ne kuuluvat oikeusministeriön alaisuuteen.

Arviointi: QUB:n arviointi nuorisoneuvonpidosta oli ensimmäinen tästä käytännöstä tehty virallinen arviointi, jonka yliopisto teki Pohjois-Irlannin hallintoviraston (Northern Ireland Office) puolesta. Tehdyt tutkimukset – alkaen vuoden 2005 tienoilla – tarjoavat katsauksen sen toimintaan ja moniin sen tuloksista.

Lasten kokemukset käytännöstä:

- Alaikäiset uhrin: Uhreja tai heidän edustajiaan kannustetaan osallistumaan. Uhrin ovat osallistuneet nuorisoneuvonpitoihin merkittävästi vuosien aikana menetelmästä riippuen kaikkina ajankohtina.
- Alaikäiset rikosten tekijät: Tarkoitus on, että useimmat rikoksen tekevät nuoret voidaan ohjata neuvonpitoon, sillä edellytyksellä, että he suostuvat siihen.

Saadut opetukset:

- Nuorisoneuvonpito on integroitu rikosoikeusjärjestelmään lainsäädännön kautta.
- Pohjois-Irlannin järjestelmä perustuu ajankohtaiseen, perusteelliseen tutkimukseen pohjaavaan malliin.
- Oikea henkilöstö rekrytoidaan ja koulutetaan päteville tasolle.

Haasteet

- Oikeasuhteisuuden periaatetta ei ole helppo saavuttaa.
- Tämä malli voidaan joskus katsoa liian muodolliseksi, ja vähemmän osaava ja kokenut henkilöstö saattaa noudattaa sitä tiukasti. Tämä voi johtaa joissakin tapauksissa prosessiin, joka ei sovi lapselle vaan on ennemminkin yleispätevä.

2.4 Uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu Suomessa²⁰

Johdanto

Restoratiivisen oikeuden yleinen konteksti

Ensimmäinen restoratiivisen eli korjaavan oikeuden projekti Suomessa toteutettiin 1980-luvun alussa Vantaalla. Se oli Suomen Akatemian tukema uhrin ja rikosentekijän välistä sovittelua koskeva pilottihanke, joka vakiinnutettiin sosiaalityön käytännöksi vuonna 1986. Sovittelutoiminta lisääntyi Suomessa 1980- ja 1990-luvuilla ruohonjuuritasolla, kun kunnat ja kansalaisjärjestöt tarjosivat vapaaehtoisuuteen perustuvia sovittelupalveluja. Tuolloin kaikilla kansalaisilla ei ollut yhdenvertaisia mahdollisuuksia käyttää uhrin ja rikosentekijän väliseen sovitteluun liittyviä palveluja, vaikka sovittelun tunnustettiin toimivan, etenkin lievempien rikosten kohdalla. Suuret erot sovittelupalvelujen järjestämisessä johtivat tilanteeseen, jossa sovittelu oli altista kritiikille. Pienet ruohonjuuritason hankkeet eivät olleet riittävän vaikuttavia eivätkä saaneet riittävästi huomiota suurelta yleisöltä, kunnilta ja rikosentekijöiden ja uhrien parissa työskenteleviltä virkailijoilta. Yhdenvertaisuus lain edessä ei toteutunut, koska palvelut eivät kattaneet koko maata, ja sovittelun toteuttaminen vaihteli kuntien ja palveluntarjoajien välillä lähinnä siitä syystä, ettei sovittelua säännelty erityisellä lainsäädännöllä.

Sovitteluohjelmat olivat 1990-luvun puoliväliin mennessä yleistyneet siinä määrin, että vuonna 1996 sovittelua harjoitettiin 175 kaupungissa (kuntien kokonaismäärä oli yli 400). Uhrin ja rikosentekijän välisen sovittelun lisääntyessä perinteinen rikosoikeusjärjestelmä alkoi kiinnittää huomiota tähän kehitykseen. Yleiset syyttäjät luopuivat syytteistä onnistuneen sovittelun jälkeen ja erityisesti rikosentekijän suostuttua hyvittämään uhrille aiheutuneen haitan. Tapausten jatkuva lisääntyminen teki vaikutuksen moniin korkeakoulujen edustajiin ja asianajajiin, ja Suomen rikosoikeusjärjestelmässä tunnustettiin, että oli tärkeää rajoittaa vankeusrangaistusten käyttöä ja löytää vaihtoehtoja rankaisemiselle.

Toimet sovittelumenettelyä koskevan kokonaisvaltaisemman lainsäädännön ja valtiollisten suuntaviivojen luomiseksi käynnistettiin 1990-luvulla. Sovittelun järjestämisprosessi jätettiin 1990-luvun alussa rikosoikeusjärjestelmän ulkopuolisille tahoille, ja taloudellisen laman takia varhaisen puuttumisen resurssit vähenivät. Tämän vuoksi tapausten lukumäärä alkoi pienentyä. Suomen ratkaisu oli luoda kansallista lainsäädäntöä ja myöntää valtion

²⁰ Tämän luvun ovat laatineet Henrik Elonheimo ja Aune Flinck Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta kiitoksissa mainitun sovittelijan tuella. Tarkistuksen ja viimeistelyn ovat hoitaneet tekstin laatijat.

rahoitusta uhrin ja rikosentekijän välisen sovittelun järjestämiseen.

Vuonna 2001 sosiaali- ja terveysministeriö perusti laajakantaisen työryhmän valmistelemaan lakiluonnosta uhrin ja rikosentekijän väliseen sovitteluun liittyvien palvelujen järjestämisestä koko maassa. Tämän tuloksena palvelut saatiin käyttöön koko maassa, kun laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (sovittelulaki) tuli voimaan 1. tammikuuta 2006. Näin restoratiivinen oikeus vakiintui merkittäväksi osaksi maan kriminaalipolitiikkaa, ja tapausten lukumäärä alkoi kasvaa huomattavasti.

Sovittelulain tarkoitus oli valtion rahoituksen takaamisen lisäksi tehdä sovittelumenettelyistä yhtenäiset, kiinnittää huomiota sovitteluprosessin osapuolten oikeussuojaan, taata osapuolten menettelylliset oikeudet ja luoda edellytykset sovittelun pitkän aikavälin arvioinnille ja kehittämiseksi. Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta ei sisällä sitovia määräyksiä sovittelussa käytettävistä menetelmistä; siinä keskitytään lähinnä peruskehyksen luomiseen sovittelupalvelujen tarjoamista varten. Lainsäädännön tultua voimaan painopiste on ollut uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu lähinnä lievempiin rikoksiin sovellettuna, vaikka laissa ei suljeta myöskään vakavia rikoksia sovittelun ulkopuolelle.

Nykyään sovittelu on lain perusteella ilmainen, kontrolloitu ja vapaaehtoinen palvelu, joka perustuu ihmisoikeuksiin ja korjaavan oikeuden arvoihin. Sovittelussa rikoksesta epäilty ja uhri saavat tilaisuuden tavata luottamuksellisesti riippumattoman sovittelijan välityksellä, keskustella uhrille aiheutuneesta henkisestä ja aineellisesta haitasta ja omasta aloitteestaan sopia toimenpiteistä haitan hyvittämiseksi. Rikosasioissa sovittelu voi olla rinnakkainen menettely muodollisen rikosoikeusprosessin kanssa tai täydentää sitä. Sovittelu toimii rikosoikeudellisista menettelyistä riippumatta eikä korvaa niitä paitsi asianomistajarikoksissa, jos uhri lakkaa vaatimasta rangaistusta.

Sovittelupalvelut on tarkoitettu kaikille kansalaisille, ja niitä tarjoavat kunnat ja muut julkisen tai yksityisen sektorin palveluntarjoajat Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa tehtyjen puitesopimusten perusteella.

Sovittelun oikeudellinen konteksti

Suomessa sovittelupalvelujen yleinen johtaminen, valvonta ja seuranta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriön toimivaltaan. Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta, jonka valtioneuvosto nimittää kolmeksi vuodeksi kerrallaan valvomaan, seuraamaan ja kehittämään sovittelupalveluita kansallisella tasolla, toimii sosiaali- ja terveysministeriön ohjauksessa. Tarkempia määräyksiä neuvottelukunnan velvollisuuksista ja kokoonpanosta on annettu valtioneuvoston asetuksella. Sovittelu on hyvä esimerkki oikeusministeriön

ja sosiaali- ja terveysministeriön välisestä yhteistyöstä.

Vuosina 2006–2015 aluehallintovirastot vastasivat sovittelupalvelujen järjestämisestä omalla alueellaan. Toiminnassa havaittiin kuitenkin, ettei lainsäädäntökehys yksinään voinut taata palvelujen täysimääräistä ennustettavuutta ja laatua. Esiin tuli tarve järjestää toiminta valtakunnallisesti, jotta korjaavan oikeuden alalla voitaisiin tarjota tukea, koulutusta, kehittämistä, näyttöön perustuvia käytäntöjä ja normeja. Vuoden 2016 alusta lähtien Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) onkin vastannut sovittelupalvelujen järjestämisestä valtakunnallisesti rikosasioissa ja eräissä riita-asioissa ja sen varmistamisesta, että palvelut ovat saatavilla koko maassa asianmukaisesti täytäntöönpantuina. Valtio on vastuussa sovittelun järjestämisen rahoituksesta koko maassa.

Sovittelu voi vaikuttaa rikosprosessiin eri tavoin. Mahdollisia vaikutuksia ovat muun muassa esitutinnan lykkääminen, syyttämättä jättäminen, rangaistuksen tuomitsematta jättäminen tai lieventäminen, rangaistusasteikon lieventäminen tai rangaistuslajin vaihtaminen. Poliisi, syyttäjäviranomaiset ja tuomioistuin punnitsevat jokaista tapausta erikseen ja päättävät, miten paljon sovittelu ja siinä mahdollisesti tehty sopimus vaikuttaa rikosprosessiin. Asianomistajarikoksessa, jossa vahinkoa kärsinyt osapuoli peruu rangaistusvaatimuksensa, tutkinta keskeytetään, eli poliisi päättää rikostutinnan, koska syyttäjän oikeus nostaa syyte on rauennut. Peruutuksen jälkeen asianomistaja ei enää voi vaatia uuden syytteen nostamista kyseisestä rikoksesta. Jos useita henkilöitä epäillään asianomistajarikokseen osallistumisesta ja asianomistaja toivoo sovitteluprosessin jälkeen, ettei yleinen syyttäjä nosta syytettä kenenkään kohdalla, asianomistajan on peruttava rangaistusvaatimuksensa kaikkien epäiltyjen osalta. Virallisen syytteen alaisten rikosten kohdalla rangaistusvaatimuksen peruminen asianomistajan toimesta on merkitykseltään siinä mielessä, että yleisellä syyttäjällä on silti oikeus nostaa syyte. Näiden rikosten kohdalla yleisen syyttäjän oikeus nostaa syyte pysyy ennallaan riippumatta vahinkoa kärsineen osapuolen esittämästä rangaistusvaatimuksesta. Jos vahinkoa kärsinyt osapuoli peruu rangaistusvaatimuksensa sovittelun jälkeen, virallisen syytteen alaisen rikoksen tutkinta voidaan päättää päätutkijan päätöksestä, jos rikos on merkitykseltään vähäinen. Riippumatta rangaistusvaatimuksen mahdollisesta perumisesta päätutkija voi tehdä yleiselle syyttäjälle esityksen rikostutinnan rajoittamisesta, minkä jälkeen syyttäjä päättää rikostutinnan. Ellei toimenpiteistä luovuta, virallisen syytteen alainen rikos etenee syyteharkintaan syyttäjälle, joka voi joko nostaa syytteen tai jättää syyttämättä. Näissä tapauksissa sovittelusopimus ei aina johda syytteestä luopumiseen tai lievempään tuomioon.

Yleinen syyttäjä voi tehdä syyttämättä jättämispäätöksen esimerkiksi silloin, kun rikosprosessi ja syytteet voidaan katsoa kohtuuttomiksi tai hyödyttömiksi

rikoksenteikijän ja asianomistajan välillä aikaan saadun sovinnon valossa, tai jos rikoksenteikijä on muuten sopinut tai pyrkinyt sopimaan asiasta ja siihen liittyvistä vahingoista vahinkoa kärsineen osapuolen kanssa. Jos yleinen syyttäjä tekee syyttämättäjättämispäätöksen, syyttäjä ei enää käsittele asiaa eikä tuomioistuimien ota asiaa harkintaan. Syyttäjä lähettää tiedon päätöksestä osapuolille. Sovittelutoimisto seuraa kuitenkin tarvittaessa sopimuksen täyttymistä. Jos yleinen syyttäjä päättää nostaa syytteen, asia etenee tuomioistuimeen, joka päättää rikoksenteikijän syyllisyydestä, ja tehdyllä sopimuksella voi olla merkitystä rangaistuksen määrittämisessä. Osapuolet voivat myös pyytää tuomioistuinta vahvistamaan sovittelussa tekemänsä sopimuksen, mikä tekee siitä täytäntöönpanokelpoisen.

Sovittelusopimus ei aina johda rikostutkinnan rajoittamiseen tai syytteestä luopumiseen tai lievempään tuomioon. Viranomaiset harkitsevat jokaista asiaa tapauskohtaisesti ja päättävät riippumattomasti sovittelusopimuksen merkityksestä rikosprosessissa. Jos osapuolet eivät saa aikaan sovintoa, rikosprosessin etenemisen kannalta ei ole merkitystä sillä, onko kyseessä asianomistajarikos vai yleisen syytteen alainen rikos.

Alle 15-vuotiaat nuoret eivät ole rikosoikeudellisesti vastuussa, mutta he vastaavat vahinkojen korvaamisesta ja heidän asioitaan voidaan sovittaa. Tämä tarkoittaa, että 15 vuoden ikä ei ole kynnyksellä sovittelun käytölle ja että lapset ja nuoret voivat osallistua prosessiin samalla tavalla kuin aikuiset.

Sovittelun käytäntö

Korjaavan oikeuden määritelmä

Korjaavan oikeuden käytännöillä viitataan luovaan ongelmanratkaisuun ja rauhanomaiseen, inhimilliseen, keskustelulähtöiseen ja yhteisölliseen oikeuteen, jossa otetaan huomioon ihmisten väliset suhteet ja tunteet. Osana korjaavan oikeuden käytäntöä rikoksen, riidan tai konfliktin osapuolet kokoontuvat yhteen riippumattoman sovittelijan tai muun koollekutsujan kanssa keskustelemaan rikoksesta tai riidasta, sen seurauksista ja toimenpiteistä, joihin sen takia olisi ryhdyttävä.

Kaikkia käytäntöjä, joita voidaan käyttää rikoksen tai konfliktin aiheuttaman haitan korjaamiseen, ihmisten välisten konfliktien lieventämiseen, osapuolten tyytyväisyyden lisäämiseen tai heidän asemansa parantamiseen, voidaan periaatteessa kutsua luonteeltaan korjaaviksi.

Korjaavan oikeuden käytännöissä keskeistä on suuntautua tulevaisuuteen. Perusajatuksena on, että rikosseuraamuksen tulee ensisijaisesti olla uhrille

aiheutettujen vahinkojen hyvittäminen, rikoksenteikijän ja uhrin palauttaminen toimiviksi yhteiskunnan jäseniksi sekä yhteisöjen ja yhteiskunnan arvojen vahvistaminen.

Korjaavassa oikeudessa painotetaan rikos- ja riita-asioiden selvittämisessä toimenpiteitä, jotka tukevat yhteisöllisyyttä ja korjaavat aineellisia vahinkoja ja psykologista haittaa. Ajatuksena on keskustella ongelmasta ja pyrkiä löytämään ratkaisuja. Korjaavien käytäntöjen kannalta on tärkeää, että ihmiset tapaavat ja käsittelevät ongelmaansa. Kun konflikti on ratkaistu, sekä ihmisten että yhteisöjen on helpompaa tulla toimeen.

Kun korjaavan oikeuden menettelyä sovelletaan rikosasioiden sovittelussa, siihen liittyy ajatus, että rikoksen tehdessään tekijä ei ole vain rikkonut yhteiskunnan säätämää lakia, vaan hän on loukannut kahden ihmisen välistä suhdetta. Näin ollen ei myöskään sopivan rangaistuksen, hoidon tai korvaussumman löytäminen riitä ratkaisuksi.

Käytännön taustalla olevat periaatteet ja arvot

Restoratiivisen oikeuden perusarvoja ovat osapuolten aktivoiminen, aineellisten ja henkisten vahinkojen korvaaminen ja rikoksenteikijän vastuunoton ja luovien ongelmanratkaisukeinojen mahdollistaminen. Keskeiset korjaavat arvot, joihin sovittelu Suomessa perustuu, ovat seuraavat:

Huomio ihmiseen kokonaisuutena. Otetaan huomioon, että rikos, riita tai konflikti vaikuttaa niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisesti ihmisten elämään.

Asianosaiset ovat parhaita asiantuntijoita omassa asiassaan. Uhrilla ja rikoksenteikijällä on itsellään tietoa siitä, mikä ongelma on ja miten se voitaisiin parhaiten ratkaista.

Ongelmakeskeisyys ja rehabilitaatio. Yksittäisen konfliktin taustalla olevia perusongelmia pyritään ratkaisemaan. Sovittelun osapuolet ohjataan tarvittaessa myös muun avun piiriin.

Aineellisten, henkisten ja ihmissuhteisiin liittyvien vahinkojen korjaaminen. Tuetaan osapuolten voimavaroja ongelmanratkaisussa. Tavoitteena on, että osapuolet voivat tulevaisuudessa kohdata toisensa ilman pelkoa, häpeää tai kaunaa.

Vastuunotto. Tekijä voi omilla toimillaan aktiivisesti edetä syyllisyydestä ja häpeästä aiheuttamansa vahingon tiedostamiseen ja korvaukseen. Tällainen toiminta lisää elämänhallintaa ja omanarvontuntoa.

Menettelyn ja ratkaisujen oikeudenmukaisuus. Sovittelumenettelyn ja sovittelussa tehtyjen ratkaisujen tulee tapahtua oikeudenmukaisesti ja osapuolten oikeusturvasta huolehtien.

Vapaa ja avoin dialogi. Luodaan turvallinen paikka avoimelle vuoropuhelulle. Aktiivinen ja avoin osallistuminen edistää emotionaalista toipumista, moraalista oppimista ja sitoutumista prosessiin ja sen lopputulokseen.

Tunteiden ilmaiseminen. Osapuolet pystyvät tuulettamaan tunteitaan ja toipumaan tapahtuneesta, mikä vähentää kostonhalua ja auttaa jatkamaan elämää.

Moraalinen oppiminen. Konfliktit tarjoavat tilaisuuden selventää ja opettaa yhteisön normeja ja arvoja.

Yhteisöllisyys ja tukihenkilöt. Korjaava prosessi mahdollistaa osapuolten läheisten läsnäolon kriisintilanteessa. Perheen ja ystävien osallistuminen mahdollistaa tehokkaiden, pysyvien ja toteuttamiskelpoisten ratkaisujen löytämisen. Tarkoitus on vahvistaa osapuolten välisiä sosiaalisia suhteita, ja ihmiset, jotka pystyvät tarjoamaan eniten tukea, ovat tervetulleita osallistumaan prosessiin.

Siltojen rakentaminen kulttuurien, ikäryhmien ja sukupuolten välille. Sovittelumenettely on kaikkien käytävissä ja mahdollistaa sovittelun eri kulttuurien, ikäryhmien ja sukupuolten välillä.

Luovien ratkaisujen löytäminen. Sovittelijoiden tuella osapuolet hakevat ratkaisuja, joihin he ovat tyytyväisiä. Heitä eivät sinänsä sido oikeudelliset ratkaisuohteet ja käytännöt, mutta sovittelijat huolehtivat siitä, etteivät sopimukset ole selvästi ristiriidassa perustavanlaatuisen oikeudellisten periaatteiden kanssa.

Kaikkia osapuolia hyödyttävä ratkaisu. Lopputuloksista hyötyvät sekä osapuolet että yhteisö.

Sovittelun soveltamisala

Suomen sovittelulainsäädännön mukaan sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi ottaen huomioon

- rikoksen laatu ja tekotapa
- epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä
- muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena.

Alaikäiseen kohdistunutta rikosta ei oteta soviteltavaksi, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve. Jos rikosta ei voida ottaa soviteltavaksi, sen aiheuttaman vahingon hyvittämiseen liittyviä kysymyksiä ei myöskään oteta soviteltaviksi.

Riita-asiat voidaan ottaa soviteltaviksi, jos niiden käsittely sovittelun avulla voidaan katsoa tarkoituksenmukaiseksi. Vaikka asiaa käsitellään poliisin tai syyttäviviranomaisen toimesta tai tuomioistuimessa, se ei estä sovittelua. Sovittelua voidaan käyttää myös riita-asioissa, joissa ainakin yksi osapuoli on luonnollinen henkilö. Riita-asiat, jotka eivät koske rikoksesta johtuvia vahingonkorvauksia, voidaan kuitenkin ottaa soviteltaviksi vain, jos riita on sen kohde ja asiassa esitetyt vaatimukset huomioon ottaen vähäinen. Sovittelulain määräyksiä sovittelusta rikosasioissa sovelletaan soveltuvin osin myös sovitteluun riita-asioissa. Vuonna 2017 Suomessa ohjattiin sovitteluun yhteensä noin 700 riita-asiaa.

Periaatteessa sovittelussa voidaan käsitellä minkä tyyppisiä rikoksia tahansa, mutta sitä on käytetty harvoin vakavien rikosten, kuten tapon, kohdalla. Sovittelua voidaan kuitenkin käyttää myös vakavissa tapauksissa, ja jotkin sovittelutoimistot ovat osallistuneet koulutukseen, jossa keskitytään sovitteluun murhan kaltaisten vakavien rikosten kohdalla. Viime vuosina kaikista sovitteluun ohjatuista rikos- ja riita-asioista runsas puolet on ollut väkivaltarikoksia. Sovitelluissa tapauksissa on käsitelty myös esimerkiksi vahingontekoja, omaisuusrikoksia, uhkauksia ja muita rikosasioita, kuten eläimen heitteillejättöä, tuottamuksellisia ruumiinvammoja, virkavallan vastustamista, viestintävapauden loukkaamista ja yksityisyyttä loukkaavan tiedon levittämistä.

Vuonna 2017 sovitteluun ohjattiin yhteensä 14 471 rikosasiaa. Vuonna 2017 sovitteluun ohjatuista asiakokonaisuuksista noin 2 482 oli lähisuhdeväkivaltatapauksia, joissa oli uhattu toisen henkeä tai terveyttä. Luku oli 16% prosenttia kaikista sovitteluun ohjatuista rikos- ja riita-asioista.

Lapset ja nuoret sovittelun osapuolina

Hallinnolliselta kannalta sovittelua suositellaan erityisesti epäiltyjen ollessa nuoria, alle 15-vuotiaita lapsia tai ensikertalaisia tai kun kyse on asianomistajarikoksesta. Nuorten kohdalla sovittelulla katsotaan olevan myös kasvatuksellinen ja sosiaalinen tehtävä. Sovittelulla pyritään saamaan aikaan positiivinen muutos lapsen tai nuoren elämässä. Sovittelupalvelut myös tukevat vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvattamisessa.

Rikostutkintaviranomaisten olisi hyvä pyytää nuorilta rikoksen uhreilta ja epäilyiltä heidän suostumuksensa sovitteluun osallistumiseen – viime

kädessä tosin sovittelutoimistossa kysytään suostumus ennen sovittelun käynnistämistä. Sovittelulain mukaan lapsen kohdistunutta rikosta ei ohjata sovitteluun, jos lapsella rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi on erityinen suojan tarve. Jos tapaukseen liittyy väkivaltaa, jonka lapsen tai nuoren vanhemmat tai huoltajat ovat kohdistaneet häneen, tarvitsee lapsi edunvalvojan. Lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia ei yleensä ohjata sovitteluun.

Tyypillisiä sovitteluun ohjattavia rikoksia tai riitoja ovat pahoinpitelyt, anastusrikokset ja vahingonteot. Lasten kohdalla sovittelutoimiston ammattihenkilöstön on tutkittava sovittelun edellytyksiä erityisen huolellisesti saadakseen tietoja lapsiuhrin erityisen suojan tarpeesta. Vuonna 2017 sovitteluun ohjattiin yhteensä 4 780 alle 21-vuotiasta epäiltyä rikoksenteekijää ja yhteensä 1 610 alle 15-vuotiasta epäiltyä rikoksenteekijää.

Aloitteen sovittelusta voi tehdä rikoksen uhri tai epäilty. Lisäksi esimerkiksi poliisi, yleinen syyttäjä, vanhemmat tai huoltajat sekä koulu- ja sosiaaliviranomaiset voivat ohjata sovitteluun lapsia ja nuoria koskevia rikos- ja riita-asioita. Poliisi toimittaa kaikkien nuorten rikoksenteekijöiden tiedot sosiaalityöntekijälle, joka voi myös ohjata heidät sovitteluprosessiin. Lapsen kohdistuneessa kotiväkivaltatapauksessa poliisilla ja syyttäväviranomaisella on yksinomainen oikeus tehdä aloite sovittelumenettelystä.

Lastensuojelulain (417/2007) nojalla sosiaalihuollosta vastaavan tahon on tarvittaessa ohjattava lapsi tai nuori sovitteluun rikosasioissa. Jos lapsi tai nuori on lastensuojelupalvelujen asiakas, sovittelutoimisto konsultoi tarvittaessa lapsen asiaa hoitavaa sosiaalityöntekijää. Sovittelutoimiston ammattihenkilöstön arvion perusteella tietyissä tapauksissa saattaa olla lapsen edun mukaista, että lapsen asiaa hoitava sosiaalityöntekijä tai sijaishuollon työntekijä on läsnä sovittelussa tukihenkilönä. Jos on tiedossa, että lapsi tai nuori on lastensuojelupalvelujen asiakas, lastensuojelupalvelujen sosiaalityöntekijälle voidaan tiedottaa sovitteluprosessin etenemisestä ja siitä, onko sovinto saatu aikaan. Lastensuojelupalvelujen sosiaalityöntekijälle voidaan myös toimittaa kopio sovittelusopimuksesta osapuolten suostumuksella.

Lapset ja nuoret ovat aina erityisen tuen tarpeessa sovittelun osapuolina, olivat he sitten uhrin tai epäillyn asemassa. Sovittelutoimiston ammattihenkilöstön tehtäviin kuuluu lapsen tai nuoren tilanteen tarkasteleminen kiinnittäen huomiota rikokseen, siihen johtaneisiin tekijöihin ja sovittelun edellytyksiin. Lapsen erityisen suojan tarpeen arvioiminen on ensisijaisesti ammattimaisen sovitteluhenkilöstön tehtävä, mutta myös vapaaehtoissovittelijoiden on pysyttävä valppaina ja arvioitava lapsen suojelun tarvetta sovittelun edetessä. Sovittelijoiden on tehtävä yhteistyötä sovitteluohjaajien ja sovittelutoimistosta vastaavan henkilön kanssa. Jos sovittelun edellytysten arviointivaiheessa todetaan, että lasta koskevassa sovittelussa tarvitaan

edunvalvojaa, sen nimeää maistraatti tai kärjäoikeus. Edunvalvoja voidaan nimetä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) nojalla.

Sovittelutoimistojen ammattihenkilöstö on vastuussa esimerkiksi sopimusoikeuteen ja huoltajuuteen liittyvistä kysymyksistä, ja neuvonnan tarjoamisesta sovittelijoille tarvittaessa. Lasten kohdalla sovittelua varten tarvitaan vanhempien tai laillisten edustajien suostumus. Pääsääntö on, että vanhemmat päättävät suostumuksesta yhdessä. Jos joku huoltajista ei matkan, sairauden tai muun syyn vuoksi voi osallistua lasta koskevan päätöksen tekemiseen ja ratkaisun viivästymisestä aiheutuisi haittaa, ei hänen suostumuksensa asiassa ole välttämätön. Asiasta, jolla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, voivat huoltajat kuitenkin päättää vain yhdessä, jollei lapsen ilmeinen etu muuta vaadi (laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta; 361/1983, 5 §).

Lapsen vanhempien tai huoltajien on oltava ensisijaisesti läsnä sovittelussa. Jos osapuolena on alaikäinen, sovittelu tulee järjestää siten, että tällä on mahdollisuus saada tukea huoltajaltaan tai muulta lailliselta edustajaltaan (sovittelulaki, 18 §). Jos vanhempi on antanut suostumuksensa, hänen poissaolonsa ei kuitenkaan yleensä estä sovitteluprosessia, vaikka hänen allekirjoituksensa vaaditaan periaatteessa sopimukseen, jotta se on oikeudellisesti pätevä. Jos lapsi on vähintään 15-vuotias, hänen vanhemmillaan tai muilla laillisilla edustajillaan on rinnakkainen ja erillinen oikeus tulla kuulluiksi lapsen oikeuksiin tai etuihin liittyvässä asiassa.

Jos sovitteluprosessin jatkaminen on lapsen edun vastaista, sovittelutoimistolla on oikeus ja velvollisuus päättää prosessi. Sovittelun osapuolet voivat myös keskeyttää sovittelun missä tahansa vaiheessa. Jos ammattimainen sovitteluhenkilöstö havaitsee ongelmia lapsen tilanteessa tai vapaaehtoinen sovittelija ilmoittaa henkilöstölle olevansa siitä huolissaan, henkilöstö arvioi, vaatiiko tilanne lastensuojeluilmoituksen tekemistä lastensuojeluviranomaisille. Sovittelun ammattihenkilöstö tekee lastensuojeluilmoituksen yhteistyössä vanhempien tai laillisten huoltajien kanssa siten, että nämä ovat tietoisia lastensuojeluilmoitukseen johtaneista syistä, siihen liittyvistä käytännöistä ja mahdollisista toimenpiteistä prosessin jälkeen.

Huostaanotettujen lasten kohdalla lapsen huoltajan asema lapsen laillisena huoltajana pysyy ennallaan huolimatta huoltajuuden siirtämisestä. Laillisella huoltajalla on edelleen oikeus tulla kuulluksi lapsen puolesta kaikissa lapsen omaisuutta ja taloutta koskevissa kysymyksissä. Jos lapselle on hankittu laillinen edustaja, tällä on oikeus tulla kuulluksi huoltajan rinnalla. Sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten kohdalla on tärkeää, että sovittelussa on vanhempien/huoltajien lisäksi läsnä sijoituspaikan edustaja

tai laillinen edustaja, kuten sosiaalityöntekijä. Tämä pätee erityisesti silloin, kun vanhemmat ovat haluttomia olemaan läsnä tilanteessa tai kun heitä ei voida tavoittaa kohtuullisessa ajassa ja kohtuullisen helposti.

Lapsen asiaa hoitavalla sosiaalityöntekijällä tai muulla lastensuojelutyöntekijällä on velvollisuus tehdä yhteistyötä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000, 5 §) nojalla. Yhteistyön tavoitteena on oltava lapsen elämään merkittävästi vaikuttavista asioista sopiminen yhdessä lapsen, hänen vanhempiansa ja huoltajiensa kanssa. Yhteistyövelvollisuus koskee näin ollen myös tiedon tarjoamista sovittelun mahdollisuudesta ja yhteistyötä sovittelupalvelujen kanssa. Sovittelun ammattihenkilöstö on vastuussa hallinnollisesta yhteistyöstä poliisin, lastensuojelupalvelujen ja sovittelupalvelun välillä sekä sovittelupalvelun yhteistyöstä tuki- ja muiden palvelujen kanssa. Sujuva yhteistyö on olennaista, jotta voidaan saavuttaa lapsia ja nuoria koskevalle sovittelulle asetetut tavoitteet.

Kaikissa tapauksissa käydään läpi seuraavat sovitteluprosessin vaiheet:

1. Poliisi, syyttäjä, osapuoli, sosiaalityöntekijä tai koulu tekee aloitteen.
2. Nuoriin ja heidän huoltajiinsa otetaan yhteyttä, ja sovittelusta keskustellaan puhelimitse (ensimmäinen yhteydenotto joko kirjeitse tai suoraan puhelimitse).
3. Lastensuojeluviranomaisille ilmoitetaan asian siirtämisestä sovitteluun.
4. Asia siirretään (vapaaehtoisille) sovittelijoille, jos osapuolet ovat halukkaita osallistumaan sovitteluun.
5. Poliisille/syyttäjälle ilmoitetaan sovittelun tuloksista (rikosasioissa).

Täytäntöönpano

Mukana olevat toimijat ja instituutiot

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa sovittelupalvelujen johtamisesta, valvonnasta ja seurannasta. Palvelut rahoitetaan valtion varoista. THL vastaa sovittelupalvelujen järjestämisestä valtakunnallisesti rikos- ja riita-asioissa ja sen varmistamisesta, että palvelut ovat saatavilla koko maassa asianmukaisesti täytäntöönpantuina. THL myöntää ja jakaa valtion rahoituksen palveluntarjoajille ja valvoo kustannuksia ja varojen käyttöä. Rahoituksen jakaminen perustuu kunkin alueen asukaslukuun, pinta-alaan ja rikostilanteeseen.

THL vastaa täydennyskoulutuksen järjestämisestä sovittelua tarjoaville henkilöille sekä alueellisella että kansallisella tasolla ja rikos- ja riita-asioiden sovittelua koskevasta seurannasta ja tutkimuksesta. Se myös koordinoi jatkuvaa kehitystyötä ja ohjaa, neuvoo ja seuraa sovittelutoimistoja työssään. THL on myös rikos- ja riita-asioiden sovittelua koskevien tilastojen kokoamisesta vastaava viranomaisellinen; tiedontallennusjärjestelmä otettiin käyttöön 1. kesäkuuta 2006.

Tällä hetkellä (2018) sovittelupalveluja tarjoavat Suomessa julkiset ja yksityiset palveluntarjoajat, joista 11 on kuntia ja seitsemän kansalaisjärjestöä tai muunlaisia organisaatioita. Ne ovat lähinnä yhdistyksiä, jotka tarjoavat yksinomaan sovittelupalveluja, mutta jotkin saattavat tarjota myös muita sosiaalihuolto- ja koulutuspalveluja²¹. Palveluntarjoajat ylläpitävät sovittelutoimistoja, ja sovittelupalvelujen järjestämisestä aiheutuvat kulut korvataan valtion varoista. Valtion varoista maksettavan korvauksen yhteismäärä vahvistetaan vuosittain sellaiseksi, että se vastaa niitä kustannuksia, joiden arvioidaan keskimäärin aiheutuvan sovittelutoimistojen ylläpitämisestä, palvelujen asianmukaisesta tuottamisesta sekä sovittelutoimintaan osallistuville henkilöille tarkoitetusta koulutuksesta.

Sovittelijoiden koulutus

Sovittelutoimistoissa toimii noin 100 työntekijää (sovittelutoiminnan vastuuhenkilöitä, sovitteluohjaajia ja toimistovirkailijoita) ja noin 1 200 vapaaehtoista sovittelijaa, jotka eivät saa palkkaa, mutta joiden kulut korvataan. Vapaaehtoiset sovittelijat työskentelevät ammattilaisten ohjauksessa ja valvonnassa. Työntekijät ohjaavat, neuvovat ja tukevat sovittelijoita sovitteluprosessin eri vaiheissa. Sovittelutoiminnan vastuuhenkilöt tekevät virallisia päätöksiä ja vastaavat taloudesta ja budjetista, toimintasuunnitelmasta, viestinnästä sekä yhteistyöstä muiden viranomaisten kanssa.

Sovittelulaismäärätään, että sovitteluohjaajilla on oltava tehtävään soveltuva korkeakoulututkinto. Useimmilla on tutkinto yhteiskuntatieteistä. Näihin tehtäviin voidaan hyväksyä muukin henkilö, jolla on hyvä perehtyneisyys sovittelutoimintaan sekä sen suunnitteluun ja ohjaamiseen. Sovitteluohjaajat tekevät yhteistyötä muiden palveluntarjoajien ja viranomaisten kanssa, tukevat ja neuvovat sovittelijoita, ottavat yhteyttä sovittelun osapuoliin ja huolehtivat sovittelun valmistelutehtävistä ennen sovittelua.

Suomessa sovittelu perustuu pitkälti vapaaehtoisten sovittelijoiden työhön. Nämä ovat ihmisiä, jotka ovat suorittaneet sovittelutoiminnan

²¹ Saattaa olla kiinnostavaa tutustua yhden järjestön esimerkkiin: <https://www.kalliola.fi>

peruskoulutuksen (noin 54 tuntia kontaktiopetusta) ja joilla on tehtävien hoitamiseen tarvittava koulutus, taidot ja kokemus. Sovittelijoiden ammatillisesta taustasta tai koulutuksesta ei ole annettu säädöksiä. Sovittelutoimistojen ammattihenkilöstö on saanut myös sovittelukoulutuksen ja voi myös toimia sovittelijoina.

Sovittelutoimistojen ammattihenkilöstö vastaa vapaaehtoisten sovittelijoiden rekrytoinnista ja kouluttamisesta THL:n julkaiseman kansallisen koulutusohjelman puitteissa. Koulutusohjelmien sisältö ja vaatimukset ovat koko maassa samat yhtenäisten käytäntöjen ja sovittelun laadun takaamiseksi. THL:n on varmistettava, että sovittelutoimintaan osallistuville henkilöille tarjotaan täydennyskoulutusta koko maassa.

Kansallinen lasten ja nuorten sovittelun erityiskoulutusohjelma on jo kehitetty (100 tuntia). Lisäksi lähisuhdeväkivaltatapauksia sovittelevia koulutetaan erityisessä koulutusohjelmassa (170 tuntia).

THL julkaisi vuonna 2013 oppaan vapaaehtoisille sovittelijoille. Opas on tarkoitettu käytännön työkaluksi kaikille sovittelijoille, ja siinä käsitellään muun muassa korjaavan oikeuden, vuoropuhelun ja sovittelun viestinnän periaatteita, sovitteluprosessia, oikeudellista kehystä ja vahingonkorvauksen yleisiä periaatteita. Yhdessä kirjan luvuista käsitellään myös lasten ja nuorten sovittelun erityispiirteitä.

Sovittelutoimistojen ammattihenkilöstölle ja vapaaehtoisille sovittelijoille on järjestetty täydennyskoulutusta sovittelumenetelmistä ja korjaavista prosesseista, kuten vuoropuhelun tukemisesta, välittäjänä toimimisesta ja sen varmistamisesta, että prosessin omistajuus säilytetään osapuolilla.

Joka vuosi tai joka toinen vuosi sovitteluohjaajat käyvät sovittelijoiden kanssa kehityskeskusteluja kehittyvän tietämyksen ja asenteiden arvioimiseksi. Sovittelutaitojen kehittymistä arvioidaan itse- ja vertaisarviointien avulla. Välillä sovitteluohjaajat osallistuvat sovitteluun vapaaehtoisten sovittelijoiden kanssa. Asiakaspalautetta on koottu valtakunnallisesti sähköisen lomakkeen avulla lokakuun 2017 alusta alkaen.

Suomi noudattaa Euroopan neuvoston ministerikomitean hyväksymää suositusta nro R (99) 19, jossa nimetään seuraavat sovittelijoiden valintaa ja koulutusta koskevat vaatimukset:

- Sovittelijoita tulisi rekrytoida yhteiskunnan kaikilta lohkoilta, ja heidän tulisi yleensä tuntea hyvin paikallisia kulttuureja ja yhteisöjä.
- Sovittelijoiden tulisi osoittaa tervettä harkintakykyä ja omata ihmissuhdetaitoja, joita tarvitaan sovittelussa.

- Sovittelijoiden tulisi saada perehdyttämiskoulutusta ennen kuin he ryhtyvät hoitamaan sovittelutehtäviä sekä työnohjausta.
- Sovittelijoiden koulutuksen tavoitteena tulisi olla korkean tason pätevyys, jossa huomioidaan riitojen ratkaisussa tarvittavat taidot, uhrien ja rikoksentekijöiden kanssa työskentelyä koskevat erityisvaatimukset sekä perustiedot rikosoikeusjärjestelmästä.

Sovittelijaa nimitettäessä kiinnitetään huomiota hakijan ihmiskäsitykseen, hänen motivaatioonsa, ihmissuhdetaitoihin ja kykyyn toimia erilaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten kanssa. Sovittelijan yksityiselämän on oltava tasapainoinen. Motivaationa sovittelijaksi hakeutumiseen ei saa olla halu käsitellä omia ongelmia. Sovittelutoimiston ammattilaisten tarkoitus on varmistaa, että sovittelijaksi hakevilla ei ole käsittelemättömiä trauma- tai väkivaltakokemuksia eikä vakavia konflikteja yksityiselämässään. On ratkaisevan tärkeää, että sovittelutoimiston ammattihenkilöstö tietää hakijan mahdollisesta rikollisesta taustasta valitessaan hakijoita sovittelutoimintaan. Vapaaehtoista sovittelijaa ei kuitenkaan vaadita toimittamaan rikosrekisteriotetta, eikä myöskään turvallisuus selvitys ole välttämätön.

Sovittelutoimiston ammattihenkilöstö nimeää kuhunkin tapaukseen parhaiten soveltuvat sovittelijat hakijoiden kokemuksen ja osaamisen perusteella. Vapaaehtoissovittelijat eivät ole työsuhteessa, eivätkä työsuhteen päättämiseen liittyvät määräykset siten koske heitä. Sovittelijat kohtaavat arkaluonteisia tilanteita, epäoikeudenmukaisuutta, pahuutta, väkivaltaan liittyvää kärsimystä ja voimattomuuden tunnetta, jotka voivat myös herättää heissä vastatunteita. Nämä vastatunteet ovat apua tarjoavassa henkilössä apua saavaa henkilöä kohdattaessa herääviä tunteita. Sovittelija saattaa heijastaa vastatunteita osapuoliin tapaamisten aikana, ja hänelle on annettava tilaisuus käsitellä vastatunteita niin, etteivät ne häiritse osapuolten välisiä kohtaamisia. Lisäksi sovittelija saattaa tarvita ammatillista ohjausta ja mahdollisuuden konsultoida asiantuntijoita tehtävän yhteydessä ilmenevien ongelmien ratkaisemisessa, väkivallan ja rikosten herättämien vastatunteiden käsittelemisessä ja työstä selviämisessä. Sovittelijan on oltava valmis arvioimaan omaa toimintaansa ja oltava avoin palautteelle.

Sovittelijoille annetaan ohjausta ja tukea yksilöllisesti, työpareissa tai pienryhmissä, ja heitä kehoitetaan osallistumaan kuukausittaisiin tapaamisiin. Heidän kanssaan voidaan järjestää myös vuosittaisia arviointikeskusteluja. Lisäksi ammattihenkilöstön ja sovittelijoiden väliset palautekeskustelut sovitteluprosessin jälkeen muodostavat merkittävän osan vapaaehtoisille sovittelijoille annettavasta ohjauksesta ja tuesta.

Ohjaussuhteen laatu on ratkaisevassa roolissa sovittelijan motivaation, osaamisen, kehittymisen ja työstä selviytymisen kannalta. Ohjauksessa on arvostettava vapaaehtoista työtä ja kunnioitettava ihmisiä; ohjaussuhteen ytimessä on yhteistyö. Näin sekä ohjaaja että sovittelija voivat esittää kysymyksiä ja vastata niihin ja pohtia ongelmia, tietämystään ja kokemuksiaan yhdessä. Riippumatta siitä, koskeeko ohjaus työtoveria, asiakasta vai vapaaehtoista sovittelijaa, ohjaussuhteessa pitäisi kannustaa vuoropuheluun ja tavoitella vastavuoroisuutta. Luottamuksellinen ja rehellinen yhteistyö on ohjauksen ja neuvonnan edellytys.

Ohjaajien on oltava helposti lähestyttäviä ja päteviä, jotta sovittelija voi kääntyä heidän puoleensa myös vaikeiden kysymysten kohdalla. Sovittelijan on myös oltava aktiivinen ja riittävän rohkea ilmaisemaan ohjauksen tarpeensa, esittämään kysymyksiä, pyytämään neuvoja ja vastaanottamaan ohjeita.

Sovittelun ammattilaisten tehtäviin kuuluu myös sovittelijoiden toiminnan seuranta. Se voi tapahtua esimerkiksi sovitteluprosessien etenemisen seuraamisen, sovittelun tuloksena aikaansaatuisten sopimusten, sovitteluraporttien sekä osapuolilta saadun ja muiden sovittelijoiden antaman palautteen avulla. On myös tärkeää keskustella avoimesti ongelmista ja epäonnistumisen kokemuksista. Nämä keskustelut voivat auttaa välttämään ongelmallisten tilanteiden toistumista.

Prosessin vaiheet ja käytännön näkökohdat

Sovittelua voidaan käyttää ainoastaan sellaisten osapuolten välillä, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun ja pystyvät ymmärtämään sovittelun tarkoituksen ja sovitteluprosessissa saavutettavat ratkaisut.

Sovittelua voi ehdottaa rikoksesta epäilty, uhri, poliisi, syyttäjä tai muu viranomainen. Jos rikokseen liittyy epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun läheiseen perheenjäseneseen tai ystäviin kohdistunutta väkivaltaa, oikeus ehdottaa sovittelua on kuitenkin vain poliisilla ja syyttäjällä. Useimmat rikosasioista (yli 80 %) ohjataan uhrin ja rikosentekijän väliseen sovitteluun poliisin toimesta. Syyttäjät ohjaavat sovitteluun noin 15 % rikosasioista.

Kun poliisi tai syyttäjä arvioi asian soveltuvan sovitteluun, sen on ilmoitettava epäillylle ja uhrille sovittelun mahdollisuudesta ja ohjattava heidät sovitteluun. Asioissa, jotka koskevat oikeustoimikelvotonta aikuista, tieto on aina annettava sekä henkilölle itselleen että hänen etuaan valvovalle henkilölle. Jos epäilty tai uhri on lapsi, tieto sovittelun mahdollisuudesta on myös annettava tämän vanhemmille tai muille laillisille edustajille.

Sovittelualoitteet käsitellään sen alueen sovittelutoimistossa, jolla yksi osapuolista asuu ja jolla sovittelu voi tapahtua joustavasti, ottaen huomioon osapuolten olosuhteet. Aloitteet voidaan käsitellä myös sen alueen toimistossa, jolla rikos on tapahtunut.

Ennen päätöstä sovittelun aloittamisesta sovittelutoimiston on varmistettava, että sovittelun edellytykset täyttyvät, ja arvioitava asian soveltuvuus sovitteluun. Jos kyse on riita-asiasta, sovittelutoimiston on myös arvioitava, onko sovittelu tarkoituksenmukaista. Toimiston vastuuhenkilö päättää, hyväksytäänkö asia sovitteluun. Osapuolet voivat toimittaa ehdotuksen sovittelusta asuinalueensa sovittelutoimistoon. Jos sovittelutoimisto päättää olla käsittelemättä sitä, sen on viipymättä siirrettävä asia sille sovittelutoimistolle, joka katsotaan soveltuvaksi käsittelemään ehdotus.

Ennen kuin osapuolet suostuvat sovitteluun, heille on selitettävä heidän sovitteluun liittyvät oikeutensa ja heidän asemansa sovitteluprosessissa. Kullakin osapuolella on oikeus perua osallistumisensa milloin tahansa sovitteluprosessin aikana. Oikeustoimikelvottomat aikuiset voivat osallistua sovitteluun, jos he ymmärtävät asian merkityksen ja antavat henkilökohtaisen suostumuksensa sovitteluun. Lasten on annettava suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti. Lisäksi lapsen osallistuminen sovitteluun edellyttää, että hänen vanhempansa tai muut lailliset huoltajansa/edustajansa suostuvat siihen.

Vastaanotettuaan sovittelualoitteen sovittelutoimisto hankkii ensin osapuolten suostumuksella asiaankuuluvat asiakirjat. Sitten se varmistaa, että laissa säädetyt edellytykset sovittelulle ovat olemassa ja että asia soveltuu sovitteluun. Jos sovittelutoimiston vastuuhenkilö kieltäytyy ottamasta asiaa sovitteluun, osapuolet voivat valittaa hallinto-oikeuteen. Asian sovitteluun ohjanneelle osapuolelle ilmoitetaan, jos sovittelun edellytykset eivät täyty. Jos sovittelu päätetään toteuttaa, sovittelutoimiston ammattihenkilöstö valitsee asiaan sovittelijan/sovittelijat. Sovittelijat ottavat yhteyttä osapuoliin ja valmistelevat erillisiä ja yhteisiä tapaamisia. Sovittelussa voi olla mukana vanhempia, huoltajia tai muita laillisia edustajia, tukihenkilöitä ja tulkkeja.

Sovitteluprosessi voi päättyä sovintoon ja kirjalliseen sopimukseen, tai se voidaan keskeyttää. Keskeytetty sovitteluprosessi tarkoittaa, ettei sovintoa tai sopimusta saada aikaan. Jos sovinto tai sopimus saadaan aikaan, sopimuksen täyttymistä voidaan seurata tietyn aikaa. Asian sovitteluun ohjanneelle viranomaiselle tiedotetaan sovittelun tuloksesta, ja jos sopimus on saatu aikaan, viranomainen saa siitä kopion. Tämän jälkeen viranomainen päättää, miten edetä poliisitutkinnassa tai oikeusprosessissa.

Rikosten ja riita-asioiden sovittelu perustuu ensisijaisesti fasilitatiiviseen sovitteluprosessiin, joka edistää osapuolista lähtöisin olevan sopimuksen

aikaansaamista. Tämä on ihmiskeskeinen sovittelun muoto, jossa keskitytään ihmisten väliseen vuorovaikutukseen painottaen tapahtumien kulkua ja etenemistä lopputuloksen sijaan. Sovittelija voi olla mukana umpikujaan joutuneiden suhteiden ratkaisemisessa ja auttaa osapuolia tarkastelemaan tilannetta objektiivisemmin. Sovittelija ei kuitenkaan sanele vuoropuhelun lopputulosta.

Käytännössä sopimuksen aikaansaamista edistävä sovittelu perustuu osapuolten näkökulmiin, tarpeisiin, toiveisiin ja tavoitteisiin. Sovittelijat tukevat osapuolia näiden tunnistamisessa ja ilmaisemisessa. Tarkoitus on ratkaista riidat ja ongelmat keskustelemalla, ja sovittelijat toimivat vuoropuhelun mahdollistajina ja helpottajina esittämättä kuitenkaan ratkaisuja, pyrkimättä saavuttamaan omia tavoitteitaan tai toteuttamatta omia tarkoituksiaan. He johtavat sovitteluprosessia, mutta pysyvät puolueettomina. He kohtelevat kaikkia mukana olijoita tasavertaisesti, myös osapuolten intressejä ja ratkaisuja – samaan aikaan he kuitenkin takaavat, että keskustelu on väkivallatonta ja että sopimukset eivät selkeästi riko oikeudenmukaisuuden periaatteita.

Ennen kaikkea fasilitatiivisen sovittelun sovittelijat ovat sovittelumenettelyn asiantuntijoita. Vaikka he ovat käytettävissä tilanteessa, mutta ottavat hienotunteisesti taustaroolin osapuolten välisessä kohtaamisessa. He toimivat tietynlaisena katalysaattorina ja antavat osapuolille mahdollisuuden käsitellä tapahtumia turvallisessa ympäristössä. Sovittelijat kannustavat ja auttavat osapuolia luomaan mahdollisimman todenmukaisen käsityksen tapahtuneesta ja vaihtoehtoja sen ratkaisemiseksi. Heidän ei pidä painostaa osapuolia saamaan aikaan ratkaisuja. Tarvittaessa he ohjaavat keskustelua esimerkiksi pyytämällä enemmän yksityiskohtia. He tukevat sovitteluun osallistuvia ja kannustavat heitä puhumaan ja kuuntelemaan toisiaan yhtä paljon. Sovittelijoiden yleinen tehtävä on edistää ihmisten välistä vuorovaikutusta ja sovinnollisuutta.

Tarkoitus on, että menettely edistää avointa vuoropuhelua. On tärkeää, että osapuolet osallistuvat keskusteluun aktiivisesti. Sovittelussa voidaan soveltaa erilaisia vuoropuhelua edistäviä lähestymistapoja, esimerkiksi puhumista ja kuuntelemista vuorotellen, uteliaisuuden osoittamista kunkin osapuolen ilmaisemia merkityksiä kohtaan, keskustelujen sallimista eri osapuolten tai ryhmien välillä tai osapuolten tai heidän vanhempiansa/huoltajiensa erottamista eri huoneisiin, jos tilanne sitä edellyttää.

Osapuolet itse hakevat ratkaisuja, joihin he voivat olla tyytyväisiä, ja halutessaan sopivat niistä. Mahdollinen sopimus on heidän omien ponnistelujensa tulos. Yhteiseen ratkaisuun sitoutuminen antaa heille mahdollisuuden jatkaa elämää sovinnossa sovitteluprosessin jälkeen.

Hankkeiden paikallinen järjestely ja virastojen välinen yhteistyö

Ensimmäinen korjaavan oikeuden aloite Suomessa toteutettiin 1980-luvun alkupuolella Vantaalla. Se oli Suomen Akatemian tukema uhrin ja rikoksenteikijän välistä sovittelua koskeva pilottihanke, joka vakiinnutettiin sosiaalityön käytännöksi vuonna 1986. Aloitteen teki joukko innostuneita ihmisiä, jotka olivat valmiita panostamaan korjaavan oikeuden idean testaamiseen ja sovittelun tekemiseen tunnetuksi Suomessa. Heidän roolinsa oli ratkaiseva, ja he tulivat tunnetuiksi sovittelun ”lähettiläinä” Suomessa. Aloitteiden taustafilosofia perustui Nils Christien (1977) ajatukseen, jonka mukaan konfliktit kuuluvat osapuolille itselleen, eivät valtiolle eivätkä asiantuntijoille. Toimet sovittelumenettelyä koskevan kokonaisvaltaisemman lainsäädännön ja valtiollisten suuntaviivojen luomiseksi käynnistettiin 1990-luvulla. Vuonna 2001 sosiaali- ja terveysministeriö lopulta perusti työryhmän luonnostelevaan lakia rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (sovittelulaki), joka tuli voimaan vuoden 2006 alussa.

Sovittelu on Suomessa hyvä esimerkki oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön välisestä yhteistyöstä. Nykyään sovittelutoiminta on ainakin pääpiirteissään valtakunnallisesti yhtenäistä. THL antaa sovittelupalvelujen tarjoamisen tehtäväksi kunnalle tai muulle julkiselle tai yksityiselle palveluntarjoajalle, joka organisoii paikalliset sovittelutoimistot ja rekrytoi ammattihenkilöstön ja vapaaehtoiset sovittelijat, kouluttaa heidät ja vastaa heidän ohjaamisestaan ja tukemisestaan sovittelutehtävässä. Vuonna 2018 THL:llä on sopimus 11 kunnan ja seitsemän julkisen tai yksityisen palveluntarjoajan kanssa. THL on laatinut vuosille 2016–2020 sovittelua koskevan valtakunnallisen kehittämissuunnitelman, jonka tarkoitus on mm. parantaa sovittelun tietojärjestelmää, koulutusta ja yhteistyötä viranomaisien ja sidosryhmien kanssa.

Arviointi, seuranta ja tutkimus

Käytännön täytäntöönpanon arviointi

Uhrin ja rikoksenteikijän välisen sovittelun käytännöstä Suomessa on vuosien kuluessa tehty useita arvioita. Muun muassa Elonheimo (2004, 2010) on arvioinut uhrin ja rikoksenteikijän välisen sovittelun suomalaisia käytäntöjä, Iivari (2010) on tutkinut alaa sovittelulain voimaantulon jälkeen ja Nikula (2012) teki lisensiaatintutkimuksen sovittelusta interventiona nuorten rikoksiin. Lisäksi Eskelinen julkaisi vuonna 2005 uhrin ja rikoksenteikijän väliseen sovitteluun osallistuneita alle 15-vuotiaita lapsia koskeneen tutkimushankkeensa tulokset. Sovittelupalveluista on tehty myös monia muita

kapeampialaisia tutkimuksia, jotka ovat koskeneet esimerkiksi sovittelun osapuolten kokemuksia.

Sovittelutoimistot keräävät jatkuvasti alueillaan osallistujien palautetta. Palveluntarjoajat ovat raportointivastuussa työnsä tuloksista vuosittain THL:lle, joka seuraa palvelujen laatua ja toimittaa ja julkaisee vuotuisen tilastoraportin. THL ohjaa ja seuraa toimistoja palveluntarjoamisen osalta, tekee tutkimusta sovittelutoiminnasta ja koordinoi kehittämistyötä. THL:n yläpuolella sosiaali- ja terveysministeriö vastaa sen valvomisesta, että palvelut toimivat asianmukaisesti maan kaikissa osissa. Lisäksi rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta ohjaa ja seuraa sovittelupalveluja.

Lasten kokemukset rikossovittelusta

Eskelisen (2005) mukaan 50–60 % alle 15-vuotiaista sovitteluun osallistuneista lapsista ei syyllistynyt muihin laittomuuksiin seurantavaiheen aikana. Jotkut heistä syyllistyivät yhteen tai kahteen uuteen rikokseen, mutta myös niitä oli, jotka jatkoivat lain rikkomista ja syyllistyivät useisiin uusiin rikoksiin. Monenlaiset tekijät vaikuttivat tämän tutkimuksen mukaan siihen, että rikoksia ei uusittu: lapsi ymmärsi tekonsa ja sen seuraukset, jäi kiinni, hänellä oli motivaatiota osallistua sovitteluun ja hän pääsi aikaisessa vaiheessa sovitteluun. Tämän lisäksi suurin osa vanhemmista uskoi sovittelun kasvattavaan ja opettavaan vaikutukseen. Eskelinen päätteli, että alle 15-vuotiaille lapsille tarkoitettuja sovittelun käytäntöjä pitäisi kehittää edelleen. Hän suositteli sovittelun tiiviimpää ankkurointia lastensuojelun yhteyteen ja palveluiden jatkuvuuden turvaamista. Joidenkin muiden suomalaisten tutkijoiden lailla hän ehdotti, että sovittelua käytettäisiin eräänlaisena lapsen tilanteen tarkistuspisteenä. Osalle lain kanssa selkkauksiin joutuneista lapsista sovittelu ei yksin riitä. Voidaan kysyä, tulisiko sovittelun alaa laajentaa enemmän rikoksia ennaltaehkäisevään suuntaan ankkuroimalla se tiiviimmin kauaskantoisempaan palveluntarjontaan, jolla puututaan niihin moninaisiin ongelmiin, joiden tiedetään altistavan rikoksille.

Käytäntöä koskevat tärkeimmät tutkimustulokset

Elonheimon (2010) Turussa tekemän tutkimuksen mukaan sovittelun osapuolille annettiin ääni ja heillä oli tilaisuus kertoa tarinansa omin sanoin. Osapuolten välillä aluksi vallinnut jännite väheni sovittelun aikana, ja heillä oli tunne siitä, että asiat ovat tulleet loppuun käsitellyiksi. Valtion rangaistusintressien sijaan edistettiin uhrien oikeuksia. Sovittelu näytti kuitenkin olevan vuoropuhelulähtöisyyden sijaan orientoitunutta sovinnon tekemiseen. Tämä saattoi johtua siitä, että tarkastellut tapaukset eivät olleet kovin vakavia. Lisäksi erityisesti nuoria rikoksentekejiä oli hankala saada osallistumaan tosissaan. Kun vanhemmat olivat läsnä, he yleensä hallitsivat keskusteluja. Etukäteistapaamisia ja tukihenkilöitä ei juuri hyödynnetty.

Sopimukset eivät olleet kovin luovia; korvaukset olivat rahallisia, eikä muita vaihtoehtoja otettu huomioon. Elonheimo esitti lopuksi kuitenkin melko optimistisen näkemyksen suomalaisesta sovittelusta: se tarjoaa matalan kynnyksen palvelun, joka mahdollistaa ongelmiin puuttumisen varhaisessa vaiheessa ilman leimaamista. Jotta restoratiivisia käytäntöjä voidaan hyödyntää täysimääräisesti, niitä on kuitenkin kehitettävä. Vaikka Elonheimon tulokset olivat yhdestä kaupungista, ne ovat yhdenmukaisia Suomen muissa osissa aiemmin saatujen tulosten kanssa (Mielityinen 1999, Takala 1998) ja heijastivat todennäköisesti suomalaisen sovittelun yleistä kuvaa.

Iivari (2010) haastatteli poliiseja ja syyttäjiä, ja hänen tärkein johtopäätöksensä oli, että sovittelun keskeiset tavoitteet – asiantuntemus, puolueettomuus, luottamuksellisuus ja oikeudenmukaisuus – toteutuivat suurimmassa osassa tapauksia. Iivari suositteli, että sovitteluun ohjaamista kotiväkivaltatapauksissa pitäisi laajentaa siten, että oikeusviranomaisten lisäksi myös sovittelutoimistojen johtajille ja kunnan sosiaalityöntekijöille annettaisiin aloitevaltaa näissä tapauksissa. Lisäksi osa haastatelluista viranomaisista oli sitä mieltä, että syyttäjien harkintavaltaa voitaisiin lisätä myös törkeämpien tekemuotojen sovitteluun lähettämässä. Sovittelua voitaisiin kehittää myös nopeutetun käsittelyn menettelyksi, joka voisi saavuttaa entistä itsenäisemmän aseman rikosprosessissa.

Täytäntöönpanosta saadut opetukset ja haasteet

Viime vuosina sovitteluun ohjattujen asioiden lukumäärä on kasvanut tasaisesti, ja sovittelusta on tullut Suomessa yhä paremmin tunnettu palvelu. Sovittelulain tultua voimaan sovitteluun ohjattiin 9 583 rikos- ja riita-asiaa vuonna 2007, ja vuonna 2017 tapauksia oli yhteensä jo 15 168. Poliisi ja syyttäjäviranomaiset pitävät sovittelua hyödyllisenä osana työkalupakkiaan. Uhrit saavat korvaukset todennäköisemmin, jos niistä sovitaan sovittelussa sen sijaan, että ne tuomittaisiin rikosprosessissa. Vuonna 2017 sovittelusopimukseen kirjattujen rahakorvausten kokonaisarvo ylitti 1,8 miljoonaa euroa.

Korjaavan oikeuden tunnetuksi tekemistä Suomessa on edistänyt ryhmä innokkaita ihmisiä, jotka ovat olleet riittävän sitoutuneita ja päättäväisiä panostamaan tämän vaihtoehtoisen oikeuden idean hyödyntämiseen. Samaan tapaan kuin muissa maissa näiden ihmisten rooli oli ratkaiseva keskustelun käynnistämisen ja ensimmäisen pilottihankkeen toteuttamiseen tarvittujen oikeudellisten ja käytäntöjen muutosten kannalta. Nämä ponnistelut saivat aikaan laajan keskustelun aiheesta ja lainsäädäntöluonnosta valmistelevan työryhmän perustamisen ja lopulta sovittelulain säätämisen vuonna 2005.

Suomen kokemuksen perusteella voidaan suosittaa, että sovittelu integroidaan oikeus- ja palvelujärjestelmään lainsäädännön avulla. Lainsäädännön rooli oli

erittäin merkittävä sovittelun käytön edistämiseksi ja sovittelun järjestämiseen tarvittavan valtion rahoituksen takaamiseksi. Korjaavan oikeuden palvelujen tarjoamisen keskittäminen valtakunnallisesti ja sovitteluun liittyvä koulutus, kehittäminen, tutkimus ja normit epäilemättä auttoivat palvelujen laadun ja yhtenäisyyden takaamisessa. Palvelujen ohjauksen, seurannan ja valtion rahoituksen tarjoaminen edistää myös osaltaan sitä, että sovittelun käytöstä tulee luotettavampaa, palvelu on saatavilla suuressa mittakaavassa valtakunnallisesti ja se vastaa niitä normeja ja oikeusturvakeinoja, jotka on taattava sovitteluun osallistuvilla ihmisillä.

Se että sekä vapaaehtoinen että ammattihenkilöstö valitaan ja koulutetaan THL:n ja sovittelulain takaamissa puitteissa, on merkittävä takuu käytännön asianmukaisessa ja onnistuneessa täytäntöönpanossa. Siitä, että sovittelua toteuttavat ihmiset ovat pääasiassa vapaaehtoisia eivätkä palkattua ammattihenkilöstöä voi kuitenkin seurata se riski, että vähätellään tämän roolin merkitystä eikä tarpeeksi resursoida ammattimaisuutta, joka korjaavan oikeuden soveltamiseen on liityttävä.

Tuloksista, jotka koskevat lasten asemaa sovittelussa, saatava tärkeä opetus on se, että aikuiset saattavat ottaa keskustelun sovittelussa haltuunsa. Näin ollen todellisen äänen antaminen lapsille ja nuorille on haaste sovittelukäytännössä. Suomessa tarjotaan kyllä konkreettista koulutusta lasten asemasta sovittelussa.

Tapaustutkimuksia

Tapaus 1

Helsingin kaupungin omistamalle rakennukselle tehtiin vahinkoa syyskuussa 2016. Neljä epäiltyä olivat alle 15-vuotiaita, eivätkä siten rikosoikeudellisessa vastuussa. Poliisi ohjasi asian sovitteluun lokakuussa 2016.

Lokakuussa nuoret ja heidän huoltajansa oli tavoitettu ja heiltä oli saatu suostumus sovitteluun. Aluksi jotkut nuorista väittivät, etteivät olleet mukana vahingonteossa. Sovittelija selitti heille, että sovittelussa kuunnellaan kaikkien näkemyksiä.

Prosessi viivästyi, kun yhden osapuolen edustajan oli selvitettävä, mistä heillä oli lupa sopia sovittelussa. Sovittelu järjestettiin lopulta joulukuussa 2016, ja siinä toimi kaksi vapaaehtoista sovittelijaa. Alun perin vahinkosummaksi määritettiin yli 1 000 euroa. Kävi ilmi, että epäillyt eivät olleet aiheuttaneet kaikkia vahinkoja. Sovittiin, että osalliset hyvittäisivät aiheuttamansa vahingon

auttamalla maalaamaan vahingonteon kohteena olleen rakennuksen sään lämmitessä toukokuussa. He jotka eivät itse asiassa olleet aiheuttaneet vahinkoa, osoittivat joukkuehenkeä ja halusivat jakaa työn, koska olivat läsnä, kun vahinko tehtiin.

Asia jätettiin seurantaan. Kesäkuussa 2017 sovittelijalle ilmoitettiin, että nuoret olivat tulleet auttamaan rakennuksen maalaamisessa, kuten oli sovittu.

Sovitteluun osallistuneet toimijat olivat poliisi, sovitteluohjaaja, kaksi vapaaehtoista sovittelijaa, nuoret ja heidän huoltajansa sekä kaupungin edustaja. Sovittelu kirjattiin lastensuojelun tietokantaan.

Tapaus 2

Asia koski lievää kavallusta; puhelimen lainaamista palauttamatta sitä maaliskuussa 2017. Epäilty oli alle 15-vuotias eikä siten rikosoikeudellisessa vastuussa, ja myös uhri oli nuori. Sovittelualoite tuli poliisilta huhtikuussa 2017.

Nuoret ja heidän huoltajansa suostuivat sovitteluun, ja asia ohjattiin vapaaehtoisille sovittelijoille huhtikuun lopulla. Prosessia viivytti epäillyn huostaanotto prosessin aikana, joten sovittelu tapahtui kesäkuussa. Lopulta sovittelu hoidettiin puhelimitse epäillyn ja nuorisotyöntekijän osallistuessa sijoituspaikasta (toisesta kaupungista) ja toisen osapuolen huoltajansa kanssa sovittelutoimistosta käsin. Sovittelijoina olivat vapaaehtoinen sovittelija ja katusovittelija. Nuoret keskustelivat asiasta ja sopivat rahakorvauksesta. Sopimuksen täyttymistä seurattiin 10 kuukauden ajan, koska epäillyllä ei ollut tuloja ja maksut hoiti käytännössä hänen huoltajansa. Seuranta osoitti, että korvaus maksettiin pienissä summissa, kuten oli sovittu.

Sovitteluun osallistuneet toimijat olivat poliisi, nuoret, heidän huoltajansa, vapaaehtoinen sovittelija, katusovittelija, nuorisotyöntekijä ja nuorisokodin ohjaaja. Sovittelu kirjattiin lastensuojelun tietokantaan.

Tilannekatsaus: Lakisääteinen sovittelu Suomessa

Yhteenveto: Sovittelu on Suomessa lain perusteella ilmainen, kontrolloitu ja vapaaehtoinen palvelu, joka perustuu ihmisoikeuksiin ja korjaavan oikeuden arvoihin. Sovittelupalvelut on tarkoitettu kaikille kansalaisille, ja niitä tarjoavat kunnat ja muut julkisen tai yksityisen sektorin palveluntarjoajat THL:n kanssa tehtyjen sopimusten perusteella.

Lainsäädäntö: Laki sovittelusta rikosasioissa ja eräissä riita-asioissa (sovittelulaki) tuli voimaan 1. tammikuuta 2006 sosiaali- ja terveysministeriön aloitteesta. Ministeriö oli vuonna 2001 perustanut laajakantaisen työryhmän valmistelemaan lakiluonnosta sovittelupalvelujen järjestämisestä valtakunnallisesti.

Soveltamisala: Periaatteessa sovittelussa voidaan käsitellä minkä tyyppisiä rikoksia tahansa, mutta sitä on käytetty harvoin vakavien rikosten, kuten tapon, kohdalla. Sovittelua voidaan kuitenkin käyttää myös vakavissa tapauksissa, ja jotkin sovitteluviranomaiset ovat osallistuneet koulutukseen, jossa keskitytään sovitteluun murhan kaltaisten vakavien rikosten kohdalla.

Sovittelualoite: Aloitteen sovittelusta voi tehdä rikoksen uhri tai epäilty. Lisäksi poliisi, syyttäjät, vanhemmat tai huoltajat sekä esimerkiksi sosiaaliviranomaiset voivat ohjata asioita sovitteluun. Poliisi toimittaa kaikkien nuorten rikoksentehtäjien tiedot sosiaalityöntekijälle, joka voi myös ohjata heidät sovitteluprosessiin. Kotiväkivaltatapauksissa poliisilla ja syyttäjällä on yksinomainen oikeus tehdä aloite sovittelumenettelystä.

Mukana olevat toimijat ja instituutiot: Vuodesta 2016 lähtien Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on vastannut sovittelupalvelujen järjestämisestä valtakunnallisesti ja varmistanut, että palvelut ovat saatavilla koko maassa asianmukaisesti täytäntöön pantuina. Sovittelupalveluja tarjoavat julkiset ja yksityiset palveluntarjoajat, joista 11 on kuntia ja seitsemän kansalaisjärjestöjä tai muunlaisia organisaatioita. Sovittelutoimistoissa toimii noin 100 palkattua työntekijää ja noin 1 200 vapaaehtoista sovittelijaa, jotka työskentelevät ammattilaisten ohjauksessa ja valvonnassa.

Paikallinen hanke: Ensimmäinen korjaavan oikeuden aloite toteutettiin Suomessa 1980-luvulla Vantaalla. Se oli Suomen Akatemian tukema uhrin ja rikoksentehtäjän välistä sovittelua koskeva pilottihanke, joka vakiinnutettiin sosiaalityön käytännöksi vuonna 1986. Aloitteen teki joukko innostuneita ihmisiä, jotka olivat valmiita panostamaan korjaavan oikeuden idean testaamiseen ja sovittelun tekemiseen tunnetuksi. Toimet sovittelumenettelyä koskevan kokonaisvaltaisemman lainsäädännön ja valtiollisten suuntaviivojen luomiseksi käynnistettiin 1990-luvulla, ja sovittelulaki tuli voimaan vuonna 2006.

Virastojen välinen yhteistyö: Sovittelupalvelujen yleinen johto, valvonta ja seuranta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriön toimivaltaan, ja sovittelu on hyvä esimerkki oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön välisestä yhteistyöstä.

Arviointi: Vuosien varrella on tehty useita arvioita ja tutkimuksia, jotka ovat koskeneet esimerkiksi sovittelun osapuolten kokemuksia. Sovittelutoimistot keräävät jatkuvasti sovitteluun osallistuneiden palautetta. Palveluntarjoajat ovat vastuussa työnsä ja tulostensa raportoimisesta vuosittain THL:lle, joka seuraa palvelujen laatua ja toimittaa ja julkaisee vuotuisen tilastoraportin.

Lasten kokemukset käytännöstä:

- Alaikäiset uhrit: Alaikäiseen kohdistunutta rikosta ei oteta soviteltavaksi, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve. Lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia ei ohjata sovitteluun. Lasten kohdalla sovittelutoimiston ammattihenkilöstön on tutkittava sovittelun edellytyksiä erityisen huolellisesti.
- Alaikäiset rikosentekijät: Alle 15-vuotiaat nuoret eivät ole rikosoikeudellisesti vastuussa, mutta heidän asioitaan voidaan sovittaa; lapset ja nuoret voivat osallistua prosessiin samalla tavalla kuin aikuiset. Nuorten ja lasten kohdalla sovittelulla katsotaan olevan myös kasvatuksellinen ja sosiaalinen tehtävä.

Saadut opetukset:

- Sovittelu on suositeltavaa integroida järjestelmään lainsäädännön avulla.
- Korjaavan oikeuden palveluiden olisi oltava saatavilla valtakunnallisesti, ja niiden keskitetty koordinointi takaa palvelujen laadun ja yhtenäisyyden.
- Sovittelupalvelujen keskitetty seuranta ja riittävä rahoitus edistävät sitä, että sovittelun käytöstä tulee luotettavampaa, palvelu on saatavilla suuressa mittakaavassa valtakunnallisesti ja se vastaa niitä normeja ja oikeusturvaodotuksia, jotka on taattava sovitteluun osallistuville ihmisille.

Haasteet:

- Sovittelua toteuttavat ihmiset ovat suureksi osaksi vapaaehtoisia eivätkä palkattua ammattihenkilöstöä. Tästä seuraa se riski, että vähätellään tämän roolin merkitystä eikä riittävästi resursoida sovittelupalvelun lisäksi tarvitsemaa ammattilaisten panosta.
- Todellisen äänen antaminen lapsille ja nuorille on haaste sovittelun käytännössä, vaikkakin Suomi tarjoaa konkreettista koulutusta heidän asemastaan sovittelussa.

Osa III

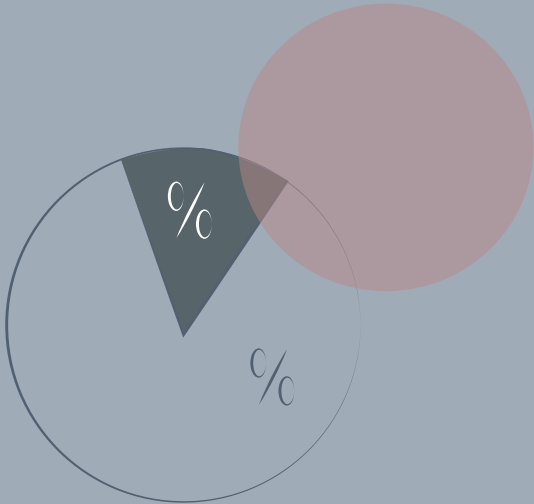
Johtopäätökset ja suositukset

Tämän oppaan tarkoitus on auttaa EU-maita edistämään ja panemaan täytäntöön hyviä standardeja korjaavan oikeuden soveltamisessa silloin, kun lapset ovat tärkeimpiä osallisia, joko uhreina tai rikoksentekejinä. Oikeusjärjestelmien kanssa tekemisiin tai selkkaukseen joutuvat lapset ovat usein haavoittuvia ja tarvitsevat suojelua. Haavoittuvuutta aiheuttaa osittain heidän oikeuksien puutteensa – tai heidän oikeuksiensa takeiden puute – ja siksi on olennaisen tärkeää, että lapset ottaa vastaan järjestelmä, joka kunnioittaa sekä heidän erityistä haavoittuvuuttaan että heidän oikeuksiaan. Kaikkein tärkeintä on kuitenkin, että järjestelmä ehkäisee lasten mahdolliset lisäkäsitykset.

Tässä oppaassa esittelimme erilaisia välineitä, sääntöjä ja yleissopimuksia, jotka edistävät muiden lapsia koskevien oikeuksien ja periaatteiden lisäksi kahta keskeistä oikeuskokonaisuutta, jotka ovat erityisen olennaisia lapsiystävällisen oikeudenkäytön takaamiseksi: suojeluoikeuksia ja osallistumisoikeuksia. Näiden oikeuskokonaisuuksien, joissa asetetaan periaatteessa etusijalle korjaavat prosessit lain kanssa tekemisiin joutuvien lasten kohdalla, lisäksi näissä välineissä asetetaan epäsuorasti etusijalle korjaavat lähestymistavat myös edellyttämällä, että lapsen pidättämistä, tutkintavankeutta tai vankeutta käytetään ainoastaan viimeisenä toimenpiteenä.

Oikeudellisten menettelyjen ja seuraamusten vaihtoehtoja, jotka ovat lapsille vähemmän rasittavia, on edistettävä ja ne on asetettava etusijalle, mutta vain, jos ne takaavat samat suojatoimet, joita sovelletaan rikosoikeudellisten menettelyjen yhteydessä ja jotka palvelevat lapsen etua. Vaikka korjaavilla prosesseilla on paljon tarjottavaa sekä nuorille uhreille että rikoksentekeijöille, niiden yhteydessä on taattava parhaat käytännöt, jotka suojaavat lapsia sekä aiemmilta että tulevilta kärsimyksiltä. Heikosti suunniteltu tai hallinnoitu korjaavan oikeuden prosessi voi aiheuttaa traumatisoitumista ja lisäkäsityksiä. Jokaisen korjaavan oikeuden ohjelman on osoitettava, että se suunnitellaan ja toteutetaan lapsen edun mukaisesti, että se helpottaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja että siinä ryhdytään kaikkiin tarvittaviin toimiin lapsen suojelemiseksi vahingoilta.

Ylikansallisissa välineissä vahvistetaan korjaavan oikeuden hyvien käytäntöjen yleisiä oikeuksia ja tärkeitä periaatteita, kuten vapaaehtoisuuden, luottamuksellisuuden, puolueettomuuden, turvallisen ja pätevän palvelun saatavuuden sekä syyttömyysolettaman periaatteet ja osapuolten menettelytakeet yleensä.

Tästä oikeusperustasta lähtien ja kolmen lupaavan eurooppalaisen korjaavan oikeuden käytännön perusteellisen analyysin tuloksena esitämme tässä oppaassa kaksi suosituskokonaisuutta: ensimmäinen liittyy nimenomaan lasten osallistumiseen korjaavan oikeuden prosesseihin, sekä uhreina että rikoksentekejinä, ja toisen tarkoitus on antaa maille käytännön ohjeita lapsia ja nuoria koskevan korjaavan oikeuden pilottihankkeiden täytäntöönpanoa varten.

Lasten osallistuminen korjaavan oikeuden käytäntöihin

Suositus A1: Korjaavien palvelujen on oltava käytettävissä, helposti saatavilla, turvallisia ja laadukkaita

Korjaavien palvelujen pitäisi olla helposti käytettävissä ja saatavilla oleva vaihtoehto tavanomaisten rikosoikeudellisten menettelyjen ja vaihtoehtojen puitteissa, ja käsittelyt pitäisi siirtää tietoisesti, jotta lapset voivat perehtyä asiaan ja valita osallistumisen vapaaehtoisesti. Kun nämä palvelut ovat käytettävissä ja helposti saatavilla, niiden on taattava turvalliset ja laadukkaat käytännöt, joissa noudatetaan kansallisia ja kansainvälisiä suuntaviivoja ja standardeja.

Suositus A2: Sovittelijoiden on oltava asianmukaisesti koulutettuja ja päteviä lasten oikeuksien, tarpeiden ja kommunikaation alalla

Sovittelijan rooli lasten oikeuksien takaajana, joka ottaa samalla huomioon heidän erityiset tarpeensa korjaavissa prosesseissa, on äärimmäisen tärkeä. Sovittelijalla on oltava käsitteellinen näkemys, jonka mukaan lapsilla on oikeuksia ja heidän äänensä on todella kuultava ja otettava huomioon. Hänen on ymmärrettävä lasten kehittyviä valmiuksia, hänen on osattava kommunikoida erityisesti lasten kanssa ja hänen on oltava tietoinen lapsia koskevista oikeudellisista ja muista suojatoimista korjaavissa prosesseissa.

Suositus A3: Täydelliset, tasapuoliset tiedot ja vapaaehtoinen suostumus

Lapsen kyky osallistua ja antaa vapaaehtoinen suostumus korjaaviin prosesseihin osallistumiseen riippuu selkeästi prosessia ja sen seurauksia koskevista asianmukaisista tiedoista, mukaan luettuna vastuun myöntäminen, perääntyminen prosessista, sopimusten valvonta, takuu luottamuksellisuudesta ja sen rajat. Lapsen kohdalla vanhempien (tai muiden huoltajien) osallistuminen korjaavaan prosessiin ja vanhempien apu ja oikeudellinen neuvonta ovat oikeus ja suojatoimi sen lisäksi, että ne ovat hyvä käytäntö.

Suositus A4: Lapsilähtöisen lähestymistavan ja lapsen edun on oltava etusijalla

Lapsilähtöisen lähestymistavan, jonka yhteydessä otetaan huomioon lapsen ikä, kypsyys, tarpeet ja huolet, ja lapsen edun on aina oltava etusijalla päätettäessä korjaavan prosessin toteuttamisesta ja tämän prosessin aikana. Jos lapsella on rikoksen luonteen tai ikänsä vuoksi erityisen suojan tarve, sovittelupalvelun on arvioitava tämä tarve ensisijaisesti harkittaessa lapsen osallistumista korjaaviin prosesseihin mutta myös pysyttävä varuillaan prosessin aikana. Jos prosessin jatkaminen on selvästi nuoren henkilön edun vastaista, sovittelupalvelun on päätettävä prosessi. Korjaavan oikeuden yhteydessä on otettava huomioon lapsen kehitystaso ja kyky ymmärtää ja osallistua. Vaikka lapsen ikä näyttäisi olevan ratkaiseva huomioitava tekijä, on myös harhaanjohtavaa tehdä oletuksia lapsen iän perusteella, sillä ikä ei yksin voi määrittää lapsen mielipiteen merkitystä ja tiedot, kokemus, ympäristö, sosiaaliset ja kulttuuriset odotukset sekä tuen taso vaikuttavat kaikki siihen, miten lapsen kyky muodostaa mielipide kehittyy. Sovittelijoiden on oltava tietoisia kehitykseen liittyvistä ja kulttuuritekijöistä ja huomioitava moninaisuuteen, kieleen ja muihin sellaisiin esteisiin liittyvät kysymykset, jotka voivat vaikuttaa lapsen osallistumiseen ja/tai rajoittaa sitä. Näin ollen lapsen mielipiteille annettava painoarvo on arvioitava ja huomioitava tapauskohtaisesti ottaen asianmukaisesti huomioon lapsen kehitystaso ja tapauksen olosuhteet.

Suositus A5: Turvallisuus korjaavan prosessin aikana on taattava

Sovittelijan on aina oltava valppaana siltä varalta, että lapsi osoittaa ahdistumisen merkkejä, ja huomioitava ne. Ennen kaikkea hänen on oltava tietoinen mahdollisesta uudelleen uhriksi joutumisesta korjaavan prosessin tuloksena. Tämä tarkoittaa tietoisuutta aikuisten ja lapsen välisestä vallan epätasapainosta. Hänen on pyrittävä minimoimaan nämä vaikutukset omaksumalla pidättyväinen kommunikointityyli ja tasa-arvoinen toimintatapa holhoavan tai hierarkkisen sijaan, vaikka tämä olisikin hyvää tarkoittava. On pyrittävä välttämään hallitsemista tai pakottamista vallankäytön avulla. Vahinkoa kärsineet lapset kutsutaan osallistumaan korjaavaan prosessiin vastatakseen omiin tarpeisiinsa, ei nuoren kuntouttamistarkoituksessa. Samaan aikaan nuorta ei pidä loukata tai solvata, vaikka vahinkoa kärsinyt henkilö olisi hyvin vihainen, eikä häntä pidä häpäistä rangaistuskeinona tai uhrin tai yhteisön tyytyväisyyden takaamiseksi. Koko prosessia on helpotettava kunnioittaen syvästi jokaisen osapuolen kokemusta vahingosta, sen aiheuttamia tunteita ja tarpeita ja sitä, mitä he haluavat tapahtuvan. Toinen toistuva haaste korjaavissa prosesseissa voi olla se, että aikuiset vaientavat lapset, vaikka heidän tarkoituksensa olisi mitä parhain.

Suositus A6: Lasten on voitava osallistua korjaaviin prosesseihin monilla tavoin

Vaikka suora kohtaaminen kasvokkain on yleensä suositeltavin vaihtoehto korjaavissa kohtaamisissa, meidän pitäisi ymmärtää se, että lapset voivat osallistua korjaaviin prosesseihin monilla tavoin, esimerkiksi osallistumalla suoraan korjaavaan prosessiin (vanhempien kanssa tai erikoistuneen tukihenkilön, kuten asianajajan, lapsipsykologin tai sosiaalityöntekijän avulla) tai osallistumalla välillisesti siten, että heidän mielipiteensä selvitetään ja syötetään takaisin korjaavaan prosessiin sovittelijan/välittäjän tai lapsiasiantuntijan kautta ilman lapsen tosiasiallista fyysistä läsnäoloa. Paras skenaario määräytyy tapauksen ja lapsen yksilöllisen arvioinnin sekä sovittelijan/välittäjän asianmukaisen valmistautumisen ja osaamisen perusteella siten, että varmistetaan, etteivät nämä aikuiset päätä lapsen puolesta eivätkä ota prosessia haltuunsa.

Suositus A7: Käytettävien tekniikoiden ja järjestelyjen on oltava lapsiystävällisiä

Lapsia koskevia tapauksia on käsiteltävä paikassa, joka ei ole pelottava ja jossa lapsi otetaan huomioon. Myös menettelyjen ja prosessien on oltava lapsiystävällisiä, ja lapsen on pystyttävä ymmärtämään käytettävää kieltä. Aikuisen on oltava tietoisia myös siitä, että heidän valitsemansa vaatetus, äänensävy ja asento voivat korostaa valtaeroja. Sovittelijoiden olisi käytettävä sanoja, jotka lapset ymmärtävät, olematta holhoavia, ja heidän on vältettävä ammatti-ilmauksia ja leimaavia väittämiä kenestäkään osapuolesta. Saattaa olla asianmukaista käyttää vaihtoehtoisia menetelmiä kielen lisäksi, kuten piirustuksia, kortteja, lauseiden täydentämistä tai muita vastaavia menetelmiä.

Suositus A8: Prosessin oikeasuhteisuus ja tulokset ovat ratkaisevan tärkeitä

WAINA kun se on mahdollista, korjaavan oikeuden pitäisi ohjata lasta pois muodollisesta rikosoikeusjärjestelmästä. Kaikkien toimien, joihin lapset sitoutuvat korjaavan prosessin tuloksena, pitäisi olla oikeasuhteisia, kun otetaan huomioon heidän ikänsä, fyysinen ja henkinen hyvinvointinsa, kehityksensä, valmiutensa ja yksilölliset olosuhteensa. Korjaavien prosessien tuloksena on oltava se, että korvataan mahdollisimman paljon siitä, mikä on menetetty tai mitä on vahingoitettu tai rikottu. Prosessien pitäisi vahvistaa lasten suhteiden laatua ja parantaa heidän mahdollisuuksiaan

käyttää niitä resursseja, joita he tarvitsevat menestyäkseen ja kehittyäkseen vastuullisiksi aikuisiksi. Lapsiuhrin näkökulmasta lapsen on osallistuttava mahdollisimman paljon sopimukseen suunnitelmasta, mutta hänelle on myös tiedotettava perusteellisesti sen etenemisestä. Korjaavan oikeuden prosessin päättämisen jälkeen on taattava jatkotoimet myös lapsiuhrin kannalta, jotta voidaan varmistaa, että hän tietää, miten rikoksentekijä panee (tai ei pane) sopimusta täytäntöön, ja jotta voidaan tukea häntä korjaavan oikeuden prosessin aiheuttamien tunteiden ja vaikutuksen käsittelemisessä.

Suositus A9: Kerätään tietoa ja tutkimuksia lapsiuhrin asemasta korjaavassa oikeudessa

Hanke on selkeästi osoittanut, että tiedot lapsiuhrin asemasta korjaavassa oikeudessa ovat erittäin harvinaisia, sekä käytännössä että tutkimuksessa. Käytännössä kehitetään uusia menetelmiä (esimerkiksi piirustusten ja Duplo-hahmojen käyttöä) lasten kanssa työskentelyyn, mutta näitä menetelmiä kehitetään lähinnä paikallisesti, eikä niitä dokumentoida hyvin. Galin (2011) julkaisun lisäksi aiheesta ei ole helposti saatavilla tutkimusta, ja tässä julkaisussa aihetta lähestyttiin vain teoreettisesti. Oppia voidaan saada lukuisista käytännöistä ja alaikäisiin/nuoriin rikoksentekijöihin kohdistuneista tutkimuksista; yksi niistä on sen varmistaminen, että heidän äänensä todella kuuluu. Vaikka tiedämme myös, että uhrin ja rikoksentekijän roolien välillä voi olla huomattavaa päällekkäisyyttä ja keskinäistä vaihdettavuutta, meidän on kuitenkin saatava enemmän tietoa siitä, millaista on olla nimenomaan lapsiuhri ja osallistua korjaavan oikeuden prosesseihin.

Suositus A10: Älä unohda ottaa yhteisöä mukaan

Paikallisen yhteisön jäsenten ottamisella mukaan ohjelmaan on erittäin suotuisa vaikutus käytännön vaikuttavuuteen ja lapsen hyvinvointiin. Vapaaehtoiset ja tukihenkilöt voivat olla ratkaisevan tärkeitä lapsille, joilla ei ole muunlaista tukea tai jotka elävät erityisen ongelmallisissa olosuhteissa. Lisäksi on pidettävä mielessä, että vaikka yhteisö tarjoaa tukea lapsille ja ohjelmalle, laajemmalla yhteisöllä on omat tarpeensa, intressinsä ja huolenaiheensa. Tietyn tyyppiset nuorten tekemät rikokset voivat vaikuttaa laajalti turvallisuudentunteeseen ja edellyttää vielä ymmärtäväisempää ja osallistavampaa lähestymistapaa korjaavan oikeuden soveltamisessa. Sama pätee silloin, kun lapsi on joutunut esimerkiksi seksuaalirikosten uhriksi tai kärsinyt muuta erityisen vakavaa vahinkoa. Kuten tässä oppaassa ja tehdyssä tutkimuksessa on osoitettu, korjaava oikeus on hyödyllistä ja vaikuttavaa myös erittäin vakavien rikosten kohdalla, mutta tutkimus osoittaa myös, että ihmiset voivat olla haluttomia ja että tämä voi haitata korjaavan oikeuden prosessin

onnistumista. Siksi yhteisön jäsenet on saatava tietoisiksi aiheesta siten, että heidät otetaan mukaan, he osallistuvat asianomaisten lasten tukemiseen ja heille annetaan tilaisuus ilmaista omia tarpeitaan ja huolenaiheitaan.

Tätä taustaa vasten ohjaamme sinut seuraavan suosituskokonaisuuden avulla korjaavan oikeuden täytäntöönpanoa lasten kohdalla koskevan paikallisen hankkeen käytännön pilotoinnin läpi. Tarkoitus on tehdä lähestymistavasta niin osallistava kuin sen on oltava onnistuakseen täysimääräisesti.

Lapsia ja nuoria koskevien korjaavan oikeuden pilottihankkeiden kehittäminen ja täytäntöönpano

Maissa, joissa ei ole keskitettyä, hyvin organisoitua tai lakisääteistä korjaavan oikeuden tai korjaavan nuoriso-oikeuden järjestelmää, ensimmäinen askel voisi olla kehittää pilottihankkeita, joissa kehitetään hyviä käytäntöjä ja kerätään kokemusta.

Suositus B1: Pidä hanke pienenä

Kuten muista maista saatu kokemus osoittaa, lokalisoidut pilottihankkeet, joissa kehitetään hyviä käytäntöjä ja kerätään kokemusta, voivat olla hyvä tapa edetä. Tämä aloite on pidettävä pienenä, tarkoin kohdennettuna ja toteuttamiskelpoisena, koska tässä vaiheessa ei ole tarkoitus tarjota laajuutta vaan syvyyttä. On hyvin todennäköistä, että resurssit ovat tässä vaiheessa vähäisiä, joten hankkeessa on keskityttävä oikeiden toimien toteuttamiseen, oikeiden kumppanuuksien luomiseen, ajatusten herättämiseen ja sen varmistamiseen, että käsitellään vain harvoja tapauksia, jotta voidaan näyttää hankkeen potentiaali mutta myös sen rajat.

Suositus B2: Tutki ja kerää tietoja, määritä puutteita ja vahvuuksia

Ensimmäistä suositusta hyödyntäen on tärkeää kirjata ylös toteutetut toimet, kerätä tietoa haasteista ja hyödyistä ja kehittää käytäntöä edelleen tämän tiedon pohjalta. Toimia koskeva tutkimus, jossa tutkijat ja alan toimijat kehittävät käytäntöä tiiviissä yhteistyössä, on osoittautunut tässä mielessä hyväksi välineeksi.

Vaihe, joka jää usein huomioimatta mutta on äärimmäisen tärkeä, on tilanneanalyysi. Pilotoitavan käytännön vaikutuksen ja kestävyyskannalta on erittäin tärkeää, että kerätään tietoja, muodostetaan mahdollisimman selkeä kuva nuoriso-oikeusjärjestelmästä ja jo käytössä olevista korjaavan

oikeuden käytännöistä, määritetään järjestelmän merkittävimmät puutteet ja vahvuudet sekä jo olemassa olevat ja vakiintuneet välineet. Tarkoitus ei myöskään ole toistaa kokemuksia, jotka eivät alun perinkään toimineet, vaan parantaa lupaavia käytäntöjä ja korjata puutteita. On myös tärkeää tuntea kohdejoukon eli joko lain kanssa selkkaukseen joutuneiden lasten ja/tai lapsiuhrien ominaisuudet: Keitä he ovat? Millaisten rikosten uhreja/tekijöitä he ovat? Mitkä ovat ikäryhmät? Mitkä ovat heidän tarpeensa? Mitä toimenpiteitä on jo käytössä heidän suojelemiseksi oikeusjärjestelmässä?

Suositus B3: Laadi täytäntöönpanosuunnitelma

Alusta alkaen on tärkeää laatia täytäntöönpanosta vankka pilottisuunnitelma, jossa määritetään, mitä halutaan tehdä ja saavuttaa, miten se tehdään, ketkä ovat kohteet tai käyttäjät ja mitkä ovat odotetut tulokset. Vaikka sitä ei usein oteta huomioon, on tärkeää laatia riski- tai valmiussuunnitelma siltä varalta, että tavoitteeseen ei päästä.

Suositus B4: Ota mukaan oikeat sidosryhmät ja kouluta pätevää henkilöstöä

Lokalisoidun pilottihankkeen suunnittelussa pitäisi ihanteellisessa tapauksessa olla mukana sitoutuneita sidosryhmiä, alan toimijoita, tutkijoita ja olennaisia päättäjiä. Sitoutuminen on välttämätöntä, koska hankkeen aikana todennäköisesti ilmenee monia esteitä, ja sidosryhmät, jotka saattavat luovuttaa ensimmäisten vaiheiden aikana, eivät todennäköisesti auta hanketta menestymään. On tärkeää varmistaa, että hankkeeseen rekrytoidaan oikeaa henkilöstöä ja että se koulutetaan pätevälle ja, jos mahdollista, akkreditoitulle tasolle. Hankkeen edetessä on tärkeää laatia toiminnalle standardeja ja kouluttaa henkilöstöä noudattamaan niitä. Myös tutkijat, jotka seuraavat prosessia ja voivat ihanteellisessa tapauksessa arvioida aloitetta, ovat välttämättömiä antamansa refleksiivisen palautteen takia. On tärkeää panna täytäntöön jatkuvan parantamisen ja oppimisen kulttuuria, huomioiden lainsäädännön, käytäntökulttuurin, käytännön viisauden ja politiikan kehityskulut. Toisaalta hanketta on helpompi lobata myöhemmin, jos olennaiset päättäjät ovat alusta asti mukana suunnittelemassa sitä. Heidän roolinsa, panoksensa ja sitoutumisensa eroaa tietenkin muista sidosryhmistä. Sidosryhmien kuulemista varten kannattaa laatia yksityiskohtainen suunnitelma.

Suositus B5: Tiedota kaikille mahdollisille sidosryhmille

Vaikka lokalisoituun pilottihankkeeseen on otettava mukaan kaikkein sitoutuneimmat sidosryhmät, on myös huolehdittava siitä, että kehitetään strategia muutoksen hallitsemiseksi oikeusjärjestelmään tai lapsia koskeviin

palveluihin kuuluvien korjaavan oikeuden vastustajien parissa, esimerkiksi muiden ammattilaisten, poliitikkojen ja mielipidevaikuttajien. On ryhdyttävä kaikkiin tarvittaviin toimiin korjaavia prosesseja koskevan tietämyksen ja ymmärryksen lisäämiseksi oikeusalan toimijoiden parissa. Ihanteellisessa tapauksessa kehitetään suhdetoimintastrategia, jossa huomioidaan sidosryhmät, käyttäjät, yhteisö ja suuri yleisö.

Suositus B6: Varmista lasten tukipalvelujen välinen yhteistyö

Pitäen mielessä edellinen suosituskokonaisuus käytännön täytäntöönpanon aikana ja korjaavan oikeuden prosessin jokaisessa vaiheessa on ratkaisevan tärkeää ottaa alusta alkaen mukaan sovittelupalvelujen ja nimenomaan korjaavaan oikeuteen sitoutuneiden sidosryhmien lisäksi myös toimijat ja palvelut, jotka ovat päivittäin tekemisissä lastensuojelun ja lapsia koskevan oikeudenkäytön kanssa. Korjaavan oikeuden käytäntöihin osallistuvien lasten, olivat he sitten uhreja tai rikoksentekejiä, on saatava taattua tukea vanhemmiltaan tai muilta laillisilta huoltajilta mutta myös lisätukea eri ammattilaisilta: sosiaalityöntekijöiltä, psykologeilta, psykiatreilta, uhrien tukemisen ammattilaisilta, mielenterveyden ammattilaisilta ja muilta erityisasiantuntijoilta kunkin lapsen erityisten tarpeiden mukaan. Tämä tarkoittaa, että tärkeimpiä paikallisesti toimivia lastensuojelupalveluita on ihanteellisessa tapauksessa informoitava ja ne on otettava mukaan pilotoinnin alusta alkaen, niihin on otettava yhteyttä tiedotus- ja tietoisuustoimien avulla ja niiden on oltava osa tukiverkostoa, jota korjaavan oikeuden käytäntöihin osallistuvat lapset tarvitsevat.

Suositus B7: Ota muilta oppia

Muiden maiden vakiintuneista käytännöistä oppiminen on erittäin hyödyllistä. Ne saattavat myös ohjata sinua tarkastelemaan seikkoja, joita voitaisiin parantaa tai joiden yhteydessä on oltava erityisen huolellinen; oppimisen ei tarvitse koskea vain sitä, mitä muut ovat tehneet, vaan sen pitäisi koskea myös sitä, mikä ei toiminut heillä tai mitä he olisivat voineet tehdä paremmin. Vierailu vertailtavan järjestelmän tarkastelemiseksi kentällä, jos sellaisen tekeminen on mahdollista, voi osoittautua olennaiseksi avuksi opittaessa, miten se todella toimii, ja auttaa kumoamaan väärinkäsityksiä. Tällaisen vierailun pitäisi kestää riittävän kauan ja vierailevan ryhmän pitäisi olla riittävän suuri ja sen kokemuksen ja asiantuntemuksen riittävän laaja, jotta voidaan saada kuva tarkasteltavana olevan järjestelmän kaikista keskeisistä tiedoista. Liiallinen säästäväisyys tässä vaiheessa saattaa johtaa kalliisiin virheisiin myöhemmin. Laadittaessa yksityiskohtaisia ehdotuksia on tärkeää olla selvillä siitä, mitkä muista käytännöistä saadut opit todella ovat. Tavoite ei ole tuottaa kopiota toisesta järjestelmästä vaan luoda muiden innovatiiviset

ideat ja kokemus huomioon ottaen järjestelmä, joka toimii asianmukaisesti omassa ympäristössään ja jonka avulla saavutetaan toimintapolitiikan tavoitteet.

Suositus B8: Seuraa ja arvioi

Kun hanke on käynnissä, on laadittava seurantasuunnitelma ja -käytäntö sen varmistamiseksi, että ollaan menossa oikeaan suuntaan ja etteivät pilotoinnin tavoitteet ole unohtuneet. On tärkeää seurata ja arvioida käytäntöä siten, että toimitetaan osanottajille lyhyitä kyselylomakkeita, sovittelijat keskustelevat konkreettisista tapauksista (mahdollisesti ulkopuolisen kokeneen mentorin kanssa) ja käsitellään tapauksia koskevaa perustietoa. Käytäntötyypin ja mukana olevien lasten mukaan määritetään merkityksellisyyteen, vaikutukseen ja vaikuttavuuteen liittyviä indikaattoreita ja kehitetään asianmukaisimmat seurantatyökalut. Saattaa olla hyödyllistä ottaa oppia muista maista myös tässä vaiheessa, lainata jo olemassa olevia palautekyselyitä ja muita seuranta- ja arviointityökaluja ja mukauttaa niitä omaan kontekstiisi. Tämä auttaa parantamaan käytäntöä edelleen mutta myös vakuuttamaan päättäjiä ja ihmisiä muilla alueilla valtakunnallisen käytännön käynnistämisestä. Samalla on ehdottoman tärkeää aina, kun se on mahdollista, taata riippumaton arviointi ja julkaista tulokset.

Suositus B9: Lobbaa lakisäateistä perustaa ja lainsäädäntöä

Hankkeesi päätteeksi on tärkeää, että lobbaat lakisäateistä perustaa ja lainsäädäntöä, jotta saat aloitteellesi valtuutuksen. Tämä on äärimmäisen tärkeää, koska lainsäädäntö johtaa resursseihin, joiden avulla voidaan rekrytoida henkilöstöä ja taata enemmän ohjelmia nuorille sekä varmistaa rahoitusta. Hankkeesi tuottamien suositusten pitäisi perustua näyttöön perustuvaan käytäntöön eikä vain teoreettiseen ja abstraktiin malliin. Viimeksi mainittujen on vaikeaa "saada siivet ja lentää" erityisesti nykyisessä taloudellisessa ilmapiirissä. Siksi on tärkeää työskennellä alusta alkaen yhdessä mukana olevien tutkijoiden kanssa, jotta voidaan määrittää kriteerejä ja tuloksia tiedonkeruuta ja edistymisen seuraamista varten käyttäen tuloksiin perustuvia tietoja.

Suositus B10: Tee käytännöstä kestävä

Kestävyys on olennainen osa käytännön pilotointia: hankkeen kestävyys takaamiseksi on tärkeää saada riittävästi rahoitusta, jotta voidaan luoda hyvä käytäntö, tarjota sovittelijoille jatkokoulutusta, kerätä edelleen keskeisiä tietoja ja laatia hyvä suunnitelma pilottihankkeen laajentamiseksi muille aloille. Kansallinen koordinaointipalvelu on tässä yhteydessä ratkaiseva seikka,

jotta voidaan edelleen informoida alan toimijoita (oikeuslaitoksen toimijoita, sosiaalityöntekijöitä, nuorisotyöntekijöitä) korjaavan oikeuden käytäntöjen olemassaolosta ja hyödyistä, tarjota tietoja ja koulutusta ja saada aikaan keskustelua sovittelijoiden välillä. Paikalliset ohjauskomiteat, jotka tuovat yhteen alan eri toimijoita, voivat olla hyödyllisiä paikallisen tuen kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi. Käytännön standardit, akkreditointi ja eettiset säännöt ovat tärkeitä sellaisen laadukkaan käytännön takaamiseksi, jossa lapsille annetaan heidän ansaitsemansa keskeinen rooli.

Osa IV

Lähdeluettelo

4.1 Kansainväliset standardit ja oikeudellinen kehys

Euroopan neuvosto (1950): Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (ECHR).

Euroopan neuvosto (1996): Lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus (ECECR).

Euroopan neuvosto: Recommendation No. Rec (1987)20 on social reactions to juvenile delinquency.

Euroopan neuvosto: Recommendation No. Rec (1992)16 of the Committee of Ministers to member states on the European rules on community sanctions and measures.

Euroopan neuvosto: Recommendation No. Rec (1999)19 of the Committee of Ministers to member states concerning mediation in penal matters.

Euroopan neuvosto: Recommendation No. Rec (2003)20 concerning new ways of dealing with juvenile offenders and the role of juvenile justice.

Euroopan neuvosto: Recommendation No. Rec (2004)10 concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder.

Euroopan neuvosto: Recommendation No. Rec (2005)5 on the rights of children living in residential institutions.

Euroopan neuvosto: Recommendation No Rec (2006)2 concerning the European Prison Rules.

Euroopan neuvosto: Recommendation CM/Rec (2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures.

Euroopan neuvosto: Recommendation No Rec (2009)10 on integrated national strategies for the protection of children from violence.

Euroopan neuvosto (2010): Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä, ministerikomitean 17. marraskuuta 2010 ministerivaltuutettujen 1098. kokouksessa hyväksymät.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/800, annettu 11. toukokuuta 2016, rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä.

Euroopan unioni (2000): Euroopan unionin perusoikeuskirja, 2010/C 83/02.
Euroopan unioni: Lissabonin sopimus (2007).

Euroopan komissio (2011): Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Lapsen oikeuksia koskeva EU:n toimintasuunnitelma.

Yhdistyneet kansakunnat (1985): YK:n vähimmäissäännökset nuoriso-oikeudesta (Beijingin säännöt).

Yhdistyneet kansakunnat (1989): YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus (UNCRC) ja valinnaiset pöytäkirjat lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin (OPAC) (2000), lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta (OPSC) (2000) ja viestintämenettelystä (2014).

Yhdistyneet kansakunnat (1990): YK:n suuntaviivat nuorisorikollisuuden torjumiseksi (Riadin suuntaviivat).

Yhdistyneet kansakunnat (1990): YK:n säännöt vapautensa menettäneiden nuorten suojelusta (Havannan säännöt).

Yhdistyneet kansakunnat (1997): YK:n suuntaviivat lapsia koskevista toimista rikosoikeusjärjestelmässä (Wienin suuntaviivat).

Yhdistyneet kansakunnat (2005): YK:n oikeuden suuntaviivat asioissa, joihin liittyy lapsiuhreja ja lapsia rikosten todistajina.

Yhdistyneet kansakunnat, lapsen oikeuksien komitea: Yleiskommentti nro 10 (2007): lasten oikeudet nuoriso-oikeusjärjestelmässä.

Yhdistyneet kansakunnat, lapsen oikeuksien komitea: Yleiskommentti nro 14 (2013): lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon.

Yhdistyneet kansakunnat, YK:n talous- ja sosiaalineuvosto (ECOSOC): Päättölauselma 2002/12: peruseriaatteen korjaavan oikeuden ohjelmien käytöstä rikosasioissa.

Yhdistyneet kansakunnat, YK:n yleiskokous (2014): Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice.

4.2 Kirjallisuusviitteet

Chapman, T. (2015): European research on restorative juvenile justice. Volume II. Protecting rights, restoring respect, and strengthening relationships: A European model for restorative justice with children and young people. Bryssel: International Juvenile Justice Observatory.

Finkelhor, D. (2008): Childhood victimization: Violence, crime and abuse in the lives of young people. Oxford: Oxford University Press.

Gal, T., ja Moyal, S. (2011): Juvenile victims in restorative justice: Findings from the Reintegrative Shaming experiments. *British Journal of Criminology*, 51, 1014-1034.

Gal, T. (2011): Child victims and restorative justice: a needs-rights model. Oxford: OUP.

Latimer, J., Dowden, C. ja Muise, D. (2005): The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis. *The Prison Journal*, 85(2), 127-144.

Zehr, H. (1997): Restorative Justice. The concept. *Corrections Today*, 59 (7), 68-70.

Zinsstag, E. ja Vanfraechem, I. (toim.) (2012): Conferencing and Restorative Justice: International Practices and Perspectives., Oxford: Oxford University Press.

Belgia

Aertsen, I. (2015): Belgium. Teoksessa F. Dünkel, J. Grzywa-Holten ja P. Horsfield (toim.): Restorative Justice and Mediation in Penal Matters – A stocktaking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries, 45-87. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.

Aertsen, I. (2018): Action research in intercultural settings and restorative justice: setting the scene. Teoksessa I. Vanfraechem ja I. Aertsen (toim.): Action research in criminal justice. Restorative justice approaches in intercultural settings, 10-28. Lontoo: Routledge.

- Aertsen, I. ja Dünkel, F. (2015): Belgium. Teoksessa F. Dünkel, P. Horsfield ja A. P. ro anu (toim.): *European Research On Restorative Juvenile Justice Volume I: Research and Selection of the Most Effective Juvenile Restorative Justice Practices in Europe: Snapshots from 28 EU Member States*, 25–28. Bryssel: International Juvenile Justice Observatory.
- Bradt, L. (2013): Onderzoek naar de geringe toepassing van herstelgericht groepsoverleg in Vlaanderen. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 13(4), 30–45.
- Cartuyvels, Y., Christiaens, J., De Fraene, D. ja Dumortier, E. (2010): Juvenile justice in Belgium seen through the sanctions looking glass. Teoksessa F. Bailleau ja Y. Cartuyvels (toim.): *The criminalization of youth: Juvenile justice in Europe, Turkey and Canada*, s. 29–58. Bryssel: Brussels University Press.
- Christiaens, J., Dumortier, E. ja Nuytiens, A. (2011): Belgium. Teoksessa F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield ja I. Pruijn, I. (toim.): *Juvenile Justice Systems in Europe – Current Situation and Reform Developments* (2. painos), 99–129. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg
- Claes, M., Spiesschaert, F., Van Dijk, C., Vanfraechem, I. ja Van Grunderbeek, S. (2003): Alternative practices for juvenile justice in Flanders (Belgium): the case for mediation. Teoksessa L. Walgrave (toim.): *Repositioning restorative justice. Restorative justice, criminal justice and social context*, 255–270. Cullompton: Willan Publishing.
- Ferwerda, H. ja Van Leiden, I. (2012): *De schade hersteld? Een onderzoek naar hertelbemiddeling bij jeugdige delinquenten in Vlaanderen*. Arnhem NL: Bureau Beke.
- Gilbert E., Mahieu V., Goedseels E. ja Ravier I. (2012): Onderzoek naar de beslissingen van jeugdrechters/ jeugdrechtbanken in MOF-zaken. Bryssel: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie.
- Kuypers, S. (2010): "Victim- offender mediation in Flanders, Belgium: An example of a well-developed good practice". Saatavilla osoitteessa <https://www.unicef.org/tdad/1saskiakuyipers.pdf>
- Lemonne, A. ja Vanfraechem, I. (2005): Victim-Offender Mediation for Juveniles in Belgium. Teoksessa A. Mestitz ja S. Ghetti (toim.): *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe*, 181–208. Dordrecht: Springer.
- Put, J., Vanfraechem, I. ja Walgrave, L. (2012): Restorative Dimensions in Belgian Youth Justice. *Youth Justice*, 12 (2), 83–100.

Pelkmans, J. (2015): Belgium. Teoksessa A. P ro anu, I. Pruin, J. Grzywa-Holten ja P. Horsfield (toim.): Alternatives To Custody For Young Offenders And The Influence Of Foster Care In European Juvenile Justice. Bryssel: International Juvenile Justice Observatory.

Renders, E. ja Vanfraechem, I. (2015): Minderjarige slachtoffers in herstelbemiddeling: positie en ervaringen. Tijdschrift voor Herstelrecht, 15(4), 41–55.

Van Doosselaere, D. ja Vanfraechem, I. (2010): Research, practice and policy partnerships: Empirical research on restorative justice in Belgium. Teoksessa I. Vanfraechem, I. Aertsen ja J. Willemsens (toim.): Restorative justice realities: Empirical research in a European context, 57–94. Haag: Eleven International Publishing.

Vandebroek, M. ja Vanfraechem, I. (2007): Bemiddeling en hergo. Teoksessa J. Put ja M. Rom (toim.): Het Nieuwe Jeugdrecht, 147–182. Gent: Larcier.

VanDijk, C. ja Dumortier, E. (2006): Survival of the protection model? Competing goals in Belgian juvenile justice. Teoksessa J.J. Tas ja S.H. Decker (toim.): International Handbook of Juvenile Justice, 187–223. Dordrecht: Springer.

Vanfraechem, I. (2007): Herstelgericht groepsoverleg, Brugge: die keure.

Zinsstag, E., Teunkens, M. ja Pali, B. (2011): Conferencing: A way forward to restorative justice in Europe. Leuven: European Forum for Restorative Justice.

Pohjois-Irlanti

Campbell, C., Devlin, R., O'Mahony, D., Doak, J., Jackson, J., Corrigan, T. ja McEvoy, K. (2005): Evaluation of the Northern Ireland Youth Conference Service. Belfast: Northern Ireland Office.

Criminal Justice Inspectorate Northern Ireland (2015): The effectiveness of Youth Conferencing. Belfast.

Criminal Justice Inspectorate Northern Ireland (2008): Inspection of the Youth Conference. Belfast.

Doherty, K. (2010): The development of restorative justice in Northern Ireland. Teoksessa W. Taylor, R. Erle, R.

Hester, (toim.): Youth Justice Handbook: Theory, Policy and Practice, 243–251. Cullompton: Willan.

- Independent Commission on youth crime and antisocial behaviour (2010): Time for a fresh start: The report of the Independent Commission on Youth Crime and Antisocial Behaviour. Lontoo: The Police Foundation.
- Marsh, B. (2014): Interim findings of a desistance study on restorative justice [PowerPoint-esitys]. Belfast: Queens University.
- Maruna, S. (2007): Youth Conferencing as Shame Management: Results of a Long-Term Follow-Up Study. Belfast: Youth Justice Agency.
- McCaughey, J. (2017): Youth Justice Agency victim survey report. Belfast: Youth Justice Agency.

Suomi

- Christie, N. (1977): Conflicts as property. *British Journal of Criminology*, 17(1), 1–15.
- Elonheimo, H. (2004): Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. *Oikeus*, 33, 179–199.
- Elonheimo, H. (2010): Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Väitöskirja. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Eskelinen, O. (2005): "Hermost vapautu ja tuli puhdas olo". Alle 15-vuotiaiden rikosten sovittelun käytännöt ja vaikutukset. Lapset rikoksen sovittelussa -tutkimusprojektin raportti. Helsinki 2005. 185 s. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja, 1236–2050, 2005:3).
- Flinck, A. ja Kuoppala, T. (2017): Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2016. Tilastoraportti 15/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavana osoitteessa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201705236769>
- Flinck, A. (2013): Rakennamme sovintoa. Opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Opas 23. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Iivari, J. (2001): Rikossovittelu – oikeuden vaihtoehto, täydentäjä vai roskakori? *Oikeus*, 4, 472–482.
- Iivari, J. (2001): Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita, 2000:27, Helsinki.
- Iivari, J. (2004): Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa – miksi? *Yhteiskuntapolitiikka*, 2/2004.
- Iivari, J. (2010): Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon

arviointitutkimus. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL), raportti 5/2010. 193 sivua. Helsinki 2010. SBN 978-952-245-227-6.

Kinnunen, A., Iivari, J., Honkatukia, P., Flinck, A. ja Seppälä, J. (2012): A comparative study of national Legislation. Finland. Teoksessa D. Miers ja I. Aertsen (toim.): Regulating restorative justice. A comparative analysis of legislative provision in European countries. Frankfurt am Main: Verlag für Polizeiwissenschaft.

Kinnunen, A., Sambou, S., Flinck, A. ja Slögs, P. (2014): Similarities and discrepancies: implementing restorative justice in Finland. *Restorative Justice*, 2 (2), 225–231.

Larsson, L. (2012): *Sovittelun taito*. Helsinki: Basam Books.

Nikula, I. (2012): *Sovittelu interventiona nuorten rikoksiin Helsingissä*. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos.

Seikkula, J. ja Arnkil, T. E. (2005): *Dialoginen verkostotyö*. Helsinki: Tammi.

Takala, J.-P. (2012): Lunastaako restoratiivinen oikeus lupauksensa? *Haaste*, 3, 44–45.

Tämä käytännön opas on toteutettu hankkeen ”Implementing Restorative Justice with Child Victims” puitteissa. Hanketta on rahoittanut Euroopan unioni perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuusohjelmasta.

Hankkeen tavoite on kehittää ja edistää hyviä standardeja ja suojatoimia korjaavan oikeuden käytäntöjen soveltamisessa tapauksissa, joissa lapset ovat tärkeimmät asianosaiset, joko uhreina tai vahingontekijöinä, sekä panna täytäntöön onnistuneita korjaavan nuoriso-oikeuden käytäntöjä EU:ssa.

Siksi tässä käytännön oppaassa pyritään levittämään tietoa ja lupaavia käytäntöjä, joita on kerätty hankkeen ensimmäisen vuoden aikana, kehystämällä ne lapsille – erityisesti lapsille, jotka joutuvat tekemisiin oikeuslaitoksen kanssa, uhreina ja rikoksentekijöinä – tarjottavilla oikeudellisilla suojatoimilla ja oikeuksilla sekä tekemään korjaavasta prosessista turvallinen ja lapsiystävällinen.

This project is co-funded by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union